acces la istorie

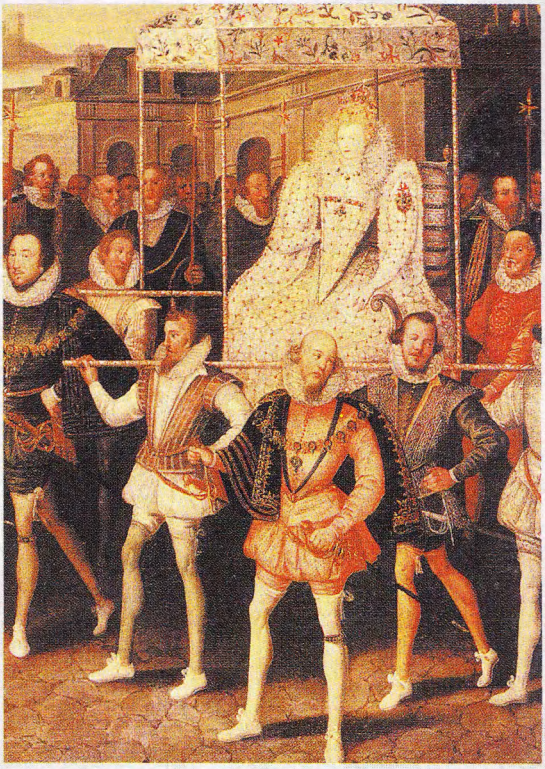

ELISABETA I *şi* GUVERNAREA ANGLIEI

Keith Randell

ALL

Elisaberth I and the Government of England
Keith Randell
Copyright © 1994 Keith Randell
First published in English by Hodder & Stoughton.

Elisabeta I și guvernarea Angliei
Keith Randell

Copyright © 2000 **ALL EDUCATIONAL**

All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **ALL EDUCATIONAL**, is strictly prohibited.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
RANDELL, KEITH
Elisabeta I și guvernarea Angliei/Keith Randell; trad.: Daniela Mișcov - București: Editura ALL EDUCATIONAL, 2000
208 p.; 21 cm (Acces la istorie)
Tit. orig. (engl): Elisabeth I and the Government of England
Bibliogr.
Index
ISBN 973-684-317-3

I. Mișcov, Daniela (trad.)

1. Elisabeta I, regină a Angliei
2. Anglia

94(420)"15"Elisabeth I
929 Elisabeth I

Editura **ALL EDUCATIONAL** Bd Timișoara nr. 58, sector 6
București, cod 76548
☎ 402 26 00
Fax: 402 26 10

Departamentul difuzare ☎ 402 26 20
Fax: 402 26 30

Comenzi la: comenzi@all.ro
URL: http://www.all.ro

Redactor: Constantin Vlad
Coperta: Daniel Țuțunel
Ilustrația copertei: *Tablou al Elisabetei I, atribuit lui Robert Peake cel Bătrân*

Acces la istorie

22

ELISABETA I ȘI GUVERNAREA ANGLIEI

Keith Randell

Traducerea: Daniela Mișcov

2000

ALL

Cuvânt înainte

Către cititorul obișnuit

Seria „Acces la istorie" a fost inițiată mai ales la nivelul cerințelor studenților și elevilor care susțin examene legate de subiectele respective, dar oferă o mulțime de informații interesante și cititorului obișnuit. Partea principală a cărții (textul propriu-zis, mai puțin îndrumările de la sfârșitul capitolelor) reprezintă un studiu ușor de citit și incitant totodată, ce are coerența necesară unei cercetări istorice. Intenția autorilor a fost nu doar să ofere o prezentare clară și concisă a unor evenimente din trecut, ci să stimuleze cititorii (chiar și pe cei neinițiați) în a-și forma o opinie despre subiectul pus în discuție. Astfel, în loc să transmită o sumă de „adevăruri istorice" plate, lucrările din această colecție conțin puncte de vedere și interpretări diferite.

Către studenți și elevi

În funcție de subiectele care vă interesează și de timpul de studiu pe care îl aveți la dispoziție, puteți proceda în mod diferențiat atunci când folosiți această carte pentru pregătirea unui examen.

De exemplu, dacă doriți să vă formați o idee generală asupra subiectului, în cel mai scurt timp posibil, următoarele căi ar fi, probabil, cele mai eficiente:

- Citiți capitolul 1 în întregime.
- Pentru fiecare dintre capitolele următoarele, începeți cu secțiunea „Să luăm notițe" și, dacă subiectul vă interesează, citiți tot capitolul, oprindu-vă la fiecare subcapitol pentru a nota principalele probleme dezbătute.

Dacă doriți totuși să abordați întreaga tematică a cărții și dispuneți de timpul necesar, ar fi avantajos să folosiți pentru fiecare capitol următoarea procedură:

1. Citiți tot capitolul, de preferat într-o singură ședință.

2. Studiați schema de la sfârșitul capitolului, asigurându-vă că în linii mari l-ați înțeles.

3. Citiți secțiunea „Să luăm notițe" (și secțiunea „Să răspundem la întrebări-eseu") și decideți dacă mai aveți de lucrat la capitolul respectiv. În anumite secțiuni importante ale cărții, va trebui să citiți capitolul a doua oară și să vă opriți la fiecare titlu și paragraf ce începe cu * și să vă gândiți (să scrieți un rezumat) la ceea ce ați citit.

4. Abordați secțiunea „Întrebări bazate pe izvoare". Citiți întrebările și formulați-vă răspunsurile mintal sau în scris.

După ce ați citit întreaga lucrare, studiați secțiunea „Lecturi suplimentare" și alegeți acele titluri care v-ar putea completa informațiile.

Scopul nostru a fost să vă trezim interesul și să vă facem studiul cât mai agreabil. Sperăm că la încheierea lecturii veți aprecia că el a fost atins.

Cuprins

CAPITOLUL 1 Introducere 11

CAPITOLUL 2 Elisabeta I 18
1 O persoană extraordinară 18
2 Popularitatea reginei Elisabeta 21
3 Elisabeta și arta guvernării 27
4 Defectele reginei Elisabeta 31
5 Explicații cu privire la personalitatea și caracterul reginei Elisabeta 34
Îndrumări pentru studiu 40

CAPITOLUL 3 Guvernul și politica 43
1 Introducere: Guvernul 43
2 Introducere: Politică și Protecție 45
3 Structura guvernului central 52
a) Sistemul financiar 52
b) Sistemul juridic 53
c) Consiliul de Coroană 56
d) Consiliile regionale 59
4 Structura guvernului local 61
a) Judecătoriile de pace (JP) 61
b) Șerifii 65
c) Șeful puterii executive judecătorești în comitate 65
d) A avut guvernul local un caracter într-adevăr „local"? 67
5 Cronologia vieții politice în epoca elisabetană 69
a) Primii ani de domnie 70
b) Luptele între facțiuni 71

c) Perioada de stabilitate de la mijlocul domniei reginei Elisabeta 74
d) Anii '90 75
Îndrumări pentru studiu 76

CAPITOLUL 4 Elisabeta și slujitorii săi 78
1 Introducere 78
2 Sir William Cecil, Lord Burghley 82
a) Originile 82
b) Omul 84
c) Administratorul, politicianul și omul de stat 89
i) Administratorul 89
ii) Politicianul 93
iii) Omul de stat 95
d) Relația cu regina 97
3 Lordul Robert Dudley, conte de Leicester .. 100
a) Originile 100
b) Omul 102
c) Politicianul 107
Îndrumări pentru studiu 111

CAPITOLUL 5 Elisabeta și Parlamentul 115
1 Introducere 115
2 Cum au abordat istoricii acest subiect 118
3 Interpretarea Neale 121
4 Corectivele aduse interpretării Neale 122
5 Atitudinea reginei Elisabeta față de Parlament 127
6 Relațiile reginei Elisabeta cu Parlamentul ... 130
Îndrumări pentru studiu 139

CAPITOLUL 6 Elisabeta I, problema căsătoriei și a succesiunii la tron 143
1 Cadrul general al problematicii legate de căsătorie 143

2 Primele oportunități de căsătorie 146
3 Lordul Robert Dudley
(Conte de Leiester) 149
4 Cadru general pentru problema succesiunii
la tron 151
5 Campania de asigurare a succesiunii 154
6 Atitudinea reginei Elisabeta față de
succesiune 159
7 Pretendenții francezi la mâna reginei 162
8 Atitudinea reginei Elisabeta
față de căsătorie 167
Îndrumări pentru studiu 172

CAPITOLUL 7 Ultimii ani de domnie 176
1 Introducere 176
2 Vechea „ortodoxie": anii 1570 și 1580 177
3 Vechea „ortodoxie" despre anii 1590 180
4 Contele de Essex 182
a) Originile 182
b) Omul 182
c) Cariera 185
d) Analiza făcută de „vechea ortodoxie" ... 190
5 Concepțiile revizioniste despre anii 1570
și 1580 191
6 Interpretarea revizionistă
despre anii 1590 193
Îndrumări pentru studiu 198

Tabel cronologic 202
Lecturi suplimentare 204
Index 206

CAPITOLUL 1

Introducere

Dacă oamenii ar fi întrebați care a fost femeia cu cea mai importantă contribuție în domeniul istoriei politice engleze, ei ar spune probabil că Margaret Thatcher. Generația dinainte ar fi ales-o desigur pe regina Elisabeta I, așa cum s-ar fi întâmplat și în oricare perioadă de după jumătatea secolului al XIX-lea încoace de când istoria a devenit disciplină universitară. De fapt, numele Elisabetei ar figura pe oricare listă, indiferent cât de mică, de personalități engleze de marcă, fără deosebire de sex. Ea reprezenta pentru majoritatea englezilor ideea de măreție, mai ales în secolul în care ei se considerau o rasă superioară (1850–1950). Era portretizată în chipul unei majestuoase regine fecioară, simbol al mamei iubitoare a poporului ei, care a dominat asupra unei epoci de triumf național, când dușmanii erau nimiciți (înfrângerea Armadei spaniole fiind un exemplu în acest sens), navigatorii neînfricați (Sir Francis Drake, Sir Walter Raleigh și alții) făceau fapte de vitejie în numele protectoarei lor, iar creațiile artistice atingeau culmea perfecțiunii (William Shakespeare, Christopher Marlowe). Era ca și cum soarele și-ar fi ales pe acești insulari pentru a străluci deasupra lor, oameni a căror încredere în ei era nemărginită, fiind inspirați în ceea ce înfăptuiau de mult iubita lor suverană. S-au scris enorm de multe biografii sentimentale, și în mare parte lipsite de obiectivitate, despre viața (1533–1603) și despre domnia ei (1558–1603), iar multe generații de elevi au învățat la școală să se mândrească cu această perioadă de glorie din istoria lor națională.

În mod special, Anglia elisabetană a fost caracterizată drept o societate activă care devenea acum conștientă de destinul ei național, destin care avea să o transforme dintr-o îndepărtată insulă situată la

periferia vestică a Europei în cel mai mare imperiu al lumii. Multe s-au realizat odată cu nașterea naționalismului englez, despre care se spune că ar fi apărut din lupta victorioasă a noului stat protestant cu puternica Europă catolică, reprezentată de Filip al II-lea al Spaniei, el fiind simbolizat de cuceririle eroice ale armatei de lupi de mare din vremea Elisabetei, ale căror victorii au pus bazele vastului imperiu englez. Pentru că ea avea să fie atât de deosebită de ceea ce o precedase și de anii care îi vor urma. Perioada 1558–1603 a fost supranumită „epoca de aur". S-a susținut că Elisabeta a construit un regim politic puternic și stabil, scoțând astfel țara din „criza de la jumătatea epocii Tudor". Această din urmă perioadă a fost prezentată drept o epocă de frământări politice și tulburări populare, în stadiu incipient, mai ales în ultimii ani ai domniei lui Henric al VIII-lea (aproximativ din 1540 până în 1547), ai fiului său, Eduard al VI-lea (1547–1553) și fiicei sale mai mari, Mary (1553–1558). S-a spus că după moartea Elisabetei, Anglia s-ar fi întors la starea de instabilitate politică atunci când, sub domnia primilor Stuarți (Carol I și Iacob I), au reânceput tulburările. S-a declarat războiul civil și s-a anunțat prăbușirea monarhiei. Așa că nu e de mirare că vremurile „Bunei Regine Bess" păreau, prin comparație, un far călăuzitor – fusese o epocă plină de glorie, care anticipa lucruri și mai bune.

Adularea reginei Elisabeta I și a înfăptuirilor din epoca ei a atins punctul culminant la începutul anilor 1950 când, pentru a doua oară în istorie, o tânără femeie cu numele de Elisabeta venea pe tronul Angliei. Toată lumea vorbea cu optimism despre zorii unei „noi epoci elisabetane" care va reînvia gloria trecutului. Istoricii care au popularizat această temă, cum ar fi A.L. Rowse, au influențat starea de spirit a vremii, cu descrierile lor exaltante despre Anglia sfârșitului de secol XVI și doi importanți profesori universitari de istorie – J.E. Neale (mai apoi a devenit Sir; a fost făcut cavaler de onoare în semn de recunoaștere a serviciilor aduse istoriei prin opera sa) și Conyers Read și-au dedicat viața studiului istoriei politice a domniei Elisabeta I. Părea atunci că reputația de care se bucura Elisabeta Tudor, unul dintre cei mai de seamă conducători ai Angliei, era atât de solidă încât urma să rămână de necontestat pentru totdeauna.

Cu toate acestea, până în 1960 interesul pentru epoca elisabetană dispăruse de tot. Devenise limpede faptul că venirea la tron a celei de-a doua Elisabete nu avea să ducă la o redeșteptare națională. Se întâmpla de fapt chiar contrariul, declinul național fiind tot mai evident. Nu mai era nici o îndoială că economia engleză se afla în urma rivalilor ei din Europa, iar statutul de mare imperiu se clătina tot mai tare. Eșecul înregistrat de Anglia în timpul crizei Suezului, în 1956, scosese la lumină incapacitatea Angliei de a acționa independent de SUA. Atunci a devenit evident faptul că Imperiul britanic se afla vizibil într-un stadiu de dezintegrare ireversibilă. La ordinea zilei erau acum tonurile pesimiste, în locul celor optimiste. Această modificare a stării de spirit generale a dat un nou impuls tendinței istoricilor de a-și îndrepta atenția către alte perioade decât cea dintre 1558–1603. În parte, acest lucru s-a întâmplat pentru că părea că toată cercetarea valoroasă asupra epocii elisabetane se concentrase în operele lui Neale și Read, dar și pentru că aveau loc dezbateri valoroase despre perioade aflate înaintea sau în urma domniei Elisabetei I. Deveneau tot mai aprinse controversele asupra teoriei lui Elton despre „revoluția din guvernarea Tudorilor" și despre natura crizei politice de la jumătatea epocii Tudor, și, pe de altă parte, începuseră să se întreprindă noi cercetări, cu o perspectivă incitantă, asupra „Revoluției engleze de la jumătatea secolului al XVII-lea". În mod firesc, cercetătorii se simțeau atrași de subiectele fierbinți.

O perioadă de aproape douăzeci de ani situația a rămas neschimbată, după care au început să apară cercetări ale căror concluzii sugerau că linia de studiu „a vechii ortodoxii", stabilită în primul rând prin Neale și Read, nu era atât de obiectivă pe cât se crezuse. Până în 1984 se strânsese suficient material ca să-i permită lui Christopher Haigh, probabil cel mai dotat cercetător din noua generație de istorici care se ocupa de epoca elisabetană, să strângă în volum o serie de studii istorice (*The Age of Elizabeth*) în care erau comentate critic numeroase aspecte ale interpretărilor tradiționale. Eforturile muncii acestor istorici „revizioniști" (așa cum sunt ei numiți) au produs câteva rezultate spectaculoase. Câteva dintre aspectele relevante din linia „vechii ortodoxii" au fost complet demolate, iar în privința

altora s-a demonstrat că era nevoie de o amendare semnificativă. Cercetarea continuă, așa că ar fi periculos să ne imaginăm că vreuna dintre interpretările acceptate la un moment dat este bătută în cuie. De aceea, multe dintre concluziile care vor fi înfățișate în capitolele ce urmează vor avea un aer oarecum provizoriu. Acesta este și motivul pentru care studenții care scriu despre politica Angliei elisabetane sunt sfătuiți să se obișnuiască să folosească expresii modale sugerând incertitudinea, cum ar fi: „E posibil ca...", „probabil", „poate că...", în judecățile pe care le fac.

Deși munca istoricilor revizioniști nu se constituie încă într-o interpretare nouă perfect coerentă asupra istoriei politice din ultima parte a secolului al XVI-lea, ea a condus totuși la o reevaluare a rolului jucat de regina Elisabeta în epocă. Toți cei care au interpretat critic aspectele impuse de vechea ortodoxie vor fi de acord, probabil, cu ideea că imaginea tradițională a reginei a fost mult prea laudativă și necritică, că succesele ei au fost exagerate, iar defectele minimalizate. Totuși, acest lucru nu înseamnă că s-a convenit asupra unei noi imagini a Elisabetei, pentru că nu există un deplin consens despre ce aspecte trebuie privite într-o lumină nouă sau despre măsura în care ar trebui „redimensionate" realizările ei. Prin urmare rămâne la latitudinea fiecărui student care cercetează această temă să ajungă singur la niște concluzii, cu titlu provizoriu, despre calitățile de monarh ale Elisabetei. Cartea aceasta dorește să vă sprijine să atingeți tocmai acest obiectiv central. După ce veți citi și veți medita la ce ați citit, va trebui să fiți capabili să vă exprimați propriile păreri despre calitățile și defectele reginei Elisabeta în calitate de conducător al Angliei între 1558 și 1603. Pentru că această carte nu va trata toate aspectele de istorie politică din timpul domniei Elisabetei, va trebui să vă testați concluziile la care ajungeți confruntându-le cu dovezi culese din alte materiale. În acest sens, cartea lui John Warren, *Elisabeta I: Religia și politica externă*, apărută în această colecție, este menită să completeze prezentul volum.

Două aspecte ale politicii din epoca elisabetană s-au bucurat de atenția istoricilor revizioniști. Au fost astfel cercetate atent relațiile reginei cu parlamentul. S-a întâmplat acest lucru pentru că prima

mare „descoperire" au reprezentat-o lipsurile existente în interpretările foarte respectatului curent ortodox despre acest subiect. Prima cercetare a aparținut lui J. E. Neale, care a scris un studiu în două volume despre relațiile dintre Elisabeta și parlamentele ei, publicat în anii '50. În momentul în care a devenit evident că slăbiciunile argumentelor lui Neale se aflau chiar la nivelul structurii interpretării sale, credibilitatea demonstrației sale principale a început să se erodeze. Acesta a reprezentat un eveniment major în studiul istoriei politice a perioadei respective, de aceea un capitol din prezentul volum îi este dedicat în întregime. O altă problemă de interes este și ea evidențiată într-un capitol special, aceasta fiind semnificația ultimilor ani ai domniei Elisabetei. Aici, riposta revizioniștilor nu a mai fost nici atât de incisivă, nici la fel de bine alcătuită precum în cazul subiectului despre parlament, dar, cu toate acestea, a avut o importanță considerabilă. Totuși, dat fiind stadiul actual al dezbaterilor, pentru student, chestiunea este mai dificil de lămurit. Subiectul este înconjurat de atâtea incertitudini încât orice concluzie trebuie exprimată doar cu titlu foarte provizoriu.

Același lucru se întâmplă și cu alte două probleme, care beneficiază de câte un capitol distinct – felul în care au fost studiate aspectele legate de căsătoria reginei Elisabeta și succesiunea la tron și, în al doilea rând, relația dintre Elisabeta și cei mai de seamă slujitori ai ei. În ambele cazuri, femeile sunt tratate separat mai ales pentru că au o structură anume și mai puțin datorită faptului că s-au bucurat de multă atenție din partea istoricilor revizioniști. Această distincție va fi comentată în capitolele respective în fiecare dintre aceste capitole cadrul general este constituit pe baza datelor istorice ale subiectului și mai puțin în funcție de interpretările diferite oferite de istorici, așa cum se întâmplă și în cele două capitole la care s-a făcut referire în paragraful precedent.

Desigur, nu toate cercetările istorice despre activitatea politică din perioada 1558–1603 s-au axat pe activitatea reginei Elisabeta. În mod îndreptățit, au fost considerate importante și alte personalități. Există cel puțin zece persoane (numai bărbați) care ar putea intra în categoria personalităților. Dintre ele, în această carte sunt înfățișați,

pe rând, doar trei – Sir William Cecil (Lordul Burghley), contele de Leicester și contele de Essex. Au fost incluși în primul rând pentru că activitatea lor a fost strâns legată de cea a reginei, iar o apreciere asupra carierei lor politice este esențială tocmai pentru a stabili o viziune despre activitatea reginei Elisabeta. Sper că am oferit suficiente detalii – în special despe Cecil și Leicester – astfel încât să se poată evidenția contribuția fiecăruia la la viața politică a țării.

***Să luăm notițe despre** „Elisabeta I și guvernarea Angliei"*

Această carte a fost astfel concepută încât, dacă este necesar, fiecare dintre cele șase capitole ale sale să poată fi studiat separat. S-a avut în vedere acest lucru pentru a veni în sprijinul acelora care sunt interesați de anumite aspecte ale politicii din vremea domniei Elisabetei I. Totuși, este neîndoielnic că profitul cel mai mare îl vor avea cei care vor studia întreg volumul.

Se recomandă insistent ca după citirea cărții să se recitească scurta introducere și să se verifice cu atenție dacă s-au înțeles principalele teme menționate acolo. După aceea va trebui să puneți cap la cap toate informațiile asupra cărora ați meditat și să ajungeți la o concluzie generală privitoare la calitățile de monarh ale Elisabetei. Sunt multe modalități eficiente de a realiza acest lucru. Majoritatea presupun să vă uitați din nou pe notițe și să extrageți de acolo dovezile relevante pe care să le includeți în niște planuri de idei sub titlul „pentru" și „contra". Dacă puteți să treceți prin procesul de evaluare în termeni abstracți, veți reuși să vă selectați seturi diferite de criterii conform cărora să faceți judecăți de valoare. De exemplu, puteți să hotărâți să faceți o listă cu avantaje și dezavantaje privitor la situații asupa cărora Elisabeta nu avea cum să aibă nici un control, cum ar fi sexul și durata domniei ei. Puteți opta de asemenea pentru titluri de genul „calități" și „defecte" sau „succese" și „eșecuri". V-ar fi cu siguranță de mare ajutor dacă ați alcătui mai mult de o astfel de listă. Atunci veți descoperi că anumite elemente apar în ambele liste sub oricare

pereche de termeni titlu, ceea ce nu este surprinzător întrucât majoritatea caracteristicilor au o parte pozitivă și una negativă. După ce v-ați alcătuit listele trebuie să le comparați. Deși vă va surprinde să constatați că Elisabeta avea mai multe minusuri ca regină decât plusuri – chiar istoricul revizionist cel mai radical va fi de părere că în esență ea și-a făcut bine treaba – voi va trebui să hotărâți dacă era „bună", „foarte bună", „excelentă" și de ce. Aceasta este principala sarcină pe care vă ajută să o rezolvați capitolele următoare.

CAPITOLUL 2

Elisabeta I

Pentru o bună înțelegere a istoriei politice din vremea domniei Elisabetei I e necesar să se studieze limpede mai întâi caracterul și personalitatea reginei înseși, aceasta pentru că Elisabeta a jucat un rol crucial, direct și indirect, în toate sferele vieții societății engleze dintre 1558 și 1603. Chiar când nu a luat ea anumite decizii, i-a influențat foarte mult pe cei care le-au luat. Monarhul reprezenta atunci puterea politică a țării în toate sensurile. Cei mai mulți dintre cei care luau parte activ la guvernarea regatului încercau în mod deliberat să-i fie pe plac, și doar cei foarte necugetați riscau să-și atragă mânia ei.

1 O persoană extraordinară

În mod evident, Elisabeta a fost o persoană extraordinară. În parte, aceasta este o consecință a capacității ei intelectuale deosebite. Toți cercetătorii au apreciat că era o femeie foarte deșteaptă și nici unul nu s-a mirat de acest fapt. Și nici nu e surprinzător, pentru că atât mama ei (Anne Boleyn) cât și tatăl ei (Henric al VIII-lea) erau cei mai învățați oameni din generația lor. Încă de mică, Elisabeta s-a remarcat prin aptitudinile sale intelectuale. În primii ani ai adolescenței ea stăpânea latina suficient de bine ca să citească, să scrie și să vorbească în această limbă cu siguranță, deși, conform obiceiurilor, „modestia de domnișoară" o obliga să se prefacă că nu e atât de pricepută. Pe lângă latină, cunoștea bine limbile franceză și italiană și la puțină vreme avea să știe greaca suficient

pentru a citi cu destulă ușurință. Procesul de învățare al limbii latine implia dezvoltarea capacității de a stăpâni idei într-un mod coerent și rapid și de a le expune oral sau în scris cu un grad înalt de eleganță stilistică (conform normelor estetice ale vremii împrumutate din vremea Romei clasice). Elisabeta și-a exersat și și-a perfecționat continuu aceste aptitudini, spre uimirea multora (englezi și străini), care povesteau cât de minunat vorbește Elisabeta. În general, ea își ascundea sentimentul de mândrie pentru cunoștințele ei superioare, comportându-se cu o modestie exagerată, deși era falsă – ceea ce îi impresiona și mai mult pe cei din jur. Câteodată, e adevărat, această mască îi cădea întrucâtva de pe chip, ceea ce se întâmpla mai ales pe la vârsta de 50 de ani, și compunea fraze lungi și elaborate despre care susținea că le tradusese în timp record, chiar atunci din latina clasică, depășindu-i astfel, printre mulți alții, pe regele Alfred! Dar în primul rând își folosea bine exersata capacitate intelectuală la rezolvarea treburilor zilnice și acestui lucru i se datorează în primul rând eficiența ei ca monarh. Obișnuia să întoarcă pe toate fețele o cauză insuficient susținută logic. Avea grijă să rămână foarte puține situații de acest gen, aprobând mai ales planurile de acțiune alcătuite cu multă scrupulozitate. Cei care doreau să rămână în slujba ei își dădeau întreaga silință să nu existe neglijență în activitatea lor sau lipsă de precizie în idei. Erau întotdeauna „cu garda sus" pentru că știau că în caz contrar, stăpâna lor i-ar fi descoperit. Chiar și cel mai eficient dintre administratorii ei, Sir Robert Cecil, se afla permanent în stare de tensiune, de teamă să nu i se reproșeze că activitatea lui nu este satisfăcătoare.

Bineînțeles că singură, capacitatea intelectuală nu era suficientă pentru ca Elisabeta să fie considerată o persoană extraordinară. O trăsătură la fel de importantă a personalității ei era încrederea de nezdruncinat în ea însăși. Din clipa când a devenit regină, la vârsta de 25 de ani, și până când a murit, 45 de ani mai târziu, ea a fost sigură că era cea mai dotată persoană pentru această funcție. Nutrea adânc și statornic credința că este, ca monarh, reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ. Nu s-a îndoit nici măcar o clipă că ar putea

exista vreo altă constrângere, în afară de propria ei conștiință, pentru acțiunile ei și realiza faptul că obișnuința de a acționa în temeiul legii (și nu dincolo de ea) reprezenta o opțiune, și nu o necesitate. Încrederea în ea însăși nu a devenit niciodată aroganță. Își asuma firesc „superioritatea", câteodată chiar deplângea faptul că sorții hotărâți prin naștere (a avut întotdeauna grijă să nu își aroge nici un merit pentru că era regină) o încărcaseră cu atâtea griji și responsabilități. Se spune că de mai multe ori ar fi declarat că, de s-ar fi născut o simplă lăptăreasă, i-ar fi fost mai bine. Consecința încrederii depline pe care o avea față de statutul său a făcut-o să aibă un aer autoritar plin de naturalețe. Aceasta făcea ca supușii ei, de rang mare sau mic, să se comporte față de ea cu maximă deferență, așa cum, cu îndreptățire, le-o cerea. Aceia dintre ei care ajungeau, în rare situații, să trateze de la egal la egal, trebuiau înainte de a adopta această atitudine, să se asigure că se bucură de dragostea și afecțiunea ei. S-a întâmplat însă că până și favoriții ei au judecat greșit ceea ce se cuvenea și ce nu. În anii 1590 contele de Essex a fost iertat pentru că își luase o nepermisă libertate față de ea, dar chiar și el avea să afle curând că, deși Elisabeta îl iubea, ea nu lăsa acest sentiment să dicteze asupra acțiunilor ei ca regină. Essex nu a fost doar pălmuit pentru că-i spusese cu obrăznicie ce credea despre ea, ci, în 1601, a plătit cu viața pentru îndrăzneala de a fi încercat să o sperie cu o demonstrație de forță (vezi pag. 190).

Elisabeta nu numai că știa perfect cum trebuia să fie tratată de supuși, dar era și foarte hotărâtă ca aceste criterii de comportament pe care le pretindea să fie respectate. Vorba „uită și iartă" nu făcea parte din felul ei de a fi. În rare ocazii putea să treacă peste o jignire, dar asemenea „înduioșare" reprezenta o excepție. În general, prima greșeală era și ultima, așa cum o mărturisește lunga listă de supuși intrați în dizgrație (supuși de origine modestă sau nobili deopotrivă), oficialități, curteni sau rude îndepărtate al căror destin a avut astfel de suferit. După o ceartă cu ea, favoriții ei speciali îi reintrau deseori în grații, deși pedeapsa îndurată pentru ofensa adusă era câteodată lungă și grea și puțini își mai reintrau în drepturi o dată puși pe lista neagră. Pentru mulți dintre ei doar moartea (în mod obișnuit, o moarte naturală)

punea capăt dizgrației căzute asupra lor. Deseori depinde de perspectiva observatorului să hotărască dacă aceste acțiuni ale reginei erau rezultatul voinței (o calitate) sau al încăpățânării (un defect). Oricare etichetă i s-ar pune respectiv trăsături, este limpede că această consecvență de caracter atât în ceea ce privește supușii cât și în politica dusă de ea a contribuit semnificativ la imaginea ei formidabilă.

2 Popularitatea reginei Elisabeta

Deși câteva cercetări recente exprimă îndoieli cu privire la popularitatea mondială a reginei, pare cert faptul că imaginea „Bunei regine Bess" conține și un element de adevăr. Această idee poate fi păstrată în ciuda faptului că foarte multe mărturii care vin în sprijinul ei datează din a doua decadă a secolului al XVII-lea, când scriitorii preamăreau „frumoasele zile de demult" ca pe o modalitate indirectă (și prin urmare lipsită de riscuri) de a atrage atenția asupra lipsei de popularitate a regelui Iacob I, drept pentru care nu sunt foarte mult creditate. Este un punct de vedere care rezistă, chiar dacă există numeroase dovezi că în ultimele decenii ale domniei reginei Elisabeta a funcționat complexul mecanism de propagandă regală al cărui scop era să perpetueze credința popularității mari de care se bucură bătrâna regină. Totuși, chiar dacă nu luăm în considerare efectele acestor doi factori, rămân totuși impresionante dovezi despre stima împărtășită de poporul englez față de regină. Este chiar posibil (dar improbabil) ca cercetările din viitor să demonstreze teza, plauzibilă, că o mare parte din popularitatea reginei s-a datorat scriitorilor protestanți, care au folosit ultimii ani ai dinastiei Tudorilor ca punct central pentru a ilustra loialitatea și afecțiunea maselor pentru regi, într-un efort de a slăbi influența persistentă a catolicismului în sufletele oamenilor în general. Desigur că baza pentru o asemenea controversă există deja, dar sunt și atât de multe mărturii care provin din surse imparțiale încât este aproape imposibil de crezut că ar putea fi vreodată discreditate în proporție mare.

Poate uimitor este faptul că Elisabeta se bucura de popularitate chiar când era tânără și nu venise la domnie. În timpul reginei Mary, mulțimile se adunau să o întâmpine pe moștenitoare oriunde se afla, îi urau toate cele bune și îi ofereau mici daruri din puținul lor. Așa s-a întâmplat pe parcursul întregii sale vieți, deși elementul de spontaneitate a lipsit deseori în ultimii ei ani, datorită regiei minuțioase care se afla în spatele acestor manifestări. Totuși, în ciuda caracterului formal și protocolar al majorității contractelor pe care le-a avut regina din 1570 încolo, există numeroase exemple în sprijinul ideii că răzbăteau sincer sentimentele pozitive ale maselor. Apoi rămân relatările scrise ale „oamenilor simpli" și atunci după ce au văzut-o pe regină, și în care entuziasmul exprimat nu pare să fie simplul rezultat al imaginii care i se crea premeditat reginei. Ele reflectă mai degrabă sentimente de loialitate și respect, care s-ar fi manifestat și fără intervenția grupului de propagandă. Nu vom greși de aceea dacă vom spune, în concluzie, că Elisabeta a fost un autentic monarh popular, chiar dacă va trebui să recunoaștem că popularitatea ei a fost accentuată de cei al căror scop a fost să o pună în cea mai bună lumină.

Majoritatea celor care au încercat să o proslăvească pe Elisabeta au făcut-o din proprie inițiativă, fără nici o intervenție oficială. Campania de publicitate pentru Elisabeta a început din momentul morții reginei Mary. Când Elisabeta se îndrepta spre locul înscăunării, a fost întâmpinată de grupuri ce alcătuiau meșteșugite *tableaux*, alegorii (tablouri statice compuse de actori ce prezentau povești cunoscute sau care conțineau aluzii polizice – asemănătoare cu un grup statuar însuflețit) în care ea era portretizată drept restauratoarea adevăratei religii și pedepsitoarea falșilor profeți. Este limpede că protestanții care s-au ocupat de punerea în scenă a acestor secvențe flatante au avut două obiective în gând. Ei au sperat să deștepte în oameni dorința de a o sprijini pe noua regină, și au vrut să o determine să introducă acele schimbări de ordin religios pe care le agreeau ei. Toată marea de manifestări propagandistice protestante în favoarea Elisabetei, care s-a revărsat de-a lungul întregii sale domnii – fie că a luat forma cărților tipărite, a pamfletelor, a pancartelor și gravurilor în lemn, fie că au fost reprezentații dramatice în chipul pieselor de teatru, interludiilor

sau alegoriilor *tableaux*, au avut un dublu scop, să influențeze politica țării și să o glorifice pe regină. Totuși, în timp, s-a dovedit că obiectivul ce trebuie sprijinit s-a schimbat, întrucât a devenit limpede faptul că Elisabeta era hotărâtă să păstreze religia protestantă în biserică, de aceea a dispărut treptat motivația de a face presiuni asupra ei pentru a-i întări hotărârea de a apăra protestantismul în țară și s-au făcut încercări de a o convinge să devină apărătoarea protestantismului pe glob, în special prin susținerea rebelilor olandezi din Țările de Jos în tentativa de eliberare de sub conducătorul lor catolic spaniol. Nu e nici o îndoială că atunci când englezii au ajuns să se considere protestanți, regina Elisabeta a devenit singurul protector puternic al religiei lor, fie că asta se întâmplă pe plan intern sau în afara granițelor, astfel că în ochii populației statura reginei devenea tot mai măreață.

Al doilea obiectiv major de acțiune al propagandei pentru întărirea popularității reginei a fost lansarea imaginii ei ca cel mai important slujitor al intereselor țări și conducător prin voința lui Dumnezeu. În cea de-a doua parte a domniei ei, mai ales atunci când s-a știut că nu se va mărita niciodată, a fost numită cu mândrie (ea însăși își spunea așa) „regina fecioară". A fost aceasta o dezvoltare a ideii, pe care ea însăși o exprimase pe când avea douăzeci de ani, că era mulțumită (chiar onorată) să se comporte ca și când jumătatea ei ar fi Anglia, și să-și dedice viața slujirii ei. Vorbele spuse de ea erau o adevărată metaforă ce se pare că a fost compusă chiar de către Elisabeta. Probabil că această imagine i-a venit din subconștient, pornind de la argumentul clasic folosit de Biserica Catolică, care susține că preoții, călugării și călugărițele nu trebuie să se căsătorească, pentru că ei sunt deja căsătoriți întru Dumnezeu. Oricare ar fi fost originea ei, metafora a avut un efect foarte puternic. Foarte puțini dintre supuși au fost aceia care să nu se simtă măguliți de acest exemplu de devotament din partea suveranei lor. Chiar dacă în timpul domniei reginei Elisabeta nu fusese lansată încă imaginea englezului „brav și hotărât în fața soartei" (ideea aparține secolului al XIX-lea), se cuvine notat faptul că există relatări despre cazuri când oameni în toată firea au plâns când se citau fragmente din acest discurs al „reginei fecioară".

E clar că această mare popularitate a Elisabetei reprezenta, pe de-o parte, rodul muncii altora, iar pe de altă parte era rezultanta unor împrejurări pe care nu le determinase ea – mai ales faptul că protestanții investiseră atâtea speranțe în ea după ce domnia reginei Mary păruse că le spulberă – dar la fel de cert este și că ea era îndreptățită să se bucure de stima pe care o împărtășeau în general supușii ei față de ea. Un comentator critic ar putea să spună că a exploatat cu nerușinare orice situație publică în favoarea ei, pe când un suporter ar atrage atenția asupra faptului că nu a ratat nici o ocazie de a se lăsa privită de supuși și de a fi auzită spunând acele lucruri care lor le făceau plăcere. Fără îndoială că era de tânăr un om priceput în arta spectacolului și îi plăcea cu siguranță să fie îndrăgită. Deși ar fi fost înțelept să călătorească în secret, pe cât o permiteau condițiile rudimentare ale timpului, ea insista de fiecare dată să se afle literalmente cât mai la vedere cu putință. Prezența mulțimii era considerată un motiv ca să facă popas și să fie aclamată și nu un posibil inconvenient sau un pericol pentru care să fie preferată depășirea în viteză, fără nici un răgaz. Discursurile excesiv de lungi și plicticoase erau ascultate cu o atenție plină de grație, când probabil că s-ar fi cuvenit să fie întrerupte, și cu foarte multă grijă se făceau pregătiri ca înfățișarea ei să fie întotdeauna potrivită momentul festiv. Vizitele din timpul verii, timp în care ea mergea prin comitatele din sud ale regatului, preț de câteva luni, regulă păstrată pe parcursul întregii domnii (câteodată erau suspendate din rațiuni de economie, în ciuda faptului că ea locuia la reședințele principalilor ei consilieri și pe cheltuiala lor!), erau folosite drept ocazii pentru a fi văzută de cât mai mulți oameni, înștiințați dinainte asupra rutei pe care avea să o parcurgă, împrejurări în care își permitea să facă mici cadouri și favoruri minore în număr cât mai mare. Dacă turneele electorale ar fi fost inventate atunci, Elisabeta s-ar fi folosit indubitabil și de ele! Dat fiind faptul că regina nu era considerată răspunzătoare atunci pentru relele societății, așa cum se întâmplă acum cu membrii familiei regale, nu e de mirare că ea era judecată mai ales prin prisma imaginii ei publice și mai puțin prin cea a condițiilor economice ale vremii sau a politicii de stat din diferitele sfere (așa cum s-ar întâmpla astăzi

cu un om politic cunoscut). Nici un alt monarh englez înaintea ei nu a luptat atât de mult pentru popularitate, așa evident și insistent cum a făcut ea. Acest lucru, împreună cu abilitatea cu care și-a construit imaginea, explică faptul că a fost mai mult decât oricare dintre predecesorii ei sau aproape dintre toți cei care i-au urmat obiectul simpatiei populare.

Iată un exemplu care ne ilustrează atitudinea Elisabetei față de păstrarea popularității. În 1588 circula peste tot zvonul bine întemeiat că soldații spanioli din Țările de Jos, beneficiind de sprijinul unei numeroase flote militare din Spania (Armada) se pregăteau să invadeze sudul Angliei pentru a o detrona pe regină și a o înlocui cu un rege catolic. O dată ce Armada a fost observată înaintând, în apropiere de coasta Cornwall-ului și neliniștea poporului a atins punctul culminant, Elisabeta a insistat să se deplaseze în locul unde se afla staționată armata, la Tilbury (în comitetul Kent) pentru a preveni orice posibil atac asupra Londrei. Ea a dat instrucțiuni ca soldații să fie desfășurați pentru a le vorbi. A apărut în fața lor costumată parțial în armură și a rostit următorul discurs:

Iubitul meu popor, am fost sfătuiți de cei care țin la protecția noastră să avem grijă când ne înfățișăm înaintea mulțimilor înarmate, ca nu cumva să fim trădați. Dar vă asigur, eu nu doresc să ajung să mă îndoiesc de credinciosul și iubitorul meu popor. Să le fie frică tiranilor... Eu m-am purtat mereu astfel încât, sub oblăduirea lui Dumnezeu, să-mi găsesc puterea și apărarea în inimile loiale și în dreapta voință a supușilor mei, și de aceea am venit în mijlocul vostru la acest ceas, după cum vedeți, nu pentru petrecere și joc, ci cu hotărârea ca, în mijlocul și focul bătăliei, să trăiesc sau să mor cu voi toți, să închin Domnului meu, pentru regatul meu și pentru poporul meu, onoarea și sângele meu, chiar în țărână. Știu că am trupul slab și neputincios de femeie, dar am în schimb inima și curajul unui rege, al unui rege al Angliei, și voi desfide pe oricare, fie prea mult iubita Spanie sau orice prinț din Europa, care ar îndrăzni să încalce hotarele țării mele, pentru

care nu am doar dezonoarea drept răsplată, ci voi avea în mână arme. Vă voi fi general, judecător și cel care vă va răsplăti pentru fiecare dintre virtuțile pe care le veți arăta pe câmpul de luptă. Știu deja că pentru abnegația voastră binemeritați recompense și titluri, dar vă asigur, și-mi dau cuvântul de vlăstar princiar, că veți fi plătiți cum se cuvine... Prin faptele voastre vitejești din luptă, vom avea curând o victorie grozavă asupra acestor dușmani ai Domnului meu, ai regatului meu și ai poporului meu.

Pentru că și-a dat seamă că mulți dintre cei de față nu aveau cum să-i audă cuvintele, Elisabeta pregătise pentru fiecare căpitan de companie câte o copie a discursului ei (scrisă de copiștii ei) în așa fel încât aceștia să-l poată citi soldaților în acea seară. Ei nu aveau cum să știe că în acel moment regina avea să fie deja la Londra! Cu toate acestea, nu trebuie să se înțeleagă de aici că discursul a fost doar un exemplu de duplicitate tipică relațiilor publice. Fără îndoială că Elisabeta credea sincer ceea ce spusese chiar dacă ea știa, la fel ca cea mai mare parte a auditoriului ei, că nu toate cuvintele trebuiau interpretate literal. Se pare că atât de adevărat era exprimate sentimentele ei, încât cei care au auzit-o le-au primit imediat.

Un al doilea exemplu despre dibăcia reginei Elisabeta ar putea explica de ce a avut așa mare succes în relațiile cu supușii ei obișnuiți. Tradiția cerea ca mulțimile care se adunau să o vadă să strige „Doamne, apăr-o pe regină! / God save the queen / când își făcea apariția. Elisabeta ar fi putut să accepte această aclamație cu o fluturare de mână, așa cum ar fi fost și firesc (și cum făcea în mod obișnuit Henric al VIII-lea), dar ea de regulă răspundea cu vorbe de: „Dumnezeu să vă binecuvânteze, bunul meu popor". Acest simplu act de bunăvoință se transmitea cu entuziasm de la om la om, și e neîndoielnic că el a contribuit la crearea a ceea ce anumiți psihologi populari de astăzi ar numi „o situație de comunicare efectivă pozitivă". Acest exemplu este simptomatic pentru atenția pe care o acordă regina detaliilor legate de construirea unor relații bune cu supușii.

3 Elisabeta și arta guvernării

O vreme s-a considerat că Elisabeta a strălucit în arta de a fi zi de zi șef de stat. Aceasta a fost aprecierea obișnuită în secolul când a fost introdus pe scară largă studiul istoriei la universitate în Anglia (până prin anii 1950) și când a devenit o idee comună să spui că sfârșitul secolului al XVI-lea a reprezentat „epoca de aur" din trecutul Angliei. Acest ton elogiator folosit de primii istorici atunci când descriau rolul jucat de Elisabeta la guvernarea țării a dispărut aproape de tot din studiile ce i-au fost dedicate în ultimele decenii.

Totuși, se pot identifica aspecte ale măiestriei deosebite cu care a condus Elisabeta treburile statului. O calitate care i-a fost recunoscută de toată lumea a fost priceperea cu care își alegea echipa menită să îi ducă la îndeplinire ordinele privind guvernarea statului. Mai mult decât atât, aproape toți cercetătorii sunt de acord că a dat dovadă de o judecată matură atunci când a luat apărarea celor mai de seamă persoane aflate în slujba sa chiar când lucrurile nu mergeau bine – dezicerea lui Henric al VIII-lea de cardinalul Wolsey și de Thomas Cromwell, atitudine pe care o va regreta – se află în deplin contrast cu acesta. Cel mai remarcabil dintre oamenii aflați în serviciul ei a fost Sir William Cecil (din 1571 lord Burghley). El a dat dovadă de o mare loialitate și devotament față de regină, iar eficiența sa în domeniul administrației era deplină. A fost unul dintre cei mai de seamă miniștri ai regalității – deși era mai degrabă bine documentat decât talentat – de la începuturile perioadei moderne, iar Elisabeta a procedat bine recunoscându-i valoarea și folosindu-se mult de serviciile lui. În anumite momente ea a rezistat cu hotărâre presiunilor mari care se făceau pentru înlăturarea lui.

O altă observație larg răspândită spune că Elisabeta a contribuit la păstrarea ordinii în treburile publice, făcând judecăți în funcție de meritele persoanei respective și nelăsându-se influențată de sentimentele ei personale față de cei care pledau pentru un anumit curs de acțiune. Astfel, chiar faptul că unul dintre favoriții ei – de care era altfel și îndrăgostită atunci – a insistat pentru alegerea unei anumite căi de acțiune nu a făcut-o să-și schimbe decizia în sensul dorit de

el. Hotărârea de care a dat dovadă deseori în fața insistențelor și nemulțumirilor exprimate de favoriții care se împotriveau conduitei ei politice a trezit admirația multora dintre biografii ei. Această trăsătură a personalității ei a fost bine pusă în evidență în timpul relației ei cu contele de Leicester, în perioada 1560–1570 (vezi pagina 101). Se pare că această tărie de caracter a mai slăbit cu timpul. S-au adus argumente convingătoare că fermitatea ei s-a diminuat în ultimul deceniu de domnie (vezi pagina 187).

Și alte aspecte ale relației ei cu cei care se aflau în preajmă (fie strict fizic sau emoțional) au fost comentate favorabil. Aici nu este vorba numai despre conducători de țară care se confruntă cu diverse dificultăți atunci când îi verifică pe cei care asigură accesul oamenilor și informațiilor către ei, ci este problema oricui se află într-un post de mare răspundere dintr-o organizație cu mulți membri. În zilele noastre există strategii binecunoscute pentru depășirea majorității dificultăților ce decurg din această situație, dar în secolul al XVI-lea (și mai târziu) ele nu fuseseră concepute. Astfel că Elisabeta trebuia să-și gândească singură calea de urmat, într-un teren minat de manipulare și intervenții speciale. Putem spune că în esență a realizat acest lucru cu multă măiestrie. Strategia ei era simplă, ea făcea dificil accesul celor care încercau să o influențeze prin intermediul oamenilor care o serveau zi de zi, explicându-le limpede acestor „slujbași" (membri ai cabinetului particular al reginei, dintre care majoritatea primiseră o educație aleasă și aveau legături politice importante) că nu va fi deloc încântată dacă va afla că încercau să promoveze interese speciale spunându-i doar anumite lucruri și ascunzându-i altele. Când vreunul dintre cei apropiați ei – în mod obișnuit era o doamnă de companie / onoare / – acționa necugetat și nu ținea seamă de acest avertisment, rezultatul era o mustrare aspră, în cel mai bun caz, (Elisabeta era atât de eficientă în administrarea acestor mustrări încât puțini îi mai dădeau prilejul și pentru a doua oară) sau încarcerarea, pe durată nedeterminată, în Turnul Londrei, în cel mai rău caz. Atât cât se poate analiza din mărturiile care au rămas, se pare că regina a reușit cu succes, în măsura în care era controlabil acest lucru, să își păstreze personalul domestic departe de influențele de natură politică.

Câteodată tentativele de manipulare a oamenilor și informațiilor făceau parte dintr-o strategie al cărei scop îl reprezenta influențarea politicii guvernului, dar cel mai des întâlnit caz era dorința de a influența luarea unei decizii în chestiuni de protecție. Protecția lua o mare varietate de forme, inclusiv decizia asupra unei numiri în funcție sau asupra vreunei recompense pe care voia să o ofere suverana. Aceste numiri și recompense constau în general într-un câștig de natură financiară care se ridica de la câteva zeci de lire până la mii de lire pe an. Ele reprezentau „plata compensatorie" pe care o așteptau curtenii și subordonații lor pentru a-și fi dedicat viața slujirii monarhului. O mică parte din deciziile referitoare la protecție afectau în primul rând statutul și puterea politică a unei persoane și mai puțin venitul ei (acordarea de titluri și numirea într-un organ de conducere cum ar fi Cabinetul particular al reginei sunt cele mai grăitoare exemple) și acestea erau dorite cu mult mai mult decât cele care se refereau strict la bani (vezi pagina 50 pentru o discuție completă despre protecție).

Multă vreme istoricii s-au entuziasmat când a venit vorba despre felul în care s-a ocupat de protecție reginei. S-a considerat că ea a dat dovadă de înțelepciune verificând dacă recompensele sunt împărțite egal, în așa fel încât nici o facțiune (grupul unui lider politic) să nu controleze exclusiv toate recompensele și titlurile. Acest lucru a fost considerat important pentru că asigura păstrarea și perpetuarea „echilibrului puterii" la nivelul cercurilor politice, astfel ca membrii anumitor grupuri să nu se considere defavorizați și să caute să recurgă la măsuri extreme pentru a redresa situația. Această regulă ce a funcționat în timpul domniei ei a fost pusă în contrast cu situația existentă sub conducerea primilor regi din familia Stuart. Elisabeta a fost de aceea apreciată pentru că a reușit să păstreze echilibrul puterii, folosindu-se de mijloacele protecției pentru a detensiona relațiile dintre clasele politice, pe când Iacob I și Carol I au fost criticați pentru a nu fi reușit acest lucru, înstrăinându-și-i pe mulți dintre slujbașii importanți, în mod inutil, prin aceea că i-au permis ducelui de Buckingham să monopolizeze decizia în ceea ce

privește acordarea protecției. Astfel s-a susținut că din cauza lor s-a aprins la război civil.

Totuși, această chestiune nu a mai fost tratată în ultimele decenii și aceasta pentru că s-a modificat mult unghiul de vedere asupra a trei probleme. În primul rând s-a ajuns la concluzia că au fost foarte importante cauzele adânci ale războiului civil din 1642. Aceasta însemna că s-a acordat o deosebită importanță evenimentelor petrecute în primele decenii de domnie ale familiei Stuart și contrastului dintre felul iscusit în care a rezolvat Elisabeta această problemă și nepriceperea lui Iacob I și Carol I în aceeași arie de acțiune. Totuși, începând cu anii '80 istoricii care s-au ocupat de secolul al XVII-lea au ajuns la concluzia că cel mai mult de fapt au contat cauzele imediate ale declanșării războiului civil și, în consecință, felul în care a rezolvat Elisabeta situația politică nu a mai avut o importanță la fel de mare. În al doilea rând, așa cum se va putea observa din capitolul 7, s-a argumentat cu tot mai multă tărie că atitudinea reginei a fost mai puțin fermă în ultimul deceniu de domnie, când protecția a devenit o chestiune explozivă, conducând la tentativa de lovitură de stat a contelui de Essex din 1601. În al treile rând, s-a descoperit un aspect nepus în lumină de reprezentanții vechii ortodoxii, anume că între 1560–1570 a existat un adevărat război surd între facțiunile lui Cecil și Leicester, care nu a devenit exploziv doar datorită abilității Elisabetei. S-a argumentat că Cecil și Leicester, pe cât de mult au colaborat, pe atât s-au aflat și în acerbă competiție, unul cu celălalt, iar această competiție între facțiuni era mult mai puțin semnificativă decât se subliniase. Rezultă prin urmare că reginei nu i se mai cuvin laude pentru că a prevenit o criză, din moment ce ea nu avea cum să izbucnească.

Astfel că ultimele studii despre calitățile politice ale reginei Elisabeta și-au mai pierdut din înflăcărare. Deși Elisabeta a fost dintotdeauna considerată un om de stat de mare abilitate practică, acum cercetătorii sunt în general de părere că virtuțile respective i-au fost exagerate. În același timp, au fost tratate cu multă atenție defectele ei, ceea ce nu s-a întâmplat în studiile de până acum.

4 Defectele reginei Elisabeta

Oricine a slujit-o pe Elisabeta a trecut printr-o experiență extrem de frustrantă. Se spune despre ea că ar fi scos din răbdări și pe un sfânt. Trăsătura negativă cea mai greu de suportat la ea era că avea o repulsie aproape patologică față de actul luării deciziilor. Faptul că ea s-a perpetuat de-a lungul întregii ei domnii nu le-a făcut viața mai ușoară miniștrilor și oficialităților aflate în serviciul ei. Nimeni nu a reușit să descopere o metodă eficientă de a o lecui, iar faptul că această caracteristică era previzibilă nu o făcea mai ușor de suportat, în special pentru cei a căror activitate era serios blocată astfel sau ale căror eforturi se vedeau sortite eșecului din pricină că nu reușeau să obțină de la ea o decizie în timp util. Insistența, răbdarea, supărarea, lingușirea, toate erau degeaba când venea vorba să o convingi pe regină să-ți dea un răspuns răspicat. Cei care nu se prea pricepeau s-o convingă plecau de la întâlnirea cu ea cu impresia că urma să se gândească la problema lor. Cei care aveau o mai mare influență asupra ei puteau să-i smulgă promisiunea că se va gândi „curând" sau chiar „mâine" – iar a doua zi să afle că se găsiseră scuze suplimentare pentru a-i amâna. Cei cu adevărat influenți, ca Cecil sau favoritul ei din acel moment, puteau să obțină o semnătură la prima sau o a doua încercare, dar după câteva minute primeau un mesaj cum că regina se răzgândise. În aceste împrejurări nu este deloc surprinzător că cei care așteptau o decizie din partea ei aranjau printr-un curier, care aștepta răspunsul, iar când documentul semnat sosea, respectivul pleca înainte să mai fie rechemat.

Faptul că se răzgândea repede și că nu voia cu nici un chip să ia o decizie în majoritatea problemelor ar fi putut duce rapid la paralizarea întregii activități a guvernului într-un stat modern, dar în Anglia secolului al XVI-lea consecințele acestor amânări nu erau catastrofale. Și asta pentru că în majoritatea privințelor viața națiunii curgea în continuare, chiar dacă la nivelul sectorului deciziilor din guvern apărea o criză cronică. Deseori, singurii afectați de o astfel de situație erau cei de la curte. Este adevărat că problemele de politică externă pot fi serios afectate de nehotărârea monarhului (această

latură este înfățișată în cartea lui John Warren, *Elisabeta I: Religia și politica externă* din această colecție) dar chiar și aceste chestiuni contau prea puțin în viața de zi cu zi a oamenilor obișnuiți. De fapt, într-un mod paradoxal, această mare slăbiciune a reginei Elisabeta s-a dovedit câteodată benefică. Dacă ținem cont de faptul că exista probabilitatea ca fiecare decizie a reginei să trezească mai multe nemulțumiri decât sentimente pozitive, se poate spune că a existat deseori o șansă mai mare de a dezamăgi datorită acțiunii decât nefăcând nimic. Dacă, de exemplu, câteva persoane nutreau speranța să fie numite într-o cancelarie particulară, amânarea acestei decizii de către Elisabeta provoca multă frustrare, dar cel puțin menținea trează speranța. Și această situație poate fi exemplificată la nesfârșit. În acea vreme nu era deloc neobișnuit să existe posturi vacante mulți ani la rând și în cazuri extreme numirile să se facă după zeci de ani de la luarea deciziei respective.

Cu toate acestea, ar fi greșit să ne închipuim că amânarea luării deciziilor de către Elisabeta nu avea deloc consecințe. „Alunecările" care s-au produs în guvern au însemnat tocmai acest lucru, că treburile care trebuiau rezolvate au fost amânate. Chiar într-o societate cu caracter static cum era Anglia elisabetană existau evoluții în timp care cereau fie schimbări la nivelul structurii guvernului, fie la acela al politicii lui, și nu toate erau realizate. Administrarea veniturilor Coroanei a fost domeniul cel mai sensibil la lipsa de decizie, ceea ce a dus la perpetuarea problemelor. Inflația, o trăsătură atât de caracteristică Europei occidentale în secolul al XVI-lea, a fost și mai evidentă în Anglia în timpul domniei reginei Elisabeta. Aici era nevoie de acțiune, mai ales în ceea ce privește taxele vamale *ad valorem* (taxa care reprezentau un procentaj fix din valoarea presupusă a mărfii) și rentele care trebuiau percepute pentru domeniile Coroanei, pentru a reflecta creșterea prețurilor, dar nu s-a făcut nimic. În consecință, venitul reginei provenind din acele surse cunoscute drept „beneficiile obișnuite" a rămas mult mai mic decât ar fi trebuit să fie. Aceasta a impus limitarea cheltuielilor guvernului și dezvoltarea unor căi alternative (și desigur nepopulare) de obținere a banilor. Ambele mijloace au dus la nașterea unor probleme care s-ar fi putut evita din timp dacă luarea deciziilor

cu privire la preîntâmpinarea erodării valorii reale a veniturilor Coroanei, cauzate de inflație, ar fi avut loc la timp.

Un alt defect al Elisabetei despre care s-a scris mult a fost zgârcenia ei. Bunicul ei, Henric al VII-lea, fusese „strâns la pungă", dar a știut să cheltuiască banii cu mult folos când a fost nevoie. Spre deosebire de el, Elisabeta suferea mult când trebuia să se despartă de o sumă oarecare de bani. Ea nu doar îi refuza pe cei care cu îndreptățire își cereau recompensele bănești în schimbul serviciului loial adus ei, dar evita orice strategie politică, privitoare în special la relațiile externe, care părea că ar implica cheltuieli. Mai rău încă, atunci când era de acord cu altfel de cheltuieli decât cele uzuale, zgârcenia ei o determina să aprobe mai puține fonduri pentru proiect decât cele imperios necesare ca să fie dus la îndeplinire. Există o mulțime de exemple de persoane care odată numite să se ocupe de o întreprindere oarecare au fost nevoite să-și bage mâinile adânc în buzunarele personale pentru a evita o catastrofă, generată de lipsa de fonduri. Din nefericire, astfel de „soluții de criză" deseori nu au fost suficiente pentru a preîntâmpina dezastrul. Această problemă este prezentă în toate situațiile când au avut loc expediții militare și navale în timpul domniei ei.

Elisabeta era zgârcită, dar nu avară. Nu-i plăcea să cheltuiască bani, în mod special nu dorea să se despartă de ei, dar nu manifesta un interes deosebit să-i obțină. Pe când Henric al VII-lea muncise din greu ca să-și mărească venitul, Elisabeta nu a putut fi niciodată convinsă să arate vreun interes pentru afacerile ei financiare. O ciudățenie a caracterului ei făcea că ea accepta ideea ca cei de la curtea ei să se îmbogățească, chiar dacă acest lucru însemna că, indirect, o făceau pe seama ei, atâta vreme cât ea nu trebuia să se despartă de sumele care îi intraseră în buzunar. Așa au obținut mari profituri cei care au arendat, de exemplu, domeniile Coroanei la prețuri cu mult mai mici decât cele ale pieții, deși prin acest mijloc au fost deturnați bani care i s-ar fi cuvenit reginei. Însă aspectul cel mai grav din punct de vedere politic al acestei ciudate atitudini a reginei Elisabeta l-a constituit faptul că trebuia ca alții (și nu ea, dacă se putea acest lucru) să plătească atunci când ea hotăra ca unul

dintre curteni să fie recompensat. Felul ei de a proceda în această situație era să-i dăruiască destinatarului o licență sau un patent prin care i se confereau anumite privilegii de natură comercială. Cele mai cunoscute dintre acestea erau patentele prin care se primeau drepturi de monopol asupra manufacturii, vânzării, importului sau exportului unui anumit produs sau articol de consum. Acest lucru îi permitea deținătorului de patent să perceapă o taxă de la cei care confecționau sau făceau negoț cu acel produs, pentru ca ei să-și poată desfășura mai departe afacerea. Consecința era că un curtean se îmbogățea pe spinarea consumatorului obișnuit, care era obligat să plătească un preț majorat artificial datorită inflației, pentru ceea ce achiziționase. Până în anul 1600 au fost oferite 100 astfel de patente (cunoscute drept monopoluri), într-o gamă cuprinzând de la tipuri de țesături până la jocul de cărți. Lumea nu avea deloc o părere bună despre aceste monopoluri, și nu e greu de explicat de ce. În 1601, în parlament ele au fost cauza unor mari controverse între regină și Camera Comunelor și a fost nevoie de întreaga diplomație a reginei ca să domolească tensiunile stârnite cu această ocazie (vezi pagina 138). Cu toate acestea, starea de nemulțumire nu a dispărut, și din această cauză mulți istorici au susținut că domnia ei s-a încheiat cu niște accente amare. Deși e neîndoielnic că zgârcenia Elisabetei i-a adus și avantaje, mai ales prin faptul că nu s-a ajuns la acumularea unor mari datorii, ce ar fi generat fricțiuni între ea și clasele politice (de genul situației din timpul lui Iacob I), ea a reprezentat în primul rând un defect care a împiedicat-o să fie atât de eficientă pe cât ar fi putut.

5 Explicații cu privire la personalitatea și caracterul reginei Elisabeta

Mulți dintre numeroșii biografi ai Elisabetei au încercat să-i explice personalitatea și caracterul. În general, s-a afirmat că inteligența și hotărârea le-a moștenit de la părinți și că experiențele ei de copil, de adolescentă și tânără femeie au contribuit mult la modelarea trăsăturilor care au caracterizat-o ca regină. În subtext, ideea era că

ea nu s-a schimbat foarte mult odată ajunsă pe tron. Există multe argumente în sprijinul acestei aserțiuni, deși ea poate fi contrazisă în zonele mai specifice. Probabil că așa se întâmplă mereu în astfel de cazuri. Psihologii profesioniști contemporani care cercetează dezvoltarea caracterului și a personalității nu se află în consens nici când „subiecții" lor sunt în viață și pot fi studiați în amănunțime, așa că sunt și mai mici șansele să existe unanimitate de păreri în privința unei persoane care a murit acum 400 de ani și despre care mărturiile sunt incomplete. Numai că pentru mulți oameni tocmai această incertitudine perpetuă a istoriei face din trecut un subiect atât de fascinant. Faptele nude despre Elisabeta în primii ani de viață constituie o lectură greu de suportat. La trei ani, când de abia învățase să meargă, mama ei (Anne Boleyn) a fost acuzată de numeroase delicte sexuale, inclusiv că s-ar fi culcat și cu propriul ei frate; în consecință, a fost judecată pentru înaltă trădare și executată. Tatăl ei (Henric al VIII-lea) s-a recăsătorit imediat după aceasta și la insistențele lui parlamentul a aprobat ca Elisabeta și sora ei mai mare, Mary, să fie dezmoștenite, fiind declarate bastarde. Tânăra Lady Elizabeth, cum i se dăduse voie să fie numită, a fost crescută la țară, într-o mică gospodărie, în care funcționau reguli foarte severe. Nu i s-a permis să aibă nici un fel de contact cu tatăl ei, care nu a manifestat aproape nici un interes față de ea sau față de educația ei. El a murit când ea avea 13 ani. Cu greu pot fi imaginate condiții mai nefavorabile pentru copilăria unui viitor monarh.

Cu toate acestea, s-a susținut că acest șir de nenorociri nu i-a fost atât de dăunător pe cât ne-am fi putut imagina. Argumentele sunt limpezi și convingătoare. Așa cum se obișnuia în cercurile regale din acea vreme, Elisabeta a fost crescută sub îndrumarea unei guvernante de origine nobilă și a avut foarte puțin de-a face cu părinții. Probabil că nu a știut că mama ei a intrat în dizgrație atunci când s-a întâmplat acest lucru și poate că i s-a spus acest lucru la momentul potrivit, în așa fel încât să creadă că părinții ei nu au avut nici o vină. Pare plauzibilă această ipoteză dacă ținem cont de faptul că, după cum se susține, dovezile contra lui Anne Boleyn au fost fabricate, iar Henric al VIII-lea a fost groaznic înșelat de sfătuitorii rău-intenționați. Dacă s-a întâmplat

chiar așa, atunci probabil că tinerei prințese nu i s-a părut ciudat că celebrul ei tată era prea ocupat ca să mai aibă timp și pentru ea. Și, în această situație, nu a condamnat nici faptul că fratele ei Eduard, deși mai mic cu patru ani decât ea, se afla în centrul atenției tuturor. În cele din urmă, la timpul potrivit el urma să devină rege și suveranul ei, pe când ea nu era decât o biată femeie! În viața de zi cu zi era tratată cu respect de cei din jur, și faptul că fusese dezmoștenită probabil că nu o afecta din moment ce nu îi schimba viața. A învățat iute să se mândrească că era fiica aceluia care, după cum i se spusese, se număra printre cei mai mari conducători ai lumii, iar sentimentul de adorație care a început să se nască în inima ei pentru el a fost înlesnit de faptul că știa foarte puține dintre amănunte reale despre monarhul bătrân și rău. Desigur că moartea lui, survenită în 1547, a tulburat-o, dar dacă el ar fi fost mai mult decât o „imagine mentală" pentru ea, poate că ar fi suferit mai puțin. Se pare că Elisabeta a avut o copilărie destul de fericită, întrucât, chiar dacă nu era tratată constant cu afecțiune, ea a trăit într-un mediu stabil în care principalele valori ale vieții (munca tenace și grea și respectul pentru binefăcătorii ei de parte bărbătească) și credința (un creștinism biblic de inspirație protestantă) au fost perpetuate și au influențat-o.

În ultimii ani ai domniei lui Henric, Elisabeta a fost luată sub aripa ocrotitoare a reginei Catherine Parr (a șasea și ultima dintre nevestele lui Henric al VIII-lea). Între cele două femei s-a născut o relație bazată pe dragoste și încredere – una dintre puținele legături de acest gen pe care o va trăi Elisabeta. Intimitatea dintre mama vitregă și fiica vitregă a continuat și după moartea lui Henric și recăsătorirea rapidă a lui Catherine. Studiile istorice conchid, în majoritate, că sub influența Catherinei s-a consolidat impactul protestanismului asupra Elisabetei. O observație la fel de răspândită este aceea că, datorită protecției și grijii constante a lui Catherine, Elisabeta a trăit acum cea mai fertilă perioadă din adolescență.

Aceasta se întâmpla în 1548, când ea avea 14 ani. Câteva detalii sunt încă controversate, dar cadrul general al perioadei este clar. În centrul evenientelor s-a aflat lordul Thomas Seymour, fratele mai mic al Lordului protector, ducele de Somerset. Ambii bărbați se bucurau

de înaltul privilegiu de a fi unchii viitorului rege, Eduard al VI-lea, (sora lor, decedată, Jane Seymour, îi fusese mamă), dar Thomas era vizibil nemulțumit, pentru că simțea că fratele său pusese monopol pe averea și bogăția care le aparținea amândurora. Faptul că era nechibzuit, prețios, arogant și nu inspira încredere l-a făcut să nu aibă cum să-și dea seama că era tratat conform caracterului său. Era totuși foarte atrăgător iar Elisabeta, în plin proces de maturizare sexuală, s-a îndrăgostit de el. Lordul Thomas a profitat de situație și nu și-a ascuns deloc intenția de a se căsători cu ea. Pentru Somerset aceasta a fost ultima picătură. Deși s-a împotrivit la început, până la urmă s-a lăsat convins că fratele său devenea din ce în ce mai periculos dacă mai rămâne în viață. Lordul Thomas a fost arestat, acuzat de înaltă trădare și executat. Elisabeta a fost interogată pentru a se afla dacă luase și ea parte la complot. Când s-a aflat că lordului Thomas i se îngăduiseră mari libertăți față de tânăra prințesă – cum ar fi faptul de a intra în iatacul ei să o gâdile când ea stătea în pat – a fost evident că totul fusese pus la cale ca să o compromită pe Elisabeta. Dar cei care dețineau puterea nu aveau nimic de câștigat dacă îi era pătată onoarea unei fete care era acum considerată a doua la succesiunea tronului, astfel că au fost acceptate toate dezmințirile pătimașe ale Elisabetei, care susținea că nu fusese deloc complice la planurile lordului Thomas. Pericolul a trecut, dar a lăsat urme. Elisabeta a realizat atunci cât de aproape de moarte o dusese naivitatea ei și s-a hotărât să fie mult mai vigilentă pe viitor. Ceea ce fusese probabil o înclinație naturală către precauție a devenit de-acum o adevărată obsesie. Și-a luat obiceiul de a privi de o mie de ori înainte până să întreprindă ceva. Această comportare îi va fi caracteristică toată viața, de aici izvorând această neplăcere a ei de a lua o decizie, după cum susțin majoritatea istoricilor.

Fără îndoială că multe alte experiențe i-au marcat personalitatea și caracterul în următorii câțiva ani, dar în lipsa probelor nu putem decât presupune care au fost și ce impact au avut. De exemplu, putem spune că moartea lui Catherine Parr, survenită în copilărie, a avut probabil un impact puternic asupra ei, dar nu știm cu siguranță acest lucru. Totuși, un episod, despre care există suficiente documente, a marcat-o pe Elisabeta pe viață. S-a întâmplat în 1554, curând

după moartea lui Eduard al VI-lea și după ce a devenit Mary regină, când toată lumea se aștepta în mod firesc să se întâmple ceva care să readucă Anglia în matca religiei catolice, după ce, în timpul domniei lui Eduard, fusese în mod oficial consolidat protestanismul. E aproape sigur că fără știrea Elisabetei, un grup de nobili de marcă au început să facă planuri pentru un complot contra reginei Mary, cu scopul de a institui un regim protestant și pentru a o alege regină pe fiica mai mică a lui Henric al VIII-lea. În comitetul Kent, Thomas Wyatt a fost cel care a propagat această dorință, el fiind conducătorul uneia dintre grupările de răsculați. Wyatt a fost învins, arestat și executat. Aflând că răsculații se folosiseră în acest fel de numele ei, Elisabeta a negat cu tărie că ar fi știut de planul lor și a declarat fără rezerve că îi este loială sorei ei. Se pare însă că nu a fost suficient. A fost și ea arestată, i s-a refuzat dreptul de a se apăra în fața reginei și apoi a fost închisă în Turnul Londrei. Drumul ei spre Turn, pe sub Poarta Trădătorilor, cuprinsă de panică, – drum rezervat pentru cei a căror vinovăție nu mai era pusă la îndoială – a furnizat una dintre cele mai dramatice și mai bine documentate secvențe (provenind din câteva surse independente) ale perioadei Tudor. Timp de două luni Elisabeta a trăit cu frica că va fi chemată din clipă în clipă ca să fie executată. Dar nu s-a întâmplat așa. În schimb, a fost trimisă la un conac și ținută sub pază tot restul domniei reginei Mary. Deși amenințarea pericolului trecuse, Elisabeta a trăit câțiva ani cu spaima că sora ei tot mai suspicioasă și ostilă se va întoarce împotriva ei.

Istoricii au identificat o diversitate de feluri în care această experiență a afectat-o pe Elisabeta. Primul și cel mai important a fost acela că spiritul ei oricum precaut a devenit și mai puternic, pentru că a înțeles că aproape orice ar fi făcut putea fi interpretat greșit și că numai nefăcând nimic putea fi sigură că nu se expune unor riscuri inutile de-a lungul întregii ei vieți. Consecințele acestei atitudini s-au răsfrânt asupra luării deciziilor, accentuându-i această neplăcere. În al doilea rând, așa cum s-a susținut frecvent pe baza numeroase referințe făcute de ea de-a lungul vieții la timpul petrecut în turn, certitudinea că era proscrisă, urmată de o izbăvire miraculoasă de această soartă a convins-o că se află sub paza lui Dumnezeu și că

el o alesese cu premeditate ca să devină instrumentul voinței lui pe pământ. Aceasta explică profund atât credința ei puternică (dar fără complicații) în Dumnezeu, pe care și-a mărturisit-o în oricare ceas al vieții, cât și certitudinea ei de neînfrânt că hotărârile pe care lua ca șef al Bisericii anglicane sunt inspirate de divinitate și de aceea, nu erau negociabile. În al treilea rând, s-a recunoscut că lipsa de dorință a Elisabetei de a autoriza executarea acelora „din preajma tronului" (atitudinea ei față de Maria, regina scoțienilor, exemplifică în cel mai înalt grad acest lucru), chiar când dovezile contra lor erau limpezi, în mod clar se nutrea din amintirile ei de ființă nevinovată, aflată în mijlocul unei plase de minciuni.

Datorită marelui număr de explicații cvasi-psihologice asupra caracterului și personalității reginei Elisabeta, care au fost publicate de-a lungul anilor, s-a ajuns într-o oarecare măsură să se justifice defectele și să se sugereze că nu era vinovată pentru defectele pe care le-a avut ca monarh. Demn de remarcat este și faptul că o astfel de absolvire de răspundere nu s-a făcut în legătură cu ceea ce a fost considerată calitate a ei! Această consecință neintenționată a felului în care a fost interpretată prima parte a vieții Elisabetei de către istorici a contribuit la aura encomiastică ce învăluie aproape toate biografiile dedicate Reginei fecioare.

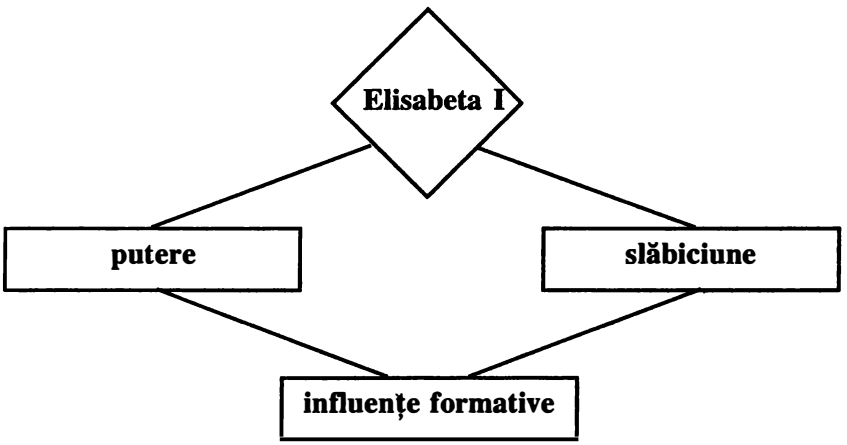

Rezumat – Elisabeta I

Să luăm notițe despre „Elisabeta I"

Principalul obiectiv al acestui capitol este să vă ajute să înțelegeți acele aspecte privitoare la capacitățile și atributele reginei Elisabeta, la personalitatea și caracterul ei, care au influențat atât de mult performanțele înregistrate de ea ca regină a Angliei între 1558–1603.

Va trebui

i) să le identificați – ele vă vor furniza titlurile notițelor voastre, și să

ii) explicați fiecare aspect în suficiente detalii pentru a arăta de ce (în ce fel și în ce măsură) era important, și

iii) să evidențiați în cazul fiecărui aspect ce „incertitudin istorice" există – acolo unde se pot exprima îndoieli și interpretări alternative. Ar fi util, deși nu este esențial, să vă notați propria părere despre cauzele pentru care Elisabeta era așa și nu altfel.

Notițele pe care le veți lua în această etapă nu se vor referi la „fapte" – mărturii și exemple care să susțină ideile generale. Aceasta pentru că scopul acestui capitol este să vă furnizeze un cadru general în interiorul căruia să vă organizați cunoștințele despre guvernare în Anglia elisabetană. Multe dintre faptele pe care le veți „îmbrăca" se află în următoarele capitole ale acestei cărți. Așa că sfatul nostru este să lăsați spații libere după fiecare secțiune a notițelor voastre, ceea ce vă va permite să adăugați apoi mărturiile în sprijinul fiecărei idei pe care o veți selecta.

Să răspundem la întrebări-eseu despre „Elisabeta I"

Majoritatea întrebărilor puse aici despre Elisabeta I vă solicită mult mai multe cunoștințe decât ați acumulat până acum – va trebui de aceea să citiți și restul cărții pentru a fi siguri că puteți răspunde bine la ele. Totuși merită să încercați să vă gândiți de acum la niște titluri

posibile astfel încât să identificați acele probleme pe care să le aveți în minte când veți citi și restul capitolelor.

1. Capacitatea de conducător a Elisabetei I era mai degrabă a unui bărbat. Sunteți de acord cu această părere?
2. Ce avantaje avea Elisabeta când s-a urcat pe tron, în 1558?
3. Cât de mare este meritul Elisabetei I pentru faptul că Anglia s-a bucurat de pace în timpul domniei ei?
4. Comentați care au fost calitățile și defectele Elisabetei I ca regină a Angliei.
5. De ce s-a bucurat Elisabeta I de atât de multă popularitate?

Neîndoielnic că trebuie să vă amintiți că una dintre sarcinile voastre când începeți paragraful introductiv la un eseu este să comentați presupunerea lansată într-o întrebare, dacă este cazul. Când răspundeți la două dintre întrebările de mai sus ar trebui să vedeți care este implicația. Care sunt întrebările la care este necesar să faceți acest lucru, și ce sugestii sunt făcute prin ele?

Să ne oprim asupra întrebării nr. 2. Este un exemplu tipic de întrebare directă la care vor dori să răspundă majoritatea candidaților. Eseurile trebuie să se bazeze pe liste enumerative ce nu vor avea mari diferențe între ele. Pentru examinator va fi dificil să facă aprecierea lor în absolut. De aceea se spune că întrebările simple sunt periculoase. Este nevoie să fie adăugat și un comentariu critic răspunsului. O metodă care dă rezultate este aceea de a face un plan care se axează pe diferitele interpretări istorice ale problemei, de unde și concluziile diferite. În acest caz se va rezolva tema spunând că anumiți comentatori ar descrie o anumită trăsătură – de exemplu, că Elisabeta era femeie – considerând-o un avantaj, pe când alții ar considera-o un dezavantaj. Scoțând în evidență ambele aspecte ale problemei și indicând de care parte sunteți și de ce, veți face ca răspunsul dumneavoastră să depășească mult nivelul comun.

Întrebări bazate pe izvoare despre „Elisabeta I".

1 Discursul Elisabetei la Tilbury, 1588.

Citiți cu atenție citatul din discursul Elisabetei, de la pagina 25. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Lingușirea reprezenta una dintre tehnicile des folosite în discursurile ei. Explicați de ce era folosită această tehnică. Dați două exemple de lingușire în acest citat. (5 puncte).

b) Elisabeta nu dorea ca toate cuvintele ei să fie înțelese în litera lor. Citați un exemplu din acest fragment și explicați care era mesajul pe care voia să-l transmită de fapt Elisabeta. (5 puncte).

c) Ce sentimente voia să stârnească Elisabeta în cei care o ascultau? Pentru fiecare caz în parte susțineți alegerea prin referire la citat. (6 puncte).

d) Ce dovadă există că rostirea discursului a fost atent pusă în scenă? (4 puncte).

CAPITOLUL 3

Guvernul și politica

1 Introducere: Guvernul

Se întâmplă că de câte ori spunem cuvântul „guvern" avem în minte imaginea lui contemporană, de structură „mare". Suntem obișnuiți cu faptul că activitățile guvernului au impact asupra marii majorități a aspectelor din viața noastră zilnică și le facem răspunzătoare pentru tot ceea ce funcționează prost. Chiar dacă nu există un consens deplin privitor la ceea ce ar trebui să facă sau să nu facă guvernul, toată lumea e de acord cu faptul că el e răspunzător pentru cheltuirea a aproximativ o treime până la o jumătate din venitul național. Chiar cei ce susțin ideea unei strategii bazate pe impozite mici și pe creșterea responsabilității oamenilor față de ceea ce se întâmplă în viața lor nu pot să conceapă o situație în care cheltuielile guvernului să scadă spectaculos.

În Anglia, în secolul al XVI-lea guvernul arăta foarte diferit de ce știm noi azi. Era extrem de „mic". În cea mai mare parte a timpului lor, majoritatea oamenilor se gândeau la el doar ca la ceva situat în planul doi al realității. Știau că există undeva, dar el nu reprezenta o adevărată preocupare. Plăteau rar impozite (direct sau indirect), dacă se întâmpla acest lucru, și nu se așteptau să li se asigure nici un fel de servicii sociale pentru ele. Două dintre structurile care înghit astăzi cei mai mulți bani sunt învățământul și serviciile sociale (inclusiv Sănătatea). În epoca elisabetană aceste domenii nu țineau de competența guvernului, așa că din buzunarul public nu se asigura nimic pentru ele. Atunci cu ce se ocupa guvernul? După cât se

gândeau oamenii la treaba asta, și majoritatea nu se gândeau, rolul lui cel mai important era să asigure apărarea țării și a populației. Pe de-o parte, acest lucru însemna că orice potențiali inamici trebuiau descurajați, iar atacurile respinse. Dar în general aceste chestiuni de „apărare națională" îi preocupau mai ales pe cei care ar fi fost afectați de aceste incursiuni străine – pe cei din zonele de coastă, aflați în comitatele din sud care, din când în când, se temeau din pricina unei invazii dinspre Franța sau (către sfârșitul secolului) dinspre Spania, și pe cei din nordul extrem, care trăiau mereu cu spaima unor atacuri dinspre Scoția. Pe de altă parte, guvernul se ocupa cu menținerea ordinii și respectarea legii în țară astfel încât viețile oamenilor, mijloacele de trai și proprietățile (acelea puține pe care le deținea majoritatea) să fie apărate de distrugere sau furt. Aceasta era o preocupare permanentă într-o epocă în care violența era la ordinea zilei, când puternicul îl năpăstuia pe cel slab (imaginația populară era plină de bande de „cerșetori năpraznici", deși în realitate erau câteva), și când catastrofele naturale (în special inundațiile și foametea) aveau loc frecvent. Se spera ca hoții și ucigașii potențiali să fie prinși înainte să devină o problemă, ori, dacă nu se reușea acest lucru, măcar să fie repede identificați și pedepsiți de îndată ce comiteau fărădelegile. Guvernul trebuia să se ocupe și de întreținerea sistemelor de drenaj în caz de dezastru și de asigurarea unor mari provizii de hrană, la prețuri accesibile, în vremuri de foamete.

Trebuie evidențiat că pe atunci conceptul de reformă – amendarea sistemelor existente și crearea unora noi, adaptate noilor circumstanțe – era absent din mintea majorității celor guvernați, precum și din cea a deținătorilor puterii. Acest lucru se întâmplă pentru că ideile moderne de progres care implică faptul că „lucrurile" se vor schimba pe măsura trecerii timpului nu caracterizau și epoca Tudorilor. În general, idealurile oamenilor erau foarte limitate. Ei sperau în principal ca viața să nu devină mai grea. Conservatorismul, în sensul lui îngust, era prin urmare norma atunci și reacția naturală în fața oricărei probleme presupunea să se încerce să se revină la vechiul curs al lucrurilor. O consecință a acestei situații era că cei care dețineau frâiele puterii aveau de obicei o atitudine „reactivă"

mai degrabă decât una „proiectivă": aveau tendința să reacționeze față de ceva care avusese deja loc și nu să adopte o măsură preventivă sau să folosească tehnici de atenuare a șocurilor.

2 Introducere: Politică și protecție

Dacă ai organiza cu studenții de azi un joc a cărui regulă să fie asocierea de cuvinte, mulți ar răspunde „politică" atunci când li s-ar spune „guvern". Prin aceasta ei ar înțelege probabil „politică de partid". Nu aceeași era situația în secolul al XVI-lea, când conceptul de politică așa cum îl folosim astăzi era necunoscut. Nu existau, oficial vorbind, partide politice și nici acele frumoase funcții ale unui sistem democratic (cum ar fi desele contestări ale rezultatelor alegerilor, opoziția oficială, existența strategiilor politice alternative / programelor de guvernare / și sondajele de opinie) cu care ne-am obișnuit noi. Bine înțeles că existau și politici și politicieni, deși li se spunea altfel, dar asemănările cu ceea ce se întâmplă azi erau foarte puține. La răstimpuri, anumite grupuri de influență care împărtășeau un obiectiv politic cooperau pentru a-l implementa – cel mai cunoscut exemplu din timpul domniei reginei Elisabeta reprezentându-l așa numita „Partidă protestantă" care, în perioada anilor 1570–1580, a susținut ideea unei intervenții în Țările de Jos pentru a-i sprijini pe cei care se răzvrătiseră contra dominației spaniole. Mai erau, pe de altă parte, și grupuri pe care se putea conta, în mod obișnuit, pentru a susține ideile uneia dintre personalitățile de marcă ale momentului. Totuși, deosebirile față de situația actuală sunt și numeroase, și semnificative.

Faptul cel mai important este că cei care făceau parte din jocul politic probabil că nu erau mai mulți de două mii și jumătate niciodată – țineau, pe față, către avantaje personale. Nu era vorba de corupție: acesta era miza jocului atunci. Câștigul putea să ia diferite forme, cea mai evidentă o reprezenta câștigul financiar. Aproape fără excepție, cei ce intrau în arena politică o făceau pentru a-și asigura recompensă financiară. La cel mai înalt nivel, pentru cei care sperau să se numere printre favoriții reginei, sumele de bani puteau fi foarte

mari. Atât lordul Robert Dudley (Leicester) cât și Sir William Cecil (Burghley) se numărau printre cei mai bogați oameni din țară datorită veniturilor obținute din activitatea politică. Venitul lor se rotunjea semnificativ și din alte surse, dublându-l pe primul sau chiar în proporție mai mare – așa că merita ca ei să lupte pe toate fronturile în acest scop.

Cea mai des întâlnită cale de a-ți asigura un venit în acele vremuri era să obții numirea într-o funcție oficială, de unde îți venea un salariu. Existau peste o mie de astfel de posturi și ele erau, practic, ocupate pe viață, fiind aproape imposibil să dai pe cineva afară dintr-un post în care fusese numit. Aceste posturi presupuneau realizarea unor sarcini, însă rareori s-a întâmplat ca ele să fie foarte împovărătoare și, în orice caz, deținătorul postului obișnuia să ofere o sumă din venitul său unui adjunct ca să-i facă treaba. La limita de jos a ierarhiei posturilor oficiale plătite se întâmpla și situația ca persoana numită în post să aibă un adjunct în așa fel încât ea să dețină rolul de adjunct pentru altcineva și mai bine plătit! Aceasta a făcut ca istoricilor să le fie foarte greu când au descâlcit toate țițele pentru a vedea ce se întâmpla atunci. Și-au dat seama de situație atunci când au vrut să calculeze cât reprezenta în acea vreme un astfel de salariu oficial. Un factor care a complicat foarte mult lucrurile a fost acela că mulți angajați aveau dreptul să pretindă o plată pentru munca depusă de ei sau de adjunctul lor. Sumele se negociau cu fiecare în parte și nu erau notate nicăieri. Mai mult decât atât, numeroși oficiali ai guvernului primeau „cadouri" sub formă de bani sau în natură de la cei care sperau să se bucure de bunăvoința lor pe viitor și/sau păstrau banii de la guvern care le treceau prin mâini o perioadă mai lungă, câteodată ani în șir, timp în care se foloseau în interesul lor de ei. De aceea, estimările privind veniturile realizate de pe urma funcțiilor oficiale trebuie să fie puse sub semnul probabilității.

Celelalte mijloace de a obține venituri suplimentare din activitatea politică se limitau mai ales la elita guvernului – cercul celor de la Curte. Aceasta pentru că în fiecare dintre aceste cazuri câștigurile erau mari și nu puteau fi asigurate decât în urma unei decizii a reginei înseși. Sumele respective erau prea consistente și fuseseră câștigate cu prea mari eforturi pentru a fi transmise și celorlalte oficialități

care activau pe cuprinsul țării. Toate aceste surse suplimentare de venit aveau o caracteristică comună: ele nu vizau cheltuirea banilor primiți de regina Elisabeta. Faptul că nu se folosea din această cauză de niște bani pe care altfel i-ar fi cheltuit se pare că era mai puțin dureros pentru ea (vezi pagina 33). Adunate laolaltă, toate aceste aranjamente ale Curții, reprezentând oferte de recompense, duceau la mișcarea fondurilor Coroanei. Regina era proprietarul celor mai întinse domenii din țară, posesiunile ei alcătuiau sute de proprietăți funciare de pe cuprinsul țării. Dintre ele, numeroase erau cele arendate unor persoane de la Curte la un preț mult mai mic decât valoarea de pe piață, beneficiarii fiind cei care băgau în buzunar diferența dintre renta plătită reginei și cea primită de la arendașii care aveau grijă de aceste moșii. Un alt set de recompense le permitea celor de la Curte să importe sau să exporte o cantitate anume dintr-un articol de consum specific, cum ar fi pânza, fără să plătească taxele vamale. Aceste gratificații sau patente erau mai departe vândute negustătorilor care comercializau mărfurile cu pricina. Câteodată unei persoane de la Curte i se permitea să cumpere „ferme" unde se producea un anumit articol. Datorită unor astfel de înțelegeri Curtea primea în schimbul dreptului de a strânge (și de a păstra) toate taxele vamale de pe urma articolului cu pricina, o sumă artificială. Astfel de înțelegeri puteau fi foarte rentabile. De exemplu, în anii 1590 venitul contelui de Essex depindea în cea mai mare parte de beneficiile fermei pentru importul de vinuri dulci. La fel de căutate erau și gratificațiile pentru acordarea episcopiilor. Aceasta se întâmpla pentru că, conform obiceiului, regina trebuia să primească cea mai mare parte a venitului de pe moșiile arendașilor șefi (aceia care, din Evul Mediu încoace, își obțineau proprietățile direct de la Coroană) dacă erau minori. În mod obișnuit monarhul vindea episcopiilor obținute membrilor importanți de la Curte. În timpul domniei reginei Elisabeta prețurile percepute pentru epitropii erau în mod normal o mică parte din adevărata lor valoare, și anumiți oameni politici, cum ar fi Sir William Cecil (lordul Burghley), au obținut mii de lire de pe epitropiile vândute.

Pe regină nu o costa aproape nimic, fie că lucrul se realiza direct sau indirect, să contribuie la o parte a venitului realizat de

politicieni. Una dintre tehnicile folosite nu reprezenta decât o formă legalizată de furt: Majoritatea noilor episcopi, înainte de confirmarea lor în funcție, trebuiau să-și dea consimțământul pentru arendarea unora dintre proprietățile de care răspundeau și care reprezentau cea mai mare parte a averii care îi mai rămânea Bisericii (Henric al VIII-lea) acaparase majoritatea proprietăților Bisericii) unei persoane importante de la Curte, la un preț cu mult mai mic decât valoarea lor reală. Acei reprezentanți ai Bisericii care nu satisfăceau „solicitările" reginei constatau că promovarea lor în funcție nu fusese aprobată. O altă modalitate de a obține bani era să se ofere unui om al puterii dreptul exclusiv de a-i condamna pe cei care încălcau o anumită decizie a parlamentului. Deținătorului acestui drept îi revenea un beneficiu clar, pentru că cei care furnizau informațiile respective primeau o cotă parte din amenzile percepute. În practică însă, puține astfel de cazuri ajungeau în justiție. Cei care nu țineau cont de prevederile legale pentru că acest lucru le aducea un avantaj financiar obișnuiau să-l cumpere pe acela care avea dreptul de a-i urmări în justiție. Astfel că, în mod firesc, nici jefuirea Bisericii, nici procedura de a strânge bani pentru protecție de la aceia care eludau legea nu au stârnit mari nemulțumiri, decât din partea câtorva care erau direct afectați. A treia metodă dintre cele care „nu costau Coroana nimic" a stârnit totuși valuri de proteste. Și aceasta pentru că mulți oameni au simțit că se atentează astfel la propriile lor buzunare. De la sfârșitul anilor 1570 încoace, dar în mod special la sfârșitul anilor 1590, au fost oferite zeci de licențe care îl făceau pe beneficiarul lor (licențele erau oferite prin intermediul unui patent) deținătorul exclusiv al dreptului de a importa, produce sau vinde un anumit articol de folosință. Aceste monopoluri, cum erau ele numite, s-au răspândit în asemenea măsură încât au ajuns să includă toate articolele de consum zilnic. Pe la 1600 circula, în glumă, vorba că mai urma să fie inclusă doar pâinea pe listă pentru ca aceasta să fie completă. Deținătorii de monopol obțineau bani din taxele impuse importatorilor, manufacturierilor sau vânzătorilor cu amănuntul, pentru a le permite să-și desfășoare activitatea. „Jupuirea" se răsfrângea apoi asupra consumatorilor, de unde și lipsa de popularitate a acestui sistem. Problema monopolului este înfățișată pe larg la pagina 34.

Bineînțeles că nu toate beneficiile vânate prin activitatea politică era de natură financiară. Anglia elisabetană erau o societate foarte complex ierarhizată social, iar oamenii credeau atunci că e mai important ce rang ai, decât de ce avere dispui. Mulți erau mai preocupați să promoveze în ierarhia socială, pentru a dispune de un statut superior, decât să acumuleze averi. Prin urmare, cele mai bine privite recompense erau cele care se refereau la poziția socială, ceea ce doar cu bani nu se putea realiza. Astfel că în cercurile de la curte se puneau la cale intrigi complicate și aveau loc ciondăneli copilărești (pentru noi, cei de acum) aproape în fiecare zi. Scopul lor era câștigarea unui favor din partea reginei, mai ales dacă era făcut în detrimentul celorlalți aspiranți. Câteodată ținta era mult mai concretă – numirea într-un post onorific sau acordarea unui titlu. Totuși, cine nutrea asemenea aspirații era sortit să îndure multă vreme stări de amărăciune și frustrare. Elisabeta era recunoscută pentru aceea că îi repugna profund să acorde asemenea onoruri, și chiar desele solicitări din partea favoriților ei rareori o înduplecau. De exemplu, când Elisabeta a venit pe tronul Angliei, erau mai puțin de 60 de aristocrați în toată țara și ea nu avea nici gând să mărească acest număr. Credința ei era că titlul de nobil era ceva cu care te năsteai, iar dacă trebuiau acordate noi titluri atunci era nevoie ca persoanele respective să fie de viță nobilă. Conform acestei păreri, numărul de titluri de noblețe pe care le-a conferit (10) a fost mai mic decât cel existent, purtat de reprezentanți ai aristocrației, care au murit fără să lase moștenitori de parte bărbătească (12), și numai unei singure persoane fără ascendență nobilă i-a fost conferit un astfel de titlu (Sir William Cecil). Mari favoriți ai reginei precum Christopher Hatton și Walter Ralegh nu au reușit să obțină decât titluri de cavaleri, însă chiar și un astfel de titlu reprezenta o distincție rar acordată. Între anii 1558–1580 numărul cavalerilor a scăzut de la 500 la aproape 300 din „cauză de lipsă de moștenitori" (întrucât titlul de cavaler nu era ereditar), depășind astfel ca frecvență numărul de noi numiri.

Totuși, oamenii politici importanți au reușit să-și asigure prin îndemânare un număr mare de funții de prestigiu. Pentru un moșier cunoscut în comitatul său, care nu avea origine nobilă, titlul care

reprezenta semnul distinctiv al promovării în ierarhie îl reprezenta numirea în funcția de judecător de pace [*Justice of the peace – JP*]. Astfel de numiri, făcute de regină, aveau loc anual, ele fiind susceptibile de reînnoire. Atât de mari au fost presiunile pentru includerea pe această listă încât, în ciuda cunoscutei atitudini a reginei de a păstra în total un număr mic de astfel de titluri, la sfârșitul domniei ei multe comitate aveau de două ori mai mulți judecători de pace decât la început. O altă marcă a importanței statului social, mai puțin relevantă, totuși semnificativă, era să fii ales membru în Parlament, ca reprezentant al unui târg (ales oficial membru al parlamentului pentru un comitat – cu titlul de cavaler al unui *shire*, un comitat, ceea ce era un titlu de mare prestigiu, iar procedura s-a limitat la membrii câtorva familii de seamă din fiecare comitat). Pentru că întotdeauna existau mai mulți aspiranți decât numărul de locuri disponibile, personalitățile influente de la curte făceau mari presiuni asupra orașelor unde își exercitau controlul politic, de a insista la rândul lor pentru reprezentare parlamentară, în așa fel încât ei să-și poată recompensa pe cât mai mulți dintre susținătorii lor, prin alegerea lor ca membri în Parlament. Presiunile care s-au făcut astfel au avut un asemenea succes încât în timpul domniei reginei Elisabeta orașele cu reprezentativitate în Parlament au ajuns la cifra de 62. Aceasta nu reprezenta o tendință nouă – aprobările reginei reprezentau doar o treime din numărul de membri ai Parlamentului aleși între 1500–1600 – dar era semnificativă, întrucât reprezentanții Camerei Comunelor au devenit mai numeroși cu 10 la sută în perioada cât a domnit ea.

Procesul de distribuire a recompenselor în politică în timpul Angliei elisabetane este cunoscut sub numele de sistem de protecție (patronaj). Dacă ținem cont de faptul că se ducea o luptă continuă pentru mii de numiri în posturi (plătite sau neplătite), putem spune că procesul luptei de interese pentru ele nu se oprea niciodată. La baza „grămezii" se aflau cei care nutreau speranța să fie favorizați la un moment dat și care vânau atenția celor bogați și celebri, curtându-i, pentru a-și croi drumul într-un fel sau altul. În secolul al XVI-lea persoanele cele mai nefericite despre care avem cunoștință

au fost cei care și-au sacrificat cei mai frumoși ani din viață tot încercând să câștige protecția unei personalități politice importante dar care, în final, nu au realizat nimic. Desigur că faptul că o mână dintre ei au reușit într-un mod spectaculos, cum ar fi Christopher Hatton și Walter Ralegh, i-a făcut pe ceilalți să persevereze. Probabil că psihologia lor era asemănătoare cu a celor care joacă la loto sau la ruletă. Pe o poziție superioară a ierarhiei sociale se aflau cei cu privilegii asigurate prin naștere sau care deja își făcuseră drum pe treptele scării politice. Ei aveau mari perspective de succes, dar natura competitivă a sistemului de atunci îi obliga să-și sacrifice mare parte din timp și energie pentru a accede în ierarhie. Chiar cei aflați la vârful piramidei (o lungă perioadă de timp, Burghley și Leicester au fost personalitățile conducătoare ale sistemului de protecție) trebuiau să acționeze cu asiduitate pentru a-și menține pozițiile privilegiate, apărându-le de potențialii rivali. Aceasta însemna înainte de toate să se preocupe permanent să rămână în grațiile suveranei, pentru că ea era sursa sistemului de protecție. Bineînțeles, faptul că se bucurau de bunăvoința reginei le permitea să atragă mari mase de susținători, care sperau că protectorul lor le va obține ceea ce își doreau. Un indicator al proporțiilor pe care le căpătase această „afacere" cu obținerea de protecții îl reprezintă aranjamentele făcute de Burghley pentru a-i reveni și lui un profit în schimbul serviciilor oferite. El a angajat un secretar permanent pentru probleme de protecție, ca să trateze propunerile alese din sutele de scrisori pe care le primea săptămânal, în care era solicitat să intervină pentru promovarea diverselor persoane.

Pentru un observator de astăzi, una dintre caracteristicile cele mai stranii ale acestui sistem de protecție este că pregătirea și capacitatea profesională nu aveau mare importanță. În ultimă instanță conta cine erai și ce relații aveai. E limpede că aceasta reflecta valorile și concepțiile care guvernau în societatea elisabetană. Aspirații precum fair play-ul și egalitatea șanselor fiecăruia, concepții considerate specifice pentru stilul de viață englez, au devenit criterii generale de abia la câteva secole după moartea reginei Elisabeta, iar anumite voci vor susține că au rămas întotdeauna simple aspirații.

Dar oricât de incisivă ar fi perspectiva asupra înfăptuirilor democrației liberale, care a dominat în ultimele secole în Anglia, este limpede că atitudinile din viața socială erau foarte diferite în Anglia Tudorilor față de cele din prezent. Nu indigna pe nimeni așa cum nu se simțea nici nevoia vreunei justificări că activitatea politică era o sferă a activității publice care le permitea unora, puțini, în mod special celor de la Curte, să încerce să se îmbogățească pe socoteala altora. Nimeni nu simțea nevoia să contrazică vorbele „celor care au, li se va da"*.

3 Structura guvernului central

Structura lui foarte restrânsă este ceea ce șochează la guvernul central din Anglia elisabetană. Deși este imposibil să furnizăm cifre exacte, să pare că activitatea guvernului se desfășura la Londra, cu mai puțin de o mie de persoane (numai bărbați). Cea mai mare parte dintre ele erau implicate în activitățile cele mai complexe și mai numeroase – cele referitoare la finanțe și legi. Amândouă se întemeiau pe sisteme tradiționale, care apăruseră în Evul Mediu, fiind greoaie și ineficiente. Cu toate acestea englezii de vază le respectau, pentru că avea mai mare importanță pentru ei faptul că țineau de o tradiție îndelungată decât că erau marcate de deficiențe. Vechimea era considerată un criteriu mult mai potrivit de apreciere decât adecvarea la scop.

a) Sistemul financiar

Acest conservatorism bine înrădăcinat este bine pus în lumină de istoricul sistemului financiar al Coroanei, vechi de o sută de ani și datând de la jumătatea secolului al XV-lea. Cei doi regi din familia de York și omonimii lor din dinastia Tudor (Eduard al IV-lea, Richard al III-lea, Henric al VII-lea și Henric al VIII-lea) s-au desprins aproape total de metodele tradiționale de operare cu banii, ce aveau loc prin intermediul foarte învechitului sistem al *Excheqner*-ului (visteria statului). Ei au modalități semioficiale la nivelul casei regale de a distribui recipisele (chitanțele), plata în numerar și pentru a-și face revizia

contabilă a profiturilor – banii erau ținuți într-o ladă mare, în birourile lor personale. Cu toate acestea, *Exchequer*-ul a continuat să existe, deși rolul acestei instituții era mult redus. Principiile de funcționare erau, însă, suficiente pentru a constitui o bază, pe care forțele reacționare au reușit să o fructifice în absența unui control ferm din partea puterii în timpul domniilor lui Eduard al VI-lea și al reginei Mary Tudor, care să blocheze tentativele de eludare a sistemului oficial și să reinstituie controlul instituției *Exchequer*-ului asupra veniturilor Coroanei și ale cheltuielilor ei. După aceea, deși nu au fost abandonate toate metodele noi și mult mai eficiente de a face afaceri la nivelul administrației financiare a guvernului, a fost reinstaurată tradiția anchilozată, cu toată structura ei greoaie. Așa încât, o dată în plus, nu se mai putea ști dinainte dacă urma să se înregistreze un deficit sau un surplus la nivelul bugetului. De fapt, bilanțurile contabile nu puteau fi consultate decât după câțiva ani de la perioada la care se refereau. Cei care operau cu banii reginei puteau să îi folosească după bunul plac, știind cu certitudine că vor putea întârzia cu explicațiile referitoare la ceea ce făcuseră cu ei o bucată bună de vreme.

b) Sistemul juridic

Și sistemul juridic avea cam aceleași caracteristici. În mod special, el se baza pe un tipic ce data neschimbat din perioada Evului Mediu. De fapt, se considera că tocmai continuitatea aceasta îi dădea marea valoare, întrucât cutuma îl caracteriza structural. Principiile lui erau cele ale dreptului cutumiar [*Common law*], care în esență reprezenta un amestec între felul în care fusese aplicată legea în vremuri de demult și diferitele ei interpretări din trecut. În acest sens s-a argumentat că pentru sistemul juridic conceptul de precedență reprezenta un ghid orientativ mai potrivit decât acela de justiție, pentru că depindea de fapte care pot fi dovedite și nu de o opinie subiectivă. Deși această abordare prezenta multe avantaje (dintre care, în primul rând, acela că făcea imposibilă mușamalizarea cazurilor de corupție existente printre judecători, avea și evidente dezavantaje. Cel mai ușor de observat era acela că se adapta lent schimbărilor. Acest fapt

a fost pus în evidență în mod izbitor de jargonul utilizat în principalele tribunale, care era forma anglicizată a francezei medievale, ce fusese limba vorbită de elite în urmă cu câteva secole. Această trăsătură ar fi fost suficientă pentru a face din funcționarea legii un lucru greu de priceput de către majoritatea oamenilor, cu excepția acelora care se instruiseră mult în acest sens. Aplicarea în amănunt a procedurilor tradiționale năucea pe toată lumea, în afară de avocații experimentați. Dat fiind că se punea așa mare accent pe ideea de precedență și pe vechea terminologie, nu e de mirare că multe cazuri erau revocate, în ciuda faptului că, în acord cu principiile de drept, ele s-ar fi putut aborda cu șanse de rezolvare. Deseori problema era că acțiunea pentru care se făcea plângerea era considerată a nu intra în competența legii, fie pentru că nu se potrivea exact cu structura niciunuia dintre cazurile precedente, fie din pricină că nici o decizie a Parlamentului nu făcea referire la ea. Nu se poate găsi un mai clar exemplu de a ilustra dificultățile provocate de un sistem decât această incapacitate a lui de a rezolva situații care nu mai apăruseră până atunci.

Principalele trei tribunale pentru cazurile de drept civil își aveau sediul în palatul Westminster, ceea ce era foarte incomod atât pentru cei care doreau să ia parte la procese, cât și pentru cei care erau obligați să facă acest lucru, deși la acest nivel aproape în exclusivitate doar cei bogați (în cazul lor, chiar existând posibilitatea cea mai mică de a avea probleme financiare, putința de a călători în acest scop la Londra era în afara discuției) aveau de-a face au legea. Totuși, pentru că multe cazuri penale trebuiau judecate în comitatele unde avuseseră loc, o mulțime de judecători erau obligați mare parte din an să facă „naveta", călătorind de-a lungul țării să audieze cazuri în localurile transformate temporar în „tribunale ale Coroanei" [Crown Courts]. Datorită acestei prevederi, sistemul juridic central nu mai părea atât de inaccesibil, deși nu s-a putut face nimic pentru a elimina dezorientarea celei mai mari părți a populației față de modul în care funcționa.

Așa cum o parte din elementele neadecvate ale sistemului bazat pe *Exchequer* au fost ocolite prin înființarea casei regale drept o alternativă centralizată pentru problemele financiare, tot așa s-a procedat, în vederea depășirii câtorva dintre defectele sistemului ju-

ridic de drept civil, prin crearea unor tribunale paralele. Acest lucru a fost posibil pentru că exista tradiția bine înrădăcinată ca arbitrul în disputele dintre cei mai puternici supuși ai împărăției să fie Consiliul de coroană. Mărturiile existente sunt insuficiente pentru a putea stabili cu exactitate când și în ce fel le-a fost consolidat puterea tribunalelor cu „drepturi exclusive" [prerogative courts]– numite așa pentru că ele își întemeiau autoritatea de decizie pe ceea ce se considera a fi drepturi divine ale monarhului (prerogativul său). Se pare însă că ele funcționau curent către sfârșitul domniei lui Henric al VII-lea și că au continuat să existe de-a lungul întregii perioade Tudor. Existența lor înfloritoare s-a manifestat până la începutul anilor 1640, când au fost desființate ca o măsură din ansamblul de acțiuni menite să diminueze puterile regelui în timpul tulburărilor ce au condus la războiul civil.

Cea mai celebră dintre tribunalele/consiliile cu drept exclusiv era Consiliul Camerei înstelate [Court of Star Chamber], numit așa după ornamentele în relief din ipsos reprezentând stele, de pe tavanul încăperii din palatul Westminster, unde se întrunea în mod obișnuit. Acest tribunal a audiat zeci de mii de cazuri în timpul domniei reginei Elisabeta, toate fiind aduse aici de reclamanți care au preferat consiliul în locul sistemului de drept civil. Camera înstelată a devenit „populară" pentru că acest tribunal pe care îl reprezenta, ca și alte tribunale de drept exclusiv, cum ar fi Curtea de interpelări [Courts of Requests] (care fusese înființată pentru acele persoane care nu își puteau permite costurile unui proces judecat în alte părți), își întemeia verdictele pe dreptul natural – termenul juridic corespunzător fiind „echitate" – și nu pe un precedent juridic, așa cum se întâmpla în judecătoriile de drept civil. Faptul că exista o mică probabilitate de blocare a cazului datorită specificității lui și perspectiva costurilor reduse de judecată, generată de timpul mai mic care era necesar, le-a dat, se pare, încredere celor care căutau sprijin în justiție ca urmare a unei nedreptăți suferite. Pe de-o parte durata mai mică a proceselor de la tribunalele cu drepturi exclusive era un scop conștient asumat ce cei care erau partizanii sistemului din „Curțile de echitate" [Equity Courts] – ei doreau foarte mult să demonstreze lentoarea proverbială a tribunalelor de drept civil – iar pe de altă

parte ea se datora faptului că oamenii legii nu își mai pierdeau așa multă vreme analizând cazuri din trecut pentru a evidenția precedente. Așa cum ne putem lesne imagina, aproape toți cei aproximativ 500 de avocați de drept civil, care au judecat cel puțin un caz în timpul reginei Elisabeta, au detestat profund „Curțile de echitate". Acest lucru s-a întâmplat fiindcă ei au considerat că s-a atentat la interesele lor personale, pentru că toate cazurile preluate de „Camera înstelată" însemnau mai puține cazuri pentru ei. Erau, însă, în joc și interese publice. Avocații de drept civil susțineau că era discutabile concepția de justiție promovată de curțile de echitate, pentru că nu mai exista nimic care să limiteze prejudecățile celor care dădeau verdicte, așa cum se întâmpla în tribunalele de drept civil. Se pare că în mod justificat ei susțineau că procedurile folosite de „Camera înstelată" se întorceau împotriva intereselor inculpaților: de aici, susțineau ei, popularitatea de care se bucurau tribunalele de drept exclusiv în rândul reclamanților. Câțiva istorici au identificat rădăcinile sentimentului de ostilitate al clasei de oameni ai legii din secolul al XVII-lea față de puterile Coroanei în antagonismul dintre sistemul juridic bazat pe „echitate" și cel al dreptului cutumiar.

c) Consiliul de Coroană [Privy Council]

Regina nu juca aproape nici un rol în funcționarea departamentelor financiar și juridic ale guvernului central. Totuși, ea era profund implicată în componenta cea mai dinamică și mai influentă a structurii guvernului central – Consiliul de Coroană. După cum avea chef, ea îi alegea și îi dădea afară pe membrii acestui consiliu; ea hotăra câți membri să aibă și ce să facă ei; ea selecta problemele care trebuiau dezbătute și măsura libertății cu care puteau fi abordate. Ea decidea singură dacă să urmeze sau nu sfaturile care i se dădeau de către consiliu. Ea nu lua parte la ședințe, iar în practică s-a dovedit că ea îi permitea să-și ducă treaba la bun sfârșit fără să intervină. Se întâmpla acest lucru pentru că cea mai mare parte din activitatea lui se referea la plicticoasele probleme zilnice ale administrației. Consiliul își dedica o foarte mare parte din timp discutării și luării unor decizii

privind situații (de natură religioasă sau economică, dar câteodată și politică) apărute în diverse locuri ale țării. În mai mică proporție, în timpul sesiunilor de lucru – totalul fiind mare, dacă ținem cont că spre sfârșitul domniei ședințele aveau loc în fiecare zi din săptămână – se discutau și probleme de mare imporanță politică. Aceste întâlniri aveau loc la solicitarea expresă a reginei, deși chestiunile respective erau dezbătute și când nu erau indicații speciale în acest sens. Totuși, astfel de ședințe „neprogramate" erau în mare parte lipsite de efect. Faptul că regina se hotărâse să nu ceară părerea consilierilor ei într-o anumită chestiune însemna aproape întotdeauna că dorea să lase lucrurile neschimbate. Așa că, atunci când Consiliul de Coroană făcea recomandări privitoare la un anumit lucru, nu e de mirare că reacția reginei era aproape mereu profund negativă. Reacția ei emoțională varia de la enervare la mânie și furie, iar decizia ei era astfel previzibilă. Bineînțeles că aceasta se adăuga frustrării resimțite de consilieri, frustare datorată în primul rând faptului că dezbătuseră un subiect respins. În perioada anilor 1560–1570 de numeroase ori au fost dezbătute în Consiliul de Coroană probleme privitoare la ce trebuie făcut ca să i se găsească un soț reginei, să se rezolve problema succesiunii, despre Maria, regina scoțienilor și viitorul ei, și despre o posibilă intervenție a Angliei în Țările de jos, dar a fost zadarnic. Se pare că se iluzioanau cu gândul că de o dată măcar regina va reacționa altfel.

Consiliul de Coroană răspundea de rezolvarea unor sarcini foarte inegale ca importanță. El trebuia să întocmească acele acte administrative, numite *minutiae*, care astăzi ar cădea în seama unor slujbași civili mărunți, dar și să dezbată, în altă ordine valorică, chestiuni politice de cea mai mare importanță, care implicau decizii de viață și moarte pentru foarte mulți oameni, legate de război sau pace. Această problematică diversă presupunea din partea lor competențe complexe și numeroase. Li se cereau să gândească în perspectivă, dar să țină cont și de amănunte. Membrii ce alcătuiau nucleul, persoane cu mari posibilități intelectuale, reușeau acest lucru, dar nu toți doreau sau puteau să răspundă la ambele solicitări. Prin urmare, câțiva dintre membrii Consiliului de Coroană nu erau decât

personalități politice minore, aleși pentru că reușeau să ia în considerare și să rezolve toate amănuntele unei acțiuni – mai ales în domeniul tratativelor cu alte state – în mod eficient și cu discreție. Ceilați aparțineau unui mic grup de nobili de frunte ai regatului. Faptul că făceau parte din consiliu reflecta dorința reginei de a fi văzută de supuși că îi implică și pe magnații aflați în serviciul ei în luarea deciziilor politice majore. Cel puțin așa a fost situația în prima parte a domniei ei. Aceasta spune mult despre tot mai marea încredere pe care a câștigat-o în ea însăși, pentru că în ultimii doi ani de domnie ea nu a mai simțit nevoia să aibă nici un membru marcant din aristocrație în Consiliul de Coroană. Numărul lor a descrescut, până au rămas doar câțiva. În această etapă, Consiliul de Coroană devenise un organism format dintr-un grup compact de slujbași, lucrând permanent aici, oameni politici și funcționari administrativi, un număr mai mic față de structura încărcată, cuprinzând 40 de persoane, care funcționase pe vremea reginei Mary, deosebit și față de prima formulă a consiliului, care număra jumătate din aceste persoane.

Drepturile și îndatoririle Consiliului de Coroană nu erau specificate nicăieri, dar membrii lui acționau – și se pare că acest lucru era deplin acceptat – ca și cum ar fi fost împuterniciți să decidă în funcție de evenimentele care o impuneau. Ei emiteau proclamații în numele reginei, care, în general, erau considerate adevărate documente juridice. În sfera economică ele ajungeau deseori până în situația de a amenda legislația existentă sau chiar de a anticipa hotărâri ale Parlamentului, despre care se spera că vor fi votate în viitorul apropiat. La ordinul Consiliului erau arestați și închiși oameni. În mod normal, instrucțiunile Consiliului nu puteau să detemine pedepsirea unui cat de încălcare a legii, iar eliberarea putea fi ușor obținută dacă împricinatul promitea că ordinele vor fi respectate pe viitor. La prima vedere, ar putea părea surprinzător că felul în care se folosea Consiliul de puterea pe care o avea nu stârnea un val de proteste în rândul claselor politice, ai căror membri deveneau tot mai conștienți de drepturile lor. Faptul că ele nu se manifestau este atât un semnal că nu se justifică în nici un fel eforturile de a anticipa apariția mult celebratei dragoste de libertate a englezului, așa cum aveau tendința să susțină câțiva istorici din secolul al XIX-lea, cât și

o indicație că membrii consiliului se foloseau de marile lor drepturi rar și cu înțelepciune. În cele mai multe cazuri, celor care încălcau legea li se acorda dreptul de a nu fi suspicionați, și când delictul era pedepsit se făcea în acord cu părerea opiniei publice. Cu siguranță, în nici un moment nu a existat sentimentul că guvernul se îndrepta către tiranie sau că abuza de putere, și cei câțiva istorici care au susținut că în secolul al XVI-lea Anglia aluneca pe panta unei autocrații centralizate au fost acuzați că au speculat câteva mărturii de acest tip dincolo de limitele rezonabile.

d) Consiliile regionale

Teoretic, puterea Consiliului de Coroană se exercita în toate zonele domeniilor regale. În practică, totuși, s-a dovedit că acțiunea sa se limita la zona centrală, la zona de sud, la Anglia de est și la cea de sud-vest. Cu excepția situațiilor când răzmeriţele erau pe punctul de a izbucni sau chiar se întâmpla acest lucru, Irlanda a fost lăsată la mâna reprezentanților regali prezenți acolo, iar cea mai mare parte a teritoriului Țării Galilor a fost ignorat (se considera că era un loc mult prea depărtat și prea lipsit de însemnătate ca să merite mai mult decât o atenție fugară). Problemele administrative zilnice ale zonelor excentrice engleze erau rezolvate de niște consilii regionale, numite de regină. Consiliul de Nord, cu sediul în comitatul York (care era considerat cea de-a doua capitală a Angliei, în ciuda faptului că monarhii nu au trecut pe aici aproape niciodată), avea în jurisdicție cea mai mare parte a teritoriului de la nord de râul Trent, în timp ce Consiliul de Graniță [*Council of the Marches*], cu centrul în comitatul Shropshire, supraveghea districtele aflate de o parte și de alta a graniței istorice dintre Anglia și Țara Galilor. În cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea se înrădăcinase credința, printre reprezentanții puterii, că țara însemna efectiv Londra, iar comitatele din țară nu reprezentau ceva foarte important – o concepție jignitoare, multe secole de-a rând, pentru cei care trăiau la oarecare distanță de capitală.

Bineînțeles că structura guvernului central însemna mai mult decât instituția *Exchequer*-ului, tribunalele și Consiliul Coroanei, dar

celelalte componente priveau puțini oameni și activitatea lor nu aveau efect asupra vieții națiunii sau asupra felului în care era guvernată. Un exemplu în acest sens îl reprezintă Curtea de justiție [Chancery] – departament condus de Lordul-Cancelar, care era, de asemenea, principalul reprezentant juridic al Coroanei și „președinte" al Camerei Lorzilor – ce răspundea de emiterea actelor oficiale prin care căpătau formă legală recompensele regale și ordinele. Personalul său era constituit dintr-un număr restrâns de funcționari, dintre care majoritatea își numeau adjuncți ca să le facă treaba, și erau susținători fervenți ai acestor proceduri intrate în uz, pentru că ele le permiteau să-și asigure un trai confortabil din taxele pe care le percepeau acelora pentru care se întocmeau actele. Mai semnificative încă erau acele departamente care nu făceau parte din guvern. Dincolo de faptul că pentru învățământ și servicii sociale lipseau prevederile legale la care s-a făcut referire la începutul capitolului, nu există nici o structură adecvată pentru probleme legate de armată, lege și ordine, sau relații externe. Cum nu exista o armă regulată, erau considerate suficiente acțiunile de aprovizionare și control ale trupelor așa cum și când o solicitau. Exista o flotă stabilă, dar se credea că e nevoie doar de câțiva funcționari pentru problemele ei administrative. Nu este, prin urmare, de mirare că banii destinați pentru armată și flotă erau distribuiți ineficient, cheltuiți sau furați. Menținerea legii și ordinii trebuia rezolvată la nivelul localităților, și atunci când tulburările depășeau capacitatea reprezentanților locali de a le controla, se implica și guvernul, prin Consiliul de Coroană. Consiliul de Coroană răspundea și de perfectarea contactelor cu alte state, pe care nu le prelua regina cu ocazia întâlnirilor cu reprezentanții lor. În 1572 a fost creat un al doilea post de secretar, ceea ce îi permitea acestei persoane să-și dedice aproape tot timpul relațiilor externe. Cu toate acestea, nu se poate spune că exista o abordare coerentă și coordonată a politicii externe: oamenii politici cu contacte externe continuau să facă intrigi și planuri ascunse, drept pentru care regina nu putea conduce cu fermitate negocierile, și atunci când realiza că nu are dovezi concludente, hotăra de obicei că, în situația dată, lipsa de acțiune era strategia politică cea mai lipsită de riscuri.

Desigur că mai exista o altă componentă importantă a structurii guvernului central, Parlamentul. Nu va fi prezentat aici, deoarece, datorită faptului că a fost punctul central al atâtor controverse printre istorici, el va beneficia de un capitol special.

4 Structura guvernului local

În numeroase țări „guvern local" înseamnă structuri administrative conduse de reprezentanți ai guvernului central, repartizate în acele regiuni corespunzătoare unei anume diviziuni administrative. În Anglia tradiția aceasta a fost foarte diferită. Guvernul local a asigurat conducerea localităților prin intermediul oamenilor de acolo. În vremurile de demult, și mai ales în timpul domniei reginei Elisabeta, liderii firești ai districtului erau aceia care dețineau și funcțiile de răspundere. În zonele rurale, unde locuia cea mai mare parte a populației, liderii erau moșierii cei mai importanți (pământul era pe departe considerat a fi sursa cea mai prestigioasă de avuție), pe când în târguri și orașe conducătorii comunității erau negustorii mai bogați. Chiar dacă nu a funcționat niciodată un regulament sistematic pentru numirea celor care urmau să reprezinte puterea, probabil că și în alte condiții tot ei ar fi fost aleși. Cei din grupul de proprietari de pământ considerau normal ca ei să fie conducătorii. Semnificativ este că și ei înșiși se așteptau să fie aleși.

a) Judecătoriile de pace (JP)

Începând cu Evul Mediu, fiind consacrat de-a binelea pe la jumătatea secolului al XVII-lea, a luat ființă un sistem de selectare a celor care urmau să fie răspunzători în fața legii de cele ce se întâmplau în localitățile respective. În fiecare an, Curtea de Justiție a Lordului-Cancelar pregătea listele cu numele celor care urmau să fie judecători în comisiile de pace (JP) în fiecare comitet. Deși listele erau întocmite în numele monarhului, ele de fapt fuseseră alcătuite de oficialități, care, la rândul lor, se sfătuiseră cu magnații locali. Scopul autorităților

era să-i includă pe listă pe cei mai importanți proprietari de pământuri, dar cum conceptul de „cel mai important" nu putea fi cuantificat niciodată, și cum tot mai multe persoane făceau presiuni pentru a fi incluse în această categorie de elită, apăruse tendința de a mări liste, de la an la an. Această tendință se dovedea tot mai greu de controlat, și numai datorită presiunilor constante făcute de regină, combinate cu o politică tot mai aspră de excludere a celor cunoscuți ca simpatizanți ai religiei catolice de pe liste, s-a reușit să se evite creșterea cu mai mult de sută la sută a numărului de judecători de pace, în această perioadă.

După cât se știe, cei care aspirau la postul de judecător de pace nu ofereau bani acelora care aveau puterea de a influența componența comisiilor de pace. Probabil că acest lucru se întâmpla pentru ca alegerea în funcția de judecător de pace nu însemna concret nici un câștig financiar, fie el direct sau indirect. De fapt, mai degrabă cei aleși riscau să piardă bani ca urmare a rezolvării sarcinilor care le reveneau odată cu această onoare. De exemplu, ei trebuiau să călătorească pentru a participa la ședințe care se țineau în orașul de reședință al comitatului. Cele mai importante întâlniri de acest gen erau Sesiunile trimestriale [Quarter Sessions] ale judecătorilor de pace, care se țineau de patru ori pe an. Scopul lor principal era ca magistrații (așa cum erau numiți judecătorii de pace) să ia decizii colective asupra principalelor probleme, pentru care o legislație veche de mulți ani îi făcea răspunzători. Cele care le luau mult timp, ele având loc de multe ori pe an, uneori aveau ca obiect alcătuirea proviziilor pentru cei săraci și a regulamentului referitor la salarii și locuri de muncă. În timpuri de foamete, o sarcină foarte grea era și aceea de a asigură suficiente provizii. În afară de sarcinile de rutină – în care intrau cazurile penale care erau prea grave ca să fie rezolvate de un singur magistrat, dar despre care nu se prevedea să fie trimise la Consiliul de Coroană – Sesiunile trimestriale se ocupau și de problemele specifice pe care le solicita Consiliul de Coroană. Deseori, aceasta presupunea strângerea unor informații ce trebuiau trimise la Londra. Din punctul de vedere al programului zilnic, judecătorul de pace trebuia să se ocupe de toate cazurile de încălcare a legii, de la delicte minore și până la încălcări ale ordinii publice.

În general, atunci când au scris despre judecătorii de pace din vremea Elisabetei, istoricii au adoptat un ton laudativ. Ce impresionant era faptul că țara avusese norocul să fie servită de aproape 1800 de voluntari neplătiți, care își petreceau atât de mult timp pentru a rezolva problemele comunității. În studiile lor se sugera că guvernul a dat dovadă de oarecare neglijență, profitând de bunăvoința judecătorilor de pace și adăugându-le, zi de zi, alte și alte sarcini spre rezolvare. Aproape în toate cercetările se subliniată că spre sfârșitul domniei Elisabetei judecătorii de pace trebuiau să aplice peste 300 de regulamente, un sfert dintre ele fiind adăugate pe lista de sarcini după anul 1558. „Elementul cel mai izbitor" care este relevat în mod obișnuit îl reprezintă cartea lui William Lambarde, *Eirenarcha*, care a fost, în esență, un manual cu instrucțiuni pentru judecătorii de pace. Odată cu ediția din 1599 ea a depășit 600 de semne pe pagină.

Totuși, se poate întâmpla ca toate aceste informații să ne ducă în eroare. Se poate ca această situație a judecătorilor de pace să nu fi fost nici atât de altruistă, nici atât de activă cum s-a sugerat de fiecare dată până acum. Dacă cineva ar întreba: „De ce s-au oferit voluntari acești oameni?", se pare că cele mai convingătoare răspunsuri ar putea fi cele care ar accentua asupra ideii de interes personal. Rațional vorbind, cea mai mare parte a judecătorilor de pace doreau să facă parte din comisiile de pace și cu certitudine că nu voiau să fie eliminați în anul următor, odată ce fuseseră aleși – pentru că alegerea lor aici le conferea puteri considerabile și prestigiu la nivelul comunității. Ca magistrați, ei aveau autoritate asupra vecinilor lor atunci când aceștia încălcau legea sau aveau alte probleme, iar acest statut, care îi plasa deasupra celorlalți proprietari ai locului, ce nu erau judecători de pace, se bucura de recunoaștere oficială. Este foarte probabil ca undeva adânc în conștiința lor ei să fi reacționat așa din frica de tulburări sociale, sentiment împărtășit de mai toți proprietarii de pământ, în această perioadă. Se pare că printre cei care aveau pământ, dominantă era concepția că societatea se afla pe marginea unei prăpăstii, amenințată de pericolul de a se prăbuși într-un imperiu al fărădelegii în care cei care nu aveau avere care alcătuiau majoritatea

populației și care nu dețineau nimic de valoare) se vor ridica la luptă, vor cuceri și vor distruge posesiunile celor mai înstăriți decât ei. Era, prin urmare în interesul lor să facă ceea ce era necesar pentru a se asigura că acest pericol se afla cât mai departe posibil. Fără îndoială că mulți judecători de pace considerau că slujesc binele public, protejând valorile civilizației așa cum se pricepeau, dar este greu pentru un istoric să judece cu mare precizie și să ajungă la concluzia generoasă că judecătorii, ca grup, acționau datorită unui interes personal altruist și luminat.

Așa cum poate fi pusă la îndoială imaginea de slujbași publici altruiști a magistraților, tot așa se cade să nuanțăm și faptul că ei erau foarte aglomerați și „exploatați". Este limpede că dacă judecătorii de pace s-ar fi achitat cu sârguință de tot ceea ce li se cerea, populația ar fi avut multe beneficii, dar e îndoielnic că așa au stat lucrurile. Mărturiile sunt foarte incomplete, și nu se poate spune în nici un fel că sunt reprezentative, dar din materialul de care dispunem se poate concluziona că majoritatea judecătorilor de pace nu acționau pozitiv din toată inima. Se pare că Sesiunile Trimestriale nu erau decât o palidă imitație a ceea ce trebuiau să fie. La fiecare ședință, se discuta preț de doar câteva ore o serie întreagă de probleme, pentru a se evidenția lista de priorități. În aceste împrejurări este foarte posibil ca numai o mică parte din ceea ce trebuia rezolvat era trecut în revistă. Numărul mic de cazuri date în urmărire judiciară de către judecătorii de pace evidențiază că așa se întâmplau lucrurile. Se pare mai ales că magistrații nu erau foarte fermi cu cei care trebuiau să dea socoteală dacă își îndepliniseră obligațiile legale și protejaseră interesele muncitorilor plătiți și ale săracilor. Faptul că nu își respectau cu strictețe responsabilitățile este dovedit și de lista de prezență la Sesiunile Trimestriale. Se pare că marea majoritate a judecătorilor de pace străluceau prin absență și, așa cum s-a estimat, între 80 și 90 la sută dintre ei în mod obișnuit lipseau. Poate că acest lucru înseamnă că ședințele se puteau desfășura și în aceste condiții, dar nu ne poate face să susținem cu tărie că judecătorii de pace erau slujbași publici devotați. Se pare că un mare număr de magistrați erau mai interesați să obțină această funcție decât să rezolve și sarcinile care le incumbau prin ea.

b) Șerifii

În Evul Mediu regele obișnuia să numească câte o persoană din suita sa în fiecare comitat, pentru a-l reprezenta, și pentru a se asigura o comunicare regulată între Curte și localitățile din țară. Acest reprezentant oficial, șeriful, răspundea în mod special ca ordinele regelui, în formă de înscrisuri, să ajungă la destinație și să fie respectate. Dar prin secolul al XVI-lea să fii numit șerif era o onoare îndoielnică. Deși era un semn de recunoaștere a statutului social, oamenii considerau că implică sarcini prea numeroase și se pierde prea mult timp cu rezolvarea lor, răspunderi obligatorii care aproape îl sărăceau pe cel numit într-un astfel de post. Obiceiul care s-a încetățenit odată cu domnia reginei Elisabeta reflecta această atitudine ambivalentă. Cei mai de seamă proprietari de pământ erau gata să facă și munca de șerif cu condiția ca ea să nu depășească intervalul de un an de zile și să nu li se acorde această „onoare" decât o singură dată în viață. Tot de acum s-a hotărât că nu toate comitatele aveau nevoie de șerifi. Se putea realiza acest lucru prin aceea că șerifii care răspundeau de un comitat trebuiau să se ocupe și de comitatele care nu aveau un astfel de post. Însă un semn clar pentru lipsa de popularitate a acestei funcții din sistemul guvernului local a fost acela când Consiliul de Coroană a încercat să introducă în legislație prevederea de a se asigura posturi de șerif în fiecare comitat, iar Camera Comunelor nu a fost de acord. Nu exista, după cum se observă, nici o posibilitate de a mări numărul de posturi de șerif ca să poată fi rezolvate și alte trebuințe care ar fi apărut.

c) Șefii puterii executive judecătorești în comitate [Lords Lieutenant]

În timpul domniei regelui Eduard al VI-lea, când au avut loc multe tulburări sociale și când exista temerea că ele s-ar fi putut înmulți, s-a luat în acest sens o măsură de siguranță, numindu-se o persoană în fiecare dintre zonele tulburi, care să acționeze în numele regelui și să decidă rapid dacă era cazul. Persoana care trebuia să fie numită în noul post de judecător șef, în fiecare dintre comitatele cu probleme, era aleasă

în funcție de două criterii: să fie o persoană de încredere pentru guvernul central și să aibă o mare influență în regiune în calitate de important proprietar de pământuri. De-a lungul timpului, guvernul a descoperit că era foarte convenabil să dispună de astfel de judecători șefi, așa că ceea ce a debutat ca o măsură temporară menită unei zone limitate a țării, s-a permanentizat și s-a generalizat la nivelul întregii țări, răspândindu-se în toată Anglia și Țara Galilor. Prin 1585 era un fapt general acceptat ca fiecare comitat să aibă un judecător șef (deși se întâlnea și cazul când aceeași persoană răspândea și de alte comitate) și ca el să fie ales conform acelorași condiții de la început. În comitatele unde nu exista nici un proprietar important, sau dacă era nu prezenta un credit abslut pentru guvern, îi ținea locul un membru din Consiliul de Coroană.

Pentru că majoritatea judecătorilor șefi erau fie slujbași de frunte la curte, fie membri în Consiliul de Coroană, ei mai tot anul lipseau din comitatele de care răspundeau. Asta însemna că erau șefi doar cu numele și că se manifestau conform acestui rol oficial foarte rar, deși erau întotdeauna pregătiți să intervină dacă situația locală se înrăutățea. Sarcinile lor erau duse la îndeplinire de adjuncți. În marea majoritate a comitatelor erau puțini dint-aceștia (până la șase în comitatele mari). Ei erau aleși dintre proprietarii locului, situați pe treptele ierarhice superioare, și se pare că erau foarte satisfăcuți să slujească astfel – să fii adjunctul unui aristocrat era visul oricui, iar munca pe care o făceau era considerată de mare prestigiu social, spre deosebire de cea a șerifului. Judecătorii adjuncți răspundeau de obicei de organizarea mobilizării anuale din comitat la care participau toți bărbații apți și suficient de viguroși pentru a ține o armă în mână, făcând acele manevre militare care se cereau în caz de răzmeriță sau atac din afară. În cea de-a doua parte a domniei reginei Elisabeta, la aceste exerciții militare asistate de neprofesioniști se adăugau maeștri în arta militară profesioniști [professional Muster Masters]. Acești soldați angajați permanent au devenit curând foarte nepopulari. Aceasta s-a întâmplat și din cauza a ce făceau – de exemplu erau împuterniciți să solicite sprijin pentru mutarea și depozitarea armelor și proviziilor trupelor – și pentru felul în care o făceau – ei

nu se comportau cu deferența cuvenită față de cei care aveau un rang social superior. În afară de asta, ei mai erau acuzați cumva pe nedrept că ar fi contribuit la inventarea unui impozit pe comitat (o taxă plătită de proprietarii de pământ) pentru plata salariului lor și pentru achiziționarea mărfurilor necesare ca să poată fi menținute în formă de luptă forțele de miliție populară.

Câteodată s-a susținut că sistemul condus de judecătorii șefi poate fi considerat un exemplu de bună cooperare între guvernul central și cel local, care ar fi fost tipică pentru politica înfloritoare a epocii târzii a Tudorilor – numită laudativ, echilibrul elisabetan". De exemplu, s-a atras atenția asupra faptului că prin acest sistem s-a reușit recrutarea unui număr de aproape 100 000 de oameni, folosiți pentru lupte în afara granițelor. Totuși, după cât se pare, laudele au fost întrucâtva exagerate. Deși trebuie să spunem că fără munca judecătorilor șefi și a echipelor lor capacitatea militară ar fi fost minimă, e îndoielnic că eforturile lor au determinat o creștere calitativă semnificativă. Bineînțeles că forțele miliției populare nu au fost puse niciodată la încercare, dar exemplele anecdotice de care dispunem evidențiază că, pe când acești voluntari ar fi putut face față unei gloate înfuriate, ar fi fost făcuți de rușine de către o armată de profesioniști cât de mică. Aceasta ne permite să subliniem faptul că potențialul lor nu trebuie judecat după calitatea trupelor instruite să lupte în afara granițelor. Majoritatea soldaților acestei din urmă armate reprezentau drojdia societății. Nu erau într-o condiție fizică corespunzătoare, erau complet neinstruiți, și nu prea aveau nici o motivație ca să lupte bine. Nu e de mirare astfel că rezultatele lor au fost catastrofale, chiar după cele mai mici standarde ale timpului. Probabil că cel mai grăitor fapt referitor la forțele din miliția populară este acela că, în timpul unicei situații de criză în care se părea că țara va fi atacată (în 1588), regina și-a încredințat viața gărzilor aflate în serviciul celor mai importanți nobili din serviciul ei, și nu oamenilor instruiți în timpul mobilizărilor din comitate.

d) A avut guvernul local un caracter într-adevăr „local"?

Istoricii au pus la îndoială, cu deplină justificare, caracterul local al guvernului de acest fel, întrebându-se cât era el de controlat de la

centru. A existat bănuiala că, în ciuda rolului decisiv jucat de judecătorii de pace (care erau mai ales personalități locale și nu reprezentanți de la centru) în funcționarea sistemului guvernului local, localitățile erau de fapt foarte bine controlate de guvernul de la Londra. Există multe informații în sprijinul acestei afirmații. Deși e adevărat că cei mai mulți dintre judecătorii de pace erau nobili cu vederi largi, nu e nici o îndoială că instituția respectivă, ca întreg, era foarte sensibilă la presiunile care se făceau dinspre guvernul central. Cei din guvernul local erau conștienți și afectați că sistemul de numiri anuale în comisiile de pace presupunea ca ei să nu-și poată permită să ofenseze nici în cea mai mică măsură pe cei care se bucurau de influență la Curte. Faptul că multe persoane nu au mai fost realese și că, încet-încet, grupul catolic a fost eliminat de pe liste a dovedit că avuseseră dreptate. Nu numai că ocupanții băncilor de magistrat erau aleși de la centru lor și că majoritatea sarcinilor le era impuse. În împrejurări normale, toți judecătorii de pace dintr-un comitat primeau scrisori colective din partea Consiliului de Coroană, în care erau specificate anumite sarcini, iar când situația în regiune se înrăutățea sau devenea instabilă se revărsa o adevărată mare de scrisori dinspre Consiliu către judecătorii de pace, scrisori individuale sau colective. Există mărturii demne de luat în seamă despre faptul că, atunci când atenția consiliului se concentra pe o anume localitate, judecătorii de pace duceau la îndeplinire repede și complet instrucțiunile. Această imagine a comitatelor aflate prea mult sub influența centrului devine și mai limpede când situația din Anglia este comparată cu cea din alte două țări, Franța și Spania, care se aflau cam la același stadiu de dezvoltare politică. În Franța în timpul familiei de Valois și în Spania Habsburgilor guvernele centrale se luptau în zadar ca să-și exercite controlul asupra localităților, ceea ce Tudorii reușeau mai tot timpul în Anglia. Totuși, aceasta nu trebuie să ne facă să supraestimăm guvernul din epoca elisabetană și să spunem că el reușea să-și facă impusă voința peste tot. Puterea guvernului central în Anglia era considerabilă dacă o comparăm cu ceea ce se întâmpla în alte locuri în secolul al XVI-lea, dar era incomparabil mai mică față de sistemul din Franța de un secol mai târziu, când

puterile celor numiți *intendants* erau la apogeu, și era neglijabilă în comparație cu vremurile moderne. Cei 23 de emisari ai Consiliului de Coroană nu ar fi putut rivaliza niciodată cu un serviciu poștal național, ca să nu mai vorbim de o centrală telefonică sau un grup de calculatoare legate în rețea.

5 Cronologia vieții politice în epoca elisabetană

Cei care au studiat oricare dintre perioadele istorice ale Angliei în ultimele două secole prin prisma politicului s-au obișnuit cu un cadru cronologic care evidențiază schimbările survenite la nivelul guvernului. Factorii cheie în acest sens ar fi partidele de la putere și cine este prim-ministru într-o anumită perioadă. Când este vorba de Anglia elisabetană, acest sistem care evidențiază factori politici nu se aplică. Guvernele nu se schimbau, nu existau partide politice în sensul modern al cuvântului și nu exista sistemul în care un prim-ministru conducând o echipă de guvernare forma o administrație.

De-a lungul anilor 1558–1603 guvernul Angliei era reprezentat de regina Elisabeta. Ea era asistată de Consiliul de Coroană, de vechile departamente de stat (în special Exchequer-ul și Curtea de Justiție a Lordului-Cancelar), și de tribunale. Acei membri ai Consiliului de Coroană care se ocupau în cea mai mare măsură de administrație și care o sfătuiau cel mai frecvent sunt deseori numiți miniștri, deși termenul este pur formal. El nu avea o reprezentare oficială. Regina cerea sfaturi când și de la cine dorea. Câteodată solicita părerea Consiliului de Coroană, ca instituție, câteodată doar unor anumiți consilieri (nu și celorlalți), iar alteori erau consultați reprezentanții de la Curte care nu erau consilieri. Elisabeta medita întotdeauna asupra sfatului care i se dăduse – deseori, un timp prea îndelungat, spre disperarea celor care se grăbeau să rezolve problemele – înainte de a hotărî asupra vreunei acțiuni, dacă se hotăra.

Deși a existat un evident element de continuitate al sistemului politic de-a lungul întregii domnii a reginei Elisabeta, istoricii au reușit să pună în lumină un important factor de schimbare pentru a

stabili un cadru cronologic pentru viața politică. Zona vieții politice care a fost aleasă reprezintă aria de rivalitate dintre cei mai importanți oameni politici de la Curte. Ea s-a dovedit a fi un instrument analitic eficient pentru că astfel s-a putut determina relativa influență a unor personalități, care a înflorit și a dispărut în timp, și pentru că au putut fi identificate diferitele lor concepții politice. Totuși, trebuie reținut că atrăgând atenția asupra schimbărilor și diferendelor, istoricii au exagerat, acest lucru e cert, neînțelegerile care s-au manifestat. Ceea ce i-a legat laolaltă pe toți politicienii (în primul rând, o încredere deplină în existența regimului politic al Elisabetei) a fost întotdeauna mai important decât ce i-a divizat (în special rivalitățile personale și neînțelegerile privitoare la politica externă).

Cu variații minime, majoritatea istoricilor au fost de acord că au existat patru „perioade" în politica domniei reginei Elisabeta. Totuși, se știe în general că prețul plătit pentru o asemenea catalogare elementară este o considerabilă simplificare a faptelor și eludarea altora care nu se potrivesc în schemă. Cu toate acestea, cadrul care rezultă este util atunci când încerci să stabilești o ordine de natură intelectuală într-o situație evident haotică de fapte, dar trebuie ținut minte că rezultatul nu este decât o aproximare schematică a realității.

a) Primii ani de domnie

Primii câțiva ani de domnie par să fie caracterizați de unitate din punct de vedere politic. Aceasta este perioada când a fost întemeiat regimul. Sir William Cecil s-a bucurat de o faimă unică. El ar putea fi numit în mod semnificativ ministrul șef al reginei Elisabeta, pentru că ea a acordat mai mare atenție sfaturilor lui decât altora, și pentru că el a coordonat implementarea celor mai importante decizii politice atât la nivel intern cât și pe plan extern. La răstimpuri era frământat cumplit că este pe punctul de a-și pierde statutul privilegiat – mai ales spre sfârșitul anilor 1560 când se părea că regina urma să se căsătorească cu lordul Robert Dudley (vezi pagina 151) – dar temerile lui au fost întotdeauna exagerate. El a rămas până la sfârșit persoana cu cea mai puternică influență politică a regimului.

Treptat, între 1562 și 1565, prima perioadă a regimului politic din vremea reginei Elisabeta s-a apropiat de sfârșit. Cecil și-a pierdut supremația politică, întrucât li s-a permis și altor oameni politici să rivalizeze cu el în chestiuni de politică și protecție. Primul care s-a adăugat rândurilor de oameni care dețineau o influență politică majoră a fost lordul Robert Dudley, care a devenit membru al Consiliului de Coroană în 1562 și a fost numit conte de Leicester în 1564 – ne vom referi la el de aici încolo cu numele de Leicester. Ambițiile sale politice (precum și marea sa încredere în sine) nu cunoșteau limite, și a fost repede recunoscut drept cel care era gata să facă orice, împotriva oricăror principii, pentru a-și atinge țelurile. Un al treilea punct focal pentru zona de influență politică a apărut în 1565, când contele de Sussex a revenit de la postul deținut în Irlanda și a devenit membru în Consiliul de Coroană. Sussex era unul dintre puținii aristocrați capabili din „vechea" generație (cei ale căror origini și nume ajungeau până în Evul Mediu). Era un conservator în toate privințele, mai ales în credință, și îi atrăgea foarte mult pe cei care tânjeau după vremurile trecute. Cel mai remarcabil dintre asociații săi apropiați era ducele de Norfolk, primul nobil al Angliei și posesorul singurului ducat care supraviețuise în epoca elisabetană. Imensul prestigiu social al lui Norfolk nu era egalat decât de monumentala sa incompetență politică, dublată de o lipsă de fermitate care se învecina cu lașitatea.

b) Luptele între facțiuni

O triplă rivalitate a dominat cea de-a doua parte a vieții politice în epoca reginei Elisabeta, reprezentată de Cecil, Leicester și Sussex. Ea a durat până în 1572. S-a caracterizat prin virulente lupte între aceste facțiuni de la Curte, cu comploturi urmate de contra-comploturi, cu manevre de înșelăciune și trădare, care au devenit evenimente la ordinea zilei în politică. Leicester în mod special era lipsit de orice scrupule. În timp ce Sussex dovedea un comportament bazat pe onoare (așa cum o concepea el) luptând permanent pentru cauza „conservatoare", iar Cecil își ascundea zelul pentru atingerea intereselor personale în haina devotamentului față de regină și menținerea

protestantismului ca religie oficială – el se folosea de „șmecherii", dar aproape întotdeauna drept răzbunare – Leicester a alunecat de la o concepție radical protestantă la una catolică, pentru că aceasta din urmă îi slujea mai bine pentru îndeplinirea scopurilor imediate.

Caracterul distructiv care a marcat viața politică pentru o bună parte la sfârșitul anilor 1560, când Leicester a început să devină nechibzuit datorită hotărârii de a-l anihila pe Cecil, a dat naștere unei situații în care regimul reginei Elisabeta a fost serios amenințat. În 1569 s-au manifestat două tendințe politice opuse *statu quo*-ului. Unul dintre comploturi a fost condus la Curte de către facțiunile lui Sussex și Leicester, iar obiectivul lor era ca ducele de Norfolk să se căsătorească cu Maria, regina scoțienilor, care se refugiase în Anglia (pentru explicații mai ample a se consulta pagina 158), astfel ca Elisabeta să fie obligată să numească pe oricare dintre copiii rivalei sale ca moștenitor la tron dacă ea nu va avea urmași. O parte a înțelegerii prevedea eliminarea lui Cecil. El urma să fie înlocuit cu simpatizanți pro-catolici – Maria, regina scoțienilor, era catolică, și tot așa era, deși doar cu numele, Norfolk – și urma să fie reluată tradiționala relație de prietenie cu Habsburgii (mai precis cu Filip al II-lea al Spaniei). Al doilea complot era pus la cale de conții catolici de Northumberland și Westmoreland care erau cei mai mari proprietari de pământ din comitatele aflate în preajma granței cu Scoția. Până la venirea la putere a Tudorilor, strămoșii lor fuseseră conducători cvasi-independenți pe domeniile lor, dar în vremurile din urmă dinspre Londra veniseră niște tentative concertate de a le limita drastic puterile. Sub domnia reginei Elisabeta, de exemplu, nu a mai fost numit nici un conte într-un post de conducere, nici la nivelul comitatului, nici la nivel național. Așa că ambii bărbați au ajuns la concluzia că se aflau în fața unei opțiuni limpezi: ori își susțineau drepturile firești prin violență, ori stăteau cuminți și asistau la erodarea continuă a statutului lor. Au ales amândoi prima variantă, iar complotul lui Norfolk le-a furnizat ocazia. Au convenit să se deplaseze spre sud împreună cu armatele lor pentru a se asigura că Elisabetei nu îi mai rămâne nici o alternativă decât să accepte la Curte revendicările răzvrătiților.

Din fericire pentru Cecil, planurile celor doi erau prea complexe și implicau prea mulți oameni ca să rămână multă vreme secrete. Odată

ce regina a aflat de planul conspiratorilor și că ei sperau să izbândească prin amenințare sau forță și nu prin presiune politică cum se întâmpla, visele lor de succes s-au spulberat. Deși mulți îi sfătuiseră să recurgă doar la manevre politice, acum nu le rămânea decât o răzvrătire pe față sau să renunțe. Conspiratorii care s-au aflat la Londra au fugit, lăsându-l pe Norfolk, servil și umil, să dea față cu regina mânioasă. Cei doi conți, „rușinați" după cum spune batjocoritor contesa de Westmoreland, au hotărât că erau prea implicați pentru a se mai putea retrage în siguranță. Prin urmare și-au strâns oamenii, s-au dus la Durham, au reintrodus slujba de liturghie în catedrală și au ieșit în fața oamenilor cerându-le să se ridice la luptă pentru o credință dreaptă. Apelul lor nu a fost urmat de nimeni și, în condițiile în care oamenii lor fugeau pe capete iar armata fidelă reginei se apropia, nu le-a mai rămas decât să fugă într-un loc care prezenta siguranță, după cum credeau ei în mod greșit, în Scoția. Faptul că revolta conților din Nord s-a terminat atât de pașnic în 1569 nu trebuie să ne facă să trecem cu vederea pericolul pe care îl prezenta acea situație. Dacă toți care au complotat ar fi acționat cu hotărâre, nu e greu de văzut cine ar fi câștigat. E sigur că Elisabeta ar fi avut cele mai mari probleme cu trupele ei dacă sorții de izbândă nu ar fi fost de partea ei. Istoricii care au susținut că regimul elisabetan a fost la un pas de dezmembrare în 1959 nu vor putea, niciodată, desigur, să demonstreze acest lucru, dar ei au strâns un munte impresionant de dovezi în sprijinul teoriei lor.

Odată ce Norfolk a capitulat fără ezitări iar Elisabeta a acceptat declarațiile de nevinovăție ale lui Leicester, criza a luat sfârșit. Înfrângerea a fost consfințită de abia în 1572, când forțele protestante, majoritare, au reușit să determine pe regina să-l execute pe Norfolk, după revolta conților din Nord, iar forțele conservatoare au fost definitiv discreditate politic. În același timp, faptul că a scăpat ca prin urechile acului l-a mai domolit pe Leicester și s-a decis să găsească o formulă de a se împăca cu Cecil dacă nu în deplină armonie, cel puțin în limitele unei activități politice „normale". Astfel a luat sfârșit și a doua și foarte tensionata perioadă a vieții politice din epoca elisabetană. Urma să intre în scenă o perioadă lungă de stabilitate politică.

c) Perioada de stabilitate de la mijlocul domniei reginei Elisabeta

Deși între anii 1570–1580 nu au fost numai zâmbete între politicienii rivali, cooperarea dintre ei a prevalat, așa că acum regimul politic nu a mai traversat nici o perioadă de criză. Oamenii cei mai influenți din acest răstimp au fost Burghley (numit așa întrucât Cecil a devenit lord în 1571) și Leicester. Amândoi erau liderii unor facțiuni mari, alcătuite din susținători care sperau să obțină o funcție înaltă sau bani din sprijinul acordat cauzei protectorului lor. Cei care sperau să obțină un câștig se alăturau facțiunii care promitea cel mai mult. Originile familiale ale liderului se pare că au fost factorul major care a determinat o opțiune sau alta. Chestiunile de principiu sau preferințele politice se pare că au atârnat în balanță doar pentru foarte puțini. Această ultimă categorie era formată mai ales din protestanți care își luau foarte în serios apartenența religioasă (deseori erau puși în aceeași oală, fiind considerați puritani, într-un mod greșit). Ei erau tentați să graviteze mai ales în jurul lui Leicester care, după ce flirtase, cu urmări dezastruoase, cu tabăra catolicilor la sfârșitul anilor 1560, s-a afirmat apoi repede ca lider al celor care vroiau să facă din Anglia portdrapelul cauzei protestante de-a lungul Europei. Chiar când luptele dintre facțiuni au atins punctul culminant în anii 1560, oamenii cu ambiții politice mai aveau posibilitatea de a sta deoparte de principalele centre de interese, întrucât poziția socială le-o permitea sau pentru a-și păstra un drum propriu de acces către regină. În anii 1570 și 1580 numărul „independenților" a crescut considerabil, mai ales dacă ținem cont și de cei al căror atașamente față de grupul lui Burghley sau Leicester erau atât de slab încât nu mai avea o semnificație deosebită.

Când se menționează perioada stabilă de la mijlocul regimului politic elisabetan se vorbește de grupul „celor patru mari" personalități. În afară de Burghley și Leicester, figurile de marcă atunci mai erau Sir Christopher Hatton și Sir Francis Walsingham. Hatton era un curtean devenit politician. Originile sale erau obscure – era fiul mai mic al unui gentilom de țară, dar s-a ridicat prin forța farmecului și, personalității sale, dublate de o judecată sănătoasă și de o fină (dar nu

remarcabilă) abilitate, ceea ce l-a făcut să câștige și să-și mențină bunăvoința reginei. Se pare că îi era atașat în mod autentic, fapt pe care Elisabeta în mod cert îl prețuia. Ea aprecia foarte mult părerile lui, probabil pentru că avea credința că ele nu izvorăsc din interese meschine sau din servicii făcute altcuiva. Hatton a întruchipat mai bine decât oricine altcineva pe „servitorul credincios". Walsingham era foarte diferit de el, reprezentându-l înainte de toate pe politicianul profesionist. Din anul 1573 până în 1590 el a ocupat unul din cele două posturi de secretar principal pe lângă regină – post care a fost oferit unui număr de două persoane după ce Burghley l-a părăsit, în urma acordării titlului de lord. Se făcea remarcat prin puternica sa credință în valorile protestentismului radical. De câte ori cei doi lideri ai grupului celor „patru mari" aveau un diferend, el ținea cu Leicester, dar avea suficient spirit independent de a-și fi propriul șef. Mare parte din influența pe care o avea se datora faptului că el era acela care hotăra deseori ce informații să-i parvină (sau să nu-i parvină) reginei.

Nu avem motive să credem că acest consens politic care a generat mult proclamata „stabilitate elisabetană" s-ar fi încheiat dacă grupul celor patru mari ar fi continuat să rămână activ. Dar așa, în interval de patru ani, el a fost complet dezmembrat.

Leicester a murit în 1588. I-a urmat Walsingham în 1590 și Hatton în 1591. Deși Burghley a mai trăit până în 1598, din 1592 el era deja un om bolnav, care zăcea mai mult în pat. În acești ani de boală participa cu intermitențe la afacerile de stat. Aceasta însemna că alte mâini preluaseră conducerea politică, punând astfel capăt celei de-a treia perioade a vieții politice elisabetane, așa cum a fost hotărâtă din rațiuni didactice de către istorici.

d) Anii '90

Deceniul 10 reprezintă cea de-a patra etapă a domniei reginei Elisabeta – numită în mod obișnuit anii '90 – și a provocat cele mai mari controverse printre istorici. În general, s-a obișnuit să se spună că în ultimul deceniu de viață al reginei Elisabeta, regimul ei a început să se destrame. S-a sugerat chiar că, dacă Elisabeta ar mai fi trăit

câțiva ani, viața politică a Angliei ar fi fost atât de fărâmițată încât ar fi izbucnit tulburări sociale, iar războiul civil, declanșat în 1642, ar fi avut loc cu o generație mai devreme. Începând cu anul 1980, o serie de istorici revizioniști au adus argumente prin care au susținut că interpretarea istorică ortodoxă a exagerat măsura în care s-a produs erodarea autorității guvernului din anii 1590. Dar nu toată lumea a fost de acord cu părerea avansată de istoricii revizioniști. Anumiți cercetători susțin că un anumit pericol în acest sens își făcea simțită prezența.

Scopul acestei secțiuni a cărții a fost să stabilească un cadru cronologic simplu pentru viața politică din vremea elisabetană, ca să fie mai bine înțeleasă. În această descriere, rolul jucat de regină în ansamblu a fost aproape complet ignorat. Această dimensiune vitală a istoriei politice a Angliei între 1558 și 1603, rolul reginei Elisabeta, reprezintă elementul care reunește capitolele următoare din această carte.

Să luăm notițe despre „Guvernul și politica"

Toate informațiile incluse în acest capitol ar putea fi cel mai bine descrise drept cadru general, pentru că el se bazează pe informații și idei pe care va trebui să le înțelegeți pentru a vă da seama de sensul restului cărții. Nu va fi nevoie să le reproduceți ca atare la examen. De aceea e nevoie să faceți un rezumat, dacă ați luat notițe aici. Probabil că cele mai de folos notițe vor fi cele care vor conține titlurile secțiunilor acestui capitol și dacă vă veți mulțumi să scrieți o singură propoziție pentru fiecare secțiune în parte.

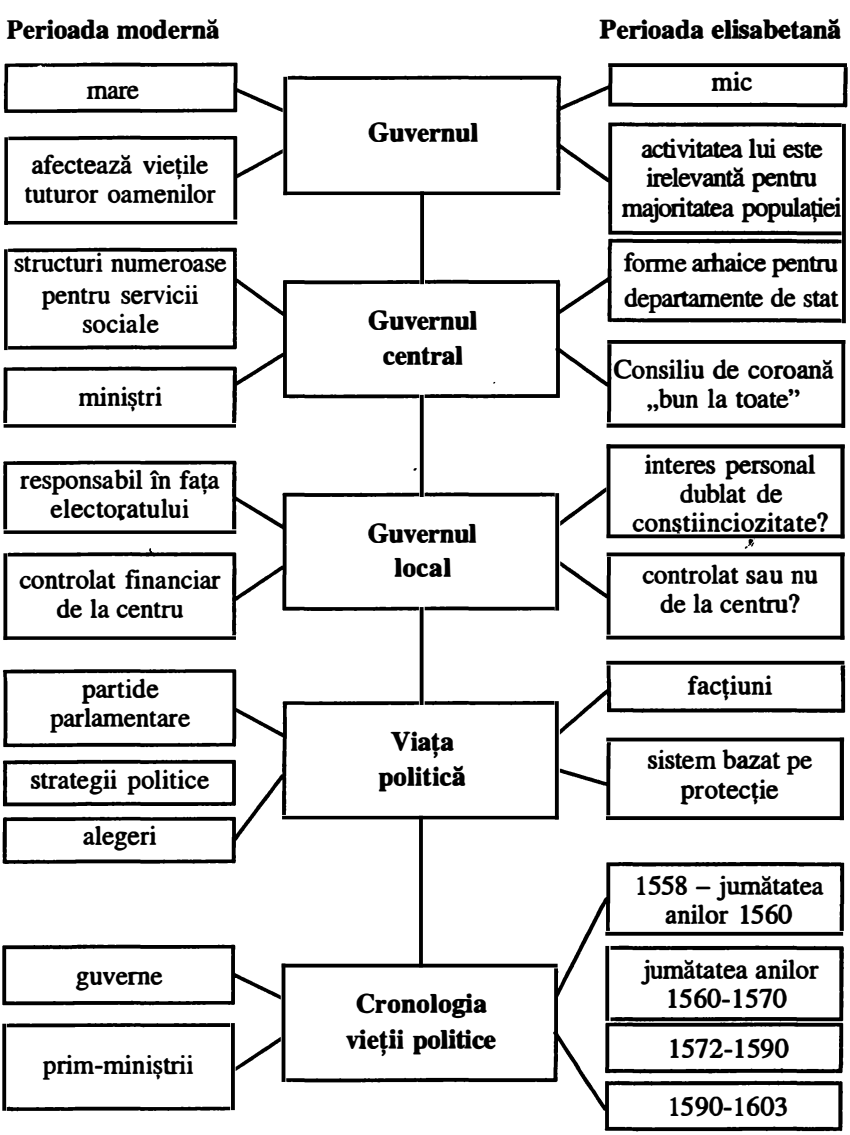

Rezumat – Guvernul și politica

CAPITOLUL 4

Elisabeta și slujitorii săi

1 Introducere

De la cel mai sus în rang și până la cel mai umil, oamenii din vremea elisabetană erau mândri să fie numiți slujitorii reginei. Era în mod vădit o onoare să-l servești pe monarh și oamenii luptau pentru acest lucru. Așa fusese tradiția în Anglia și de-a lungul unei mari părți din Europa Occidentală. Câteodată legăturile stăpân-slujitor slăbeau atunci când un conducător se dovedea nedemn de a fi slujit, dar chiar și atunci predominantă era ideea că se slujea o instituție și nu un deținător vremelnic al puterii, ceea ce îi făcea pe oameni să treacă peste sentimentul de rușine că serveau un monarh de disprețuit. Când ei nu puteau să treacă peste acest sentiment, urmau răscoale. Ele puteau să reprezinte preludiul unui lung război civil, așa cum s-a întâmplat în cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea, când o mare parte din nobilime și-a dat seama că defectele lui Henric al VI-lea erau de nesuportat.

În ceea ce o privește pe Elisabeta, nu a existat nici un pericol de acest fel. Ea a evitat cu grijă trei capcane uriașe care îi făcuseră pe predecesorii să piardă. Cu prilejuri deosebite, regii Angliei nu știuseră să își compună o imagine măreață astfel încât să confere prin aceasta prestigiu și celor care îi slujeau. Deși Elisabeta era atât de strânsă cu banii încât putea fi considerată chiar zgârcită, ea a recunoscut că trebuiau făcute cheltuieli pentru imaginea monarhiei, în mod special haine elegante și bijuterii, susținând implicit că imaginea era un element esențial în stabilirea și menținerea statutului

ei de conducător priceput. A refuzat cu fermitate întotdeauna pe oricine ar fi tentat-o să cheltuiască bani pentru construirea de noi palate sau pentru împodobirea celor deja existente, dar a subliniat de fiecare dată că nu trebuie precupețită nici o cheltuială care ar fi contribuit la impresia de fast și solemnitate, ceea ce îi impresiona pe cei care o priveau și le dădea un sentiment de demnitate celor care jucau rolul de subordonați, cu ocazia acestor ceremonii oficiale. Scrierile călătorilor străini care au văzut-o pe regină „în acțiune" stau mărturie că de fiecare dată era creat efectul scontat.

Căderea a numeroși regi enelgezi fusese grăbită de inabilitatea sau refuzul lor de a acorda privilegiile corespunzătoare, statut influent sau titluri elitei formate din importanți proprietari de terenuri, care erau cunoscuți, ca grup, drept magnați, baroni sau lorzi. În loc să-și asigure sprijinul din partea acestui mic grup (rareori au fost 50 în fiecare dintre perioadele anterioare), regii nepricepuți s-au înconjurat de favoriți selectați din afara acestui grup, pe care au încercat să-i ridice la același nivel de noblețe sau chiar mai sus decât al familiilor „recunoscute", de tradiție, acordându-le titluri care reprezentau un statut social sau superioritate conform unui set complex de reguli prestabilite. Această lipsă de respect bătătoare la ochi sau chiar premeditată a *statu quo*-ului a generat multe resentimente. Era suficient numai acest lucru ca să se iște o răzmeriță. Unii ar putea spune că și Elisabeta a făcut greșeli de acest fel acordând favoruri unor „nou" veniți (mai ales lui Sir William Cecil și lordului Robert Dudley) și ignorându-i pe magnații din Nord (în mod special pe conții de Northumeberland și Westmoreland, și prin urmare provocându-i să se răzvrătească (vezi pagina 72). Totuși, o astfel de concluzie ar fi exagerată. În aproape toate situațiile regina a dat dovadă de multă luciditate și de înțelepciune în probleme minore privitoare la onoare și la statutul celor mai importanți slujitori ai ei. Ea insista de fiecare dată ca să fie acordată prioritate membrilor aristocrației, după rangul și vechimea titlurilor lor, deși acest lucru însemna ca favoriții ei să treacă pe planul doi, cedându-le locul acelora față de care se credeau superiori, dar față de care Elisabeta manifesta un atașament special. Ea proteja înaltul statut asociat cu un titlu de

noblețe, fiind foarte precaută atunci când era vorba să acorde noi demnități. Susținea chiar că trebuia să se procedeze cu mai multă indulgență atunci când erau cercetați pentru vreo ofensă nobilii situați pe treapta cea mai înaltă a ierarhiei sociale. Când i-au fost înfățișate devizele despre faptul că ducele de Norfolk, aristocratul cel mai de seamă din regat, fusese părtaș la un complot împotriva ei, ea a cedat cu greu celor care îi cereau să fie judecat. Atunci când a fost găsit vinovat și condamnat la moarte, a fost de acord cu execuția numai după ce s-au făcut presiuni de la un nivel foarte înalt asupra ei. O lungă perioadă de timp cei pe care îi preocupau astfel de probleme legate de titluri și avansare în ierarhia socială au văzut că regina era la fel de interesată de menținerea privilegiilor celor de neam mare întrucât ei erau și cei mai ușor de ofensat dintre supușii ei.

Câțiva dintre regii englezi au provocat reacții negative violente datorită faptului că s-au înconjurat de cercuri de prieteni care le influențau deciziile politice, în detrimentul acelora ce prin rang și statut social aveau pretenția să le fie ascultate sfaturile. Pentru a nu cădea în această capcană, Elisabeta a elaborat o serie complexă de strategii și relații. În primul și în primul rând a avut mare grijă să demonstreze că se bazează pe propria ei judecată și că nu o poate influența nici o persoană și nici un grup. Se bănuiește chiar că refuza câteodată să urmeze sugestii pe care le considera bine fondate pentru că lumea știa că tocmai acceptase sfaturi din același loc de câteva ori și nu voia să se creadă că își făcuse un obicei din acest lucru. Și-a păstrat dreptul de a solicita sfaturi de câte ori dorea, dar a refuzat să fie constrânsă de vreo convenție (de exemplu, de a consulta Consiliul de Coroană de câte ori erau probleme politice importante de rezolvat) sau de reguli, chiar stabilite de ea (de exemplu, de a nu asculta părerile membrilor casei regale în chestiuni de interes public). Aceasta îi permitea ca din când în când să satisfacă orgoliul acelor mari proprietari de pământuri care nu făceau parte din cercul de la Curte, cerându-le părerea în probleme pe care le considera importante pentru ei.

A treia strategie în domeniul relațiilor cu supușii era să insiste că cei care aveau contacte cu ea nu aveau șanse să fie favorizați în nici un fel să lucreze în încăperi care aveau acces la birourile ei.

Astfel, cei care aveau zilnic audiență la ea erau descurajați să se folosească de proximitate cu spațiul de lucru al reginei pentru a pleda în favoarea unei cauze de natură politică sau pentru a o influența pentru asigurarea protecției unuia sau altuia. Eliminarea accesului curții sale personale la activitatea politică fusese făcută cu fermitate de către regină, și chiar dacă vreo doamnă de companie mai insistentă sau un valet mai viclean mai strecura câte o fărâmă de informație, ori dacă membrii anturajului, contactați frecvent de curteni, mai strecurau câte un mesaj sau o mai influențau întrucâtva, efectul era minim. Elisabeta s-a folosit de această strategie cu aceeași eficacitate ca a oricărui monarh englez din această perioadă când regii și reginele conduceau efectiv, nu doar domneau, numai că ea a întrebuințat-o cu mai mult succes decât majoritatea dintre ei. Elisabeta a adoptat aceeași atitudine – deși această măsură a fost aplicată cu mai mică strictețe – în privința aspectelor sociale ale vieții de la curte. Faptul că un curtean își petrecea o mare parte din timp în contact direct cu Elisabeta nu însemna că el câștiga în vreun fel și influență politică. Chiar cei care se bucurau de statutul de favoriți, câteodată nu aveau nici un cuvânt de spus în afacerile de stat. Contele de Oxford și Sir Walter Ralegh s-au bucurat la un moment dat, fiecare, în afecțiunea reginei, dar nu li sa permis să-și construiască o carieră politică pe baza acestei relații speciale pe are o aveau cu ea. Doi dintre favoriții ei – Lordul Robert Dudley (Conte de Leicester) și Christopher Hatton – au devenit atât prieteni apropiați ai reginei cât și importante personalități politice, dar acest lucru s-a întâmplat pentru că a dorit regina. Relațiile apropiate în societate nu implicau în mod necesar dobândirea unei influențe în chestiuni de natură politică. Regina reușise cu mare succes să nu amestece aceste două laturi ale vieții ei. Leicester și Hatton se distingeau atât la nivelul activității sociale cât și al celei politice pentru că Elisabeta hotărâse că ei erau apți să le fie încredințate responsabilități în guvernare. În ambele situații, regina a permis cu pricepere și finețe, accederea la statutul de politician de mare răspundere de la cel de prieten. De fapt, s-a susținut chiar că felul în care ea a sprijinit afirmarea politică a lui Leicester, dându-i responsabilități majore, a reprezentat una dintre marile ei izbânzi ca om de stat. Elisabeta avea întotdeauna grijă ca

oricine deținea influență politică în guvernul central să fie evidențiat prin aceea că devenea membru al Consiliului de Coroană. Această procedură elimina orice posibile resentimente care s-ar fi putut naște din temerea că cineva exercită o influență politică secretă în culise, întrucât era general recunoscut faptul că acest Consiliu de Coroană reprezenta forumul oficializat pentru discutarea problemelor de stat.

Istoricii i-au numit pe cei mai activi membri ai Consiliului de Coroană „miniștri". Ei au fost interesați în cea mai mare măsură de acești „miniștri" și de relația reginei cu ei. Atenția cercetătorilor s-a îndreptat în mod special spre două personalități: William Cecil (Lordul Burghley) și Lordul Robert Dudley (Conte de Leicester). Modul de acțiune al celor doi și raporturile lor cu regina au reprezentat subiectele cele mai des abordate. Pe baza acestor teme a fost alcătuită structura capitolelor despre acești foarte importanți slujitori ai reginei Elisabeta.

2 Sir William Cecil, Lord Burghley

a) Originile

William Cecil făcea parte din a treia generație a unei familii neînsemnate care lucrase la curte, și care se ridicase slujindu-l pe Henric al VII-lea, când el a luat puterea în 1485, locul ei de origine fiind obscur, undeva la zone de granița dintre Anglia și Țara Galilor. Bunicul și tatăl lui William câștigaseră suficient pământ în sud-vestul comitatului Lincolnshire și în nord-estul comitatului Northamptonshire ca să-și întemeieze o reputație însemnată în cadrul nobilimii din această parte a țării. Tot ei au contribuit la consolidarea statutului familiei lor ca familie loială Coroanei, chiar dacă nu și importantă. Atunci când s-a născut William, în 1520, familia l-a crescut cu credința că el va continua această tradiție. Educația pe care a primit-o a fost făcută în acest spirit. După absolvirea unei școli medii cu profil clasic, unde a învățat temeinic limba latină, a fost trimis la Universitatea Cambridge pentru a-și cultiva și aprofunda cât mai mult capacitățile intelectuale. După aceea s-a înscris la Inns of Court din Londra (una din cele

patru școli de drept din Anglia). Aici s-a instruit în dreptul civil, sistemul juridic folosit în majoritatea tribunalelor de sub jurisdicția regelui. Cecil a fost primul din familia sa care s-a dedicat acestei cariere, ce devenise atunci vitală pentru cei care doreau să se implice în viața publică, cât și pentru cei care doreau să-și întemeieze o carieră în sfera juridică.

Odată ce Cecil și-a încheiat aceste studii, tatăl său a considerat că era pregătit să intre în rândurile structurii inferioare a guvernului central. Într-un sistem care recompensa în mod obișnuit proveniența socială (cine erai) și relațiile (pe cine cunoșteai) în defavoarea capacității profesionale (ce știai să faci), Cecil a avut noroc că nu și-a petrecut toată viața la nivelul de jos al sistemului, așa cum s-ar fi cuvenit conform originii sale sociale. Norocul său a fost că s-a aflat la curte în timpul anilor tulburi din timpul domniei lui Eduard al VI-lea (1547–1553), când noii veniți erau în ascensiune. Aceștia erau dispuși să favorizeze alți nou veniți, dacă cei din urmă ofereau ceva special în schimb. E limpede că Cecil făcea parte din această ultimă categorie. Capacitățile sale intelectuale temeinice, competența organizatorică și seriozitatea pe care o demonstrase îl recomandau drept unul dintre cei mai promițători tineri din guvern. Se știa că este un om pe care te puteai baza, plin de loialitate, dar, în același timp, era considerat un spirit independent. El a reușit, prin urmare, să nu fie afectat când a căzut în dizgrație protectorul său, ducele de Somerset, trecând de partea unei noi personalități cu influență, Ducele de Northumberland, fără să trezească resentimente sau suspiciuni. În 1550, calitățile sale au fost deplin recunoscute când a fost numit în postul de secretar doi (fiind, hotărât și cel mai mic ca vârstă) al regelui. S-a achitat bine de sarcini (era eficient, dovedea o bună capacitate de judecată și nu ieșea în față) și părea că îl așteaptă o lungă și strălucită carieră în domeniul executivului. Situația s-a schimbat total odată cu moartea lui Eduard, în 1553. Era complet exclus ca o regină catolică, cum era Maria, să vrea să aibă în preajmă un secretar mărturisit protestant. Tot ceea ce putea să mai spere în aceste condiții Cecil era să obțină permisiunea de a se retrage la proprietățile sale. Faptul că i s-a dat

voie să facă acest lucru, după ce și-a dat cuvântul că nu se va opune în nici un fel noului regim, spune mult despre reputația sa de om de onoare.

Timp de cinci ani fostul secretar s-a ocupat mai presus de toate de consolidarea proprietății familiei sale și influenței sale în regiune. Mai avea firave contacte cu lumea politicienilor de la centru. Din când în când mai rezolva câte o sarcină minoră pentru regină. Odată a fost ales chiar membru în Parlament, dar cel mai important lucru pe care l-a făcut în această perioadă a fost să o servească pe prințesa Elisabeta, el fiind persoana care se ocupa de proprietățile ei. Aceasta însemna că avea cât de cât un contact cu ea. Totuși, această legătură nu era atât de puternică încât să trezească suspiciunea că el era implicat în comploturile despre care se știa că se fac în umbră pentru a o înlocui pe Mary cu sora ei de religie protestantă. Cu toate acestea, e limpede că Elisabeta își făcuse o părere bună despre Cecil. Când a devenit regină, una dintre primele măsuri pe care le-a luat a fost să-i propună să devină secretarul ei principal (și unicul). Cecil a fost încântat să accepte această propunere. Astfel a început o relație strânsă de colaborare care avea să dureze 40 de ani, fiind încheiată odată cu moartea ministrului, în 1598. Este cea mai lungă relație de parteneriat de acest fel din istoria Angliei.

b) Omul

La nivelul opiniei publice, personalitatea lui William Cecil (a fost făcut cavaler în 1551 și a primit titlul de Lord Burghley în 1571) a fost mai pregnantă și mai substanțială decât a majorității celorlalte figuri politice, și nu numai din vremea sa. Totuși, el nu era pe deplin consecvent. De aceea, orice generalizare făcută în ceea ce-l privește conține și excepții, confirmând regula. Și, desigur, aceste excepții îl umanizează, pentru că e sigur că el nu a acționat ca un robot, așa cum l-au portretizat câțiva scriitori.

Atitudinea familiei lui Cecil a avut un impact major asupra modului său de a acționa, pe parcursul întregii sale vieți. Atât tatăl său cât și bunicul său își făcuseră un mod de a fi din a-și limita

diversele ambiții sociale, pentru că ei credeau că cei care depășeau limita își atrăgeau invidia apropiaților și dușmănia superiorilor, ceea ce ar fi dus la un eșec total. Ei au adoptat o strategie de siguranță care presupunea să te mulțumești cu mici succese și, pentru a cita cuvintele unui istoric, „încercând să nu ofenseze". Prioritatea lor era să se asigure permanent că nu și-au făcut dușmani, chiar dacă acest lucru însemna să cedeze niște oportunități de a se îmbogăți. Tentația inițială a lui William în majoritatea situațiilor era să acționeze în același fel. Au fost momente, mai ales în perioada anilor 1590 (vezi pagina 185), când a riscat să îi lase în urmă pe alții luptându-se

Lordul Burghley călărind pe catâr în grădina personală

pentru interesul său, dar mai multe au fost situațiile în care s-a lăsat mai prejus decât să riște să depășească limita acceptată. Cel mai izbitor exemplu pentru acest tip de comportament a fost când, către sfârșitul vieții, el a refuzat oferta făcută de regină de a-l numi conte. Se pare că această decizie extraordinară s-a întemeiat în parte pe faptul că el credea (în mod just) că promovarea fiului unei oficialități de rang minor într-un asemenea rang important ar ofensa acele familii care aveau titluri de noblețe transmise de generații. Prefera să fie considerat un om care știe care îi este locul decât unul care a permis să fie promovat peste meritele sale sociale. S-ar putea crede că el a întors spatele tradiției familiei sale care cerea să lupți cu multă precauție pentru atingerea scopurilor personale, pentru că atunci când a murit era un om foarte bogat, dar nu este așa. Când sunt cercetate documentele de epocă care au mai rămas, două elemente ies în evidență. Cecil a ignorat majoritatea ocaziilor care i-ar fi permis în cei 45 de ani de muncă în guvern să ajungă în înalte poziții sociale, iar averea pe care și-a făcut-o nu se baza pe banii care s-ar fi cuvenit altora. Lui Cecil i-ar fi fost imposibil să strângă o proprietate atât de întinsă fără să-și atragă invidia altora, mai ales a acelora cărora poziția socială nu le permitea așa ceva, dar se pare că a reușit să-i facă pe puțini oameni să fie nemulțumiți pentru că el s-ar fi bucurat de banii lor.

O altă credință cu tradiție în familia sa pe care William a împărtășit-o cu tot sufletul a fost aceea că cei din neamul Cecil erau primii și cei mai fideli slujitori ai Coroanei. Astfel că loialitatea pe care a manifestat-o el față de familia Tudor a fost totală, neexistând niciodată posibilitatea ca el să acționeze ca un trădător față de ei. Reginele Maria și Elisabeta au recunoscut acest lucru, iar încrederea lor în el a fost de nezdruncinat. Părerea lor s-a dovedit extrem de importantă, mai ales în câteva situații în timpul reginei Elisabeta, când dușmanii lui s-au străduit din greu să o convingă pe regină că el conspira împotriva ei. Le-a fost imposibil să distrugă credibilitatea pe care o avea ministrul în ochii monarhului, chiar când ei puteau demonstra că el acționa împotriva dorințelor exprese ale reginei din credința greșită că știe mai bine decât ea ce este în interesul Coroanei să facă. În asemenea momente, Elisabeta a fost nevoită să-și exprime

public nemulțumirea față de faptele lui, dar nimeni nu s-a îndoit că ea îl va reprimi în grații după o oarecare perioadă de timp. Probabil că dorința de a o sluji pe regină a fost cea mai importantă motivație pentru care a luptat. În acest sens, el ar fi zis aceste cuvinte: „Slujește-l pe Dumnezeu slujind-o pe regină, pentru că orice alte servicii ai aduce îi sunt destinate diavolului".

Felul în care a acționat William Cecil a fost influențat în al doilea rând, puternic, de educația pe care a primit-o. Cei șase ani de studiu la Cambridge i-au imprimat structuri de gândire și de acțiune în ceea ce privește luarea deciziilor, care erau foarte evidente în felul în care își rezolva sarcinile oficiale. Documentele care au rămas de la el ni-l arată ca pe un tipicar, alcătuind mereu liste, mai ales când era vorba de o decizie politică asupra căreia trebuia să se pronunțe. În hârtiile lui apar mereu coloane scrise ordonat, cu păreri pro și contra. Metodic, el punea fiecare factor relevant într-o coloană sau alta a argumentării, apoi trăgea concluzii chibzuite după ce lista fusese încheiată. Efectele deprinderilor pe care le căpătase în Inns of Court erau de asemenea evidente și în felul în care judeca majoritatea problemelor. Dacă experiența căpătată la Cambridge îl făcuse metodic și meticulos, Inns of Court îi imprimase obișnuința de a respecta strict legile. Analizele făcute de el diferitelor situații erau prin urmare întotdeauna „corecte", dar reci și lipsite de aprecierea factorilor umani implicați. Una dintre lecțiile pe care Cecil le-a învățat datorită educației primite a fost că munca susținută este o virtute. Drept consecință, el a devenit ceea ce azi am numi un împătimit al muncii, lăsând ca fluxul interminabil de hârtii pe care le avea de completat să-i ocupe tot timpul zilei. Mai mult chiar, se pare că el acceptase ideea că asta îi era soarta.

Cambridge-ul era un adevărat focar al protestantismului în perioada când și-a făcut studiile acolo Cecil. Studenții și profesorii deopotrivă discutau îndelung despre noua credință religioasă, și majoritatea celor care se implicau în discuții o acceptau, într-o măsură mai mare sau mai mică. Cecil nu făcea excepție. Când a revenit la Londra era ferm convins că în Biblie se afla tot ceea ce Dumnezeu dorea de la creștini și că învățăturile Bisericii Catolice erau greșite în

zone de mare importanță. Dar această „convertire" a sa s-a produs mai degrabă cu mintea decât cu sufletul. Nu-și afirma cu pasiune credința, deși ea era sinceră. Prin urmare el a consimțit să respecte măsurile luate în ultimii ani de domnie ai lui Henric al VIII-lea, prin care era negată autoritatea bisericii de la Roma, deși învățăturile și practicile ei au fost păstrate. A fost gata să accepte și învățăturile și practicile protestante mai radicale din vremea lui Eduard al VI-lea, deși a făcut-o fără tragere de inimă. Totuși, aceasta nu înseamnă că era doar pe jumătate protestant – el și-a păstrat credința în timpul domniei reginei Mary, deși era pregătit să se conformeze practicilor catolice așa cum cerea legea – numai că el era un credincios conservator. I-a convenit instituționalizarea religiei protestante în stat din 1559, și de aceea nu a înțeles de ce trebuiau schimbate regulile. Astfel că nu a simpatizat nici cu puritanii care doreau în continuare schimbări în structura Bisericii, nici cu cei de la curte, precum Leicester și Walsingham, care le-au sprijinit cauza în cea mai mare parte a anilor 1570-1580. Acest comportament al lui i-a făcut pe unii istorici să susțină că Cecil a fost un *politique*, adică cineva care își schimbă credința religioasă după împrejurările politice. E de înțeles această părere în condițiile în care există destule dovezi care par să susțină acest lucru. Totuși, e mai credibil să argumentăm că vederile sale moderat protestante erau sincere și că numai printr-un noroc au picat bine în contextul politic, mai ales prin faptul că se potriveau perfect cu cele ale reginei Elisabeta.

Se pare că Cecil credea în moderație ca într-un principiu. Cu siguranță că ura extremismul în orice formă s-ar fi manifestat. Nu-i plăcea să vadă lucrurile clar demarcate în alb și negru: îi era mai la îndemână să facă judecăți în funcție de diferite nuanțe de gri. Această trăsătură a personalității sale îl făcea să fie foarte flexibil în abordarea problemelor, deși nu se poate spune că principalul său atu era promptitudinea. Aceasta făcea să poată spune că primul său principiu era oportunitatea. Și nu e nici o îndoială că își schimba părerea în chestiunile morale pentru că era convenabil să facă așa. Totuși, în general, avea consecvență în judecățile pe care le făcea despre ce era acceptabil și ce nu. De exemplu, accepta daruri nu foarte scumpe de la părțile pe

care le reprezenta într-un proces – el le considera semne de recunoștință rezonabile – dar returna toate cadourile primite înainte să se dea verdictul într-un caz sau cadourile costisitoare atunci când se știa rezultatul, pentru că el gândea că primind asemenea recompense s-ar fi putut considera caz de corupție. Se pare că știa foarte bine care era linia de demarcație dintre un comportament acceptabil și unul neeacceptabil, dar nu e surprinzător că anumiți istorici, nereușind să găsească această linie trasată de el, au sugerat că moralitatea sa nu era decât o prefăcătorie. Dacă îl judecăm după criteriile de azi, el poate fi criticat, dar ar fi mai potrivit să-i analizăm comportamentul după standardele timpului. Folosind aceste criterii, putem spune că era una dintre figurile cele mai morale ale vremii.

c) Administratorul, politicianul și omul de stat

În secolul al XVI-lea nu se opera cu distincția pe care o facem azi între politicieni și slujbașii civili, la cele mai înalte nivele ale guvernului central. Cei care se aflau sus în ierarhie și îl serveau pe monarh îndeplineau ambele roluri. Totuși, balanța dintre aceste două activități diferea de la persoană la persoană. Astfel erau cei care se ocupau în principal de treburi administrative și pentru care politica era o corvoadă de nesuportat, dusă la îndeplinire numai pentru apărarea pozițiilor pe care le dețineau, și erau apoi cei care înainte de toate erau politicieni dar care erau solicitați să desfășoare și activități administrative, în calitate de membri ai Consiliului de Coroană. Cecil a fost una dintre puținele persoane care a devenit o personalitate de marcă atât în domeniul administrativ, cât și pe tărâmul politicii. El a reprezentat, în acest sens, un unicat în Anglia elisabetană, deși o astfel de conjugare de activități l-a caracterizat și pe Sir Francis Walsingham. Totuși, acesta nu s-a ridicat la valoarea lui Cecil ca om politic.

i) Administratorul

Primele posturi pe care le-a deținut Cecil au fost în administrație și, dacă ar fi dorit, ar fi putut rămâne mereu în această activitate. Postul

de secretar (numit deseori secretar principal) pe care l-a ocupat din 1558 până în 1572 era câteodată reprezentat de o persoană care dorea să se implice cât mai puțin cu putință în politică. Succesorul lui Cecil, Sir Thomas Smith, era o astfel de persoană, dar Cecil, încurajat de regină, a ales altă cale. El s-a hotărât să se folosească de posibilitățile mari pe care i le oferea postul său pentru a juca un rol cât mai important în luarea deciziilor politice, astfel că s-a implicat adânc în treburile politicii. Nu a neglijat, însă, sarcinile administrative, de care se achita cu mare conștiinciozitate, pe cât îi permitea sănătatea (avea din când în când crize depresive și gută, care i-a provocat mari dureri, până la sfârșitul vieții). Ca secretar, în primul sfert al domniei Elisabetei, el a dus tot greul activității administrative (nerutiniere). În cea mai mare parte ea se referea la relațiile externe și la nesfârșitele runde de negocieri cu conducătorii Scoției, Franței și Spaniei. Trebuiau rezolvate, în același timp, și o mulțime de probleme interne. Cele care luau cel mai mult timp erau cele legate de conducerea treburilor Parlamentului, cercetarea amenințărilor posibile și actuale ale ordinii publice și adoptarea de măsuri de contracarare a catastrofelor naturale. De exemplu, săptămânile pregătitoare ale unei noi sesiuni parlamentare sau un eveniment de tipul revoltei conților din comitatele din Nord, în 1569, presupuneau o activitate continuă, de dimineață până seara. De aceea nu e de mirare că lumea a considerat că era complet epuizat fizic când a renunțat, după 14 ani de muncă, la postul de secretar. Cu greu ți-ai fi putut imagina că ar mai fi putut face munca aceasta de tip administrativ încă 26 de ani.

Nu era o muncă ușoară și pentru că trebuia rezolvat ceea ce fusese început dinaintea sa. Timp de mai bine de un an, până ce a fost numit Sir Francis Walsingham în postul de secretar doi, Cecil a considerat important că era nevoie să supervizeze munca succesorului său. O activitate de mai lungă durată a fost cea de la Tribunalul titular [*Court of Wards*], unde Cecil era președinte (persoana cu cele mai înalte responsabilități) Master din 1562. El deținea încă această funcție atunci când a murit. În multe privințe, felul în care își rezolva sarcinile la Tribunalul tutelar, care se ocupa de luarea

deciziilor în privința copiilor (și a proprietății lor) care moșteniseră mari suprafețe de pământ, era tipic pentru întreg demersul său în domeniul problemelor publice. Își stabilea conștiincios prioritățile pentru determinarea soartei fiecărei tutele în parte. Această abordare era neobișnuită, la fel și decizia luată de el. Probabil că lumea se aștepta ca el să urmeze sistemul inițiat în timpul lui Henric al VII-lea, ce presupunea vânzarea tutelelor cu cel mai mare preț posibil astfel încât coroanei să-i revină o sumă maximă din tranzacție. Dacă el ar fi încercat să obțină cel mai mare profit pentru el însuși, atunci ar fi avut grijă ca tutelele să fie vândute acelora care ofereau sumele cele mai tentante. Dar el nu a făcut acest lucru. Deciziile pe care le lua erau menite să protejeze interesele aristocrației existente. Conform politicii pe care o adoptase el, fiecare copil era plasat într-o familie care să-i asigure o educație corespunzătoare condiției sale sociale. De asemenea, el oferea administrarea pământurilor lor unor persoane cu un statut social de același fel, astfel că averea nobililor rămânea în interiorul aceleiași clase, în ciuda faptului că ofertele mai mari de preț aparțineau membrilor unor clase inferioare. În timpul cât a administrat el acordarea tutelelor, datorită felului său de a acționa, veniturile Coroanei din această sursă au scăzut sesizabil, dacă se ia în considerare și problema inflației.

O atitudine asemănătoare l-a caracterizat și în calitate de lord trezorier *[Lord Treasurer]*, funcție pe care a deținut-o din 1572 până când a murit. El ar fi avut posibilitatea să continue practica folosită în ultimii ani de predecesorul său, marchizul de Winchester, care și datorită vârstei înaintate considerase că acest post îi putea asigura o sinecură, ceea ce însemna o oarecare avere și un statut politic și social de frunte, solicitând puțină muncă în schimb. Cecil a hotărât să facă altfel. El a exploatat la maximum posibilitățile oferite de acest post și a devenit în scurt timp coordonatorul de fapt al finanțelor Coroanei. El a folosit această funcție pentru a proteja interesele financiare ale proprietarilor de pământ în general și ale nobililor în special. El a menținut cât mai scăzut nivelul taxelor și a trecut cu vederea faptul că sistemul de auto-impozitare folosit pentru strângerea taxelor era aplicat cu nerușinare în propriul interes de

aceia care ar fi trebuit să plătească taxele cele mai mari. Li se permitea marilor proprietari de pământ, printre care și el însuși, fără să fie controlați, ca veniturile lor să reprezinte 1 la sută cel puțin și nu mai mult de 10 la sută din valoarea adevărată. Mai mult, a fost extins obiceiul Coroanei de a da împrumuturi fără dobândă reprezentanților nobilimii astfel ca aceștia să-și poată continua stilul de viață pe care îl presupunea rangul lor, și s-a accentuat lipsa de control asupra returnării împrumuturilor. Drept rezultat, veniturile Coroanei s-au micșorat într-o vreme când ar fi trebuit să crească pentru a acoperi costurile de război, acțiune ce părea aproape neîntreruptă în ultima parte a domniei reginei Elisabeta.

Procedura adoptată de Cecil în privința venitului reginei nu a condus la o catastrofă, pentru că el avea grijă permanent să reducă cheltuielile la minimum. În acest scop îl ajuta și Elisabeta, recunoscută pentru faptul că nu-i plăcea să cheltuiască bani. Prin urmare, amândoi opuneau rezistență acelora care erau promotorii unei politici externe de forță, și chiar în vreme de război nu aprobau decât cheltuielile pentru măsurile defensive dacă nu exista un temei să se creadă că expedițiile ofensive își vor acoperi singure cheltuielile. Astfel că, în asemenea condiții, istoricii au considerat un mare succes faptul că la moartea Elisabetei datoriile ei se ridicau doar la nivelul veniturilor încasate pe un an. Totuși, Cecil a fost criticat pentru că nu a reușit să adopte un program pe termen lung în departamentul său de finanțe. Este limpede că el s-a mulțumit să amâne ceasul fatal al reformării sistemului pentru a putea furniza Coroanei un venit mai mare, de care ea avea decisiv nevoie în condițiile noi de la sfârșitul secolului al XVI-lea. Fără îndoială că el și-a dat seama că niște schimbări radicale, ce erau necesare, ar fi solicitat niște măsuri nepopulare și se pare că a vrut să lase această corvoadă succesorului său. În funcție de punctul de vedere, se poate spune dacă a fost vorba despre lașitate sau înțelepciune politică.

În ciuda criticilor care i s-au adus, opinia generală este că Cecil a fost un foarte bun administrator, numărându-se printre personalitățile de seamă în acest domeniu din secolul în care a trăit, demn să fie pus alături de cei doi Thomas, Wolsey și Cromwell, din perioada domniei lui Henric al VIII-lea. Acest punct de vedere nu este

însă împărtășit de istorici și în ceea ce privește calitățile sale de politician. Totuși, el a manifestat deosebite abilități politice, datorită cărora poate fi pus pe același plan cu alte minți luminate din epoca sa, chiar dacă nu le depășește.

ii) Politicianul

În general se spune că politica în vremea elisabetană se reduce în mare parte la facțiuni și la luptele care aveau loc între ele. Deși acest punct de vedere s-a mai nuanțat în ultimii ani, datorită dezvăluirilor făcute de istoricii revizioniști, totuși, în privința rolului jucat de Cecil, nu au apărut modificări de percepție. Acest lucru se datorează faptului că el nu a fost niciodată perceput ca un personaj important în luptele dintre facțiuni, deși câteva dintre cele mai puternice atacuri din această direcție l-au vizat pe el. Cecil nu putea să reprezinte un lider tipic al unei facțiuni, pentru că el nu le pretindea celor din jurul său să-și manifeste public loialitatea față de el, așa cum făceau unii conducători aristocrați ai facțiunilor. Suita sa era organizată mult mai puțin strict decât acelea ale adversarilor. Acest lucru se întâmpla pentru că era puțini acei suporteri ai săi legați de el prin relații de natură semi-feudală, ce se năștea datorită controlului teritorial exercitat de marii proprietari de pământuri. Majoritatea celor care se atașau de el o făceau datorită influenței pe care o avea, prin funcțiile pe care le deținea și legăturii strânse cu regina. Printre acești suporteri ai săi se numărau și nobili care erau lideri de facțiune consacrați. Cel mai important și mai constant dintre aceștia a fost contele de Sussex, care se mândrea cu o origine foarte veche, pe care o credea neegalată de nimeni – de unde și aprigile dispute ale anilor 1560 (vezi pagina 72). Și ducele de Norfolk era o persoană foarte influentă, deși nu prezenta la fel de mult credit ca Sussex, și i-a fost susținător în perioada anilor 1560.

Lui Cecil nu-i plăcea să ne fălească, așa cum o făceau liderii de facțiuni, cu numărul și faima susținătorilor săi. Cu siguranță că membrii acestei suite a lui primeau mai puțin de la protectorul lor decât ofereau, întrucât Cecil era foarte zgârcit cu favorurile, dar pe

de altă parte el nu le oferea numai oamenilor lui. În numeroase împrejurări el a intervenit într-o dispută sau s-a prezentat la regină pentru a susține interesele vreunuia dintre dușmanii săi, în special dacă el considera că este necesar să salveze onoarea unui consilier care promisese mai mult decât putea realiza. Acesta a fost unul dintre modurile în care credința sa în moderație i-a afectat comportamentul de politician. Avea spirit de competiție, dar numai într-o măsură pe care el o considera rezonabilă. Nu se aștepta să învingă tot timpul, recunoscând că era sănătos ca și alții să aibă succese. Nu i-ar fi simpatizat deloc pe oamenii politici de azi adepți ai sloganului „câștigătorul strânge toate roadele". Abilitatea politică a lui Cecil era vădită mai ales în menținerea echilibrului, și datorită temperației sale a reușit să rămână în relații bune chiar cu cei care îl atacau în modul cel mai dur sau îl criticau pe la colțuri.

Unii ar putea spune că politica este prin definiție o afacere murdară. Chiar așa și era în Anglia elisabetană. E adevărat că în Anglia asasinatul nu era o metodă acceptată așa cum se întâmpla în Franța, dar în sens metaforic era necesar ca Cecil și colegii săi din politică să se păzească. Pentru că, în ultimă instanță, regina decidea în toate chestiunile importante, politicienii din tabăra adversă complotau la nesfârșit pentru a verifica dacă creditul pe care îl aveau la ea rămăsese același sau crescuse. Această acțiune solicita atât măsuri ofensive cât și defensive. Echilibrul dintre cele două strategii de acțiune varia după situație și după temperamentul fiecăruia. Cecil era mai mereu în defensivă, și pentru că influența lui la regină era în mod normal în creștere, cât și datorită faptului că prefera *statu quo*-ul. Prin urmare, energiile lui se canalizau mai ales pentru a opri anumite lucruri să se întâmple decât pentru a provoca o schimbare. Un bun exemplu în favoarea modului defensiv de a acționa al lui Cecil îl constituie campania pe care a condus-o el pentru a împiedica căsătoria reginei cu lordul Robert Dudley în perioada 1559–60. Chiar înainte ca Amy Robsart (soția lui Dudley) să moară (vezi pagina 150) el a răspândit zvonul că Dudley punea la cale să o omoare pentru a fi liber să se căsătorească cu Elisabeta, și când a avut loc „accidentul" el a făcut mult pentru a alimenta suspiciunile că Dudley

era răspunzător pentru moartea lui Amy. De asemenea a susținut și el, cu marea sa reputație, povestea că Dudley făcuse pariu cu Filip al II-lea că Anglia urma să reintre sub tutela Bisericii de la Roma dacă spaniolii vor reuși să o convingă pe Elisabeta să se mărite cu favoritul ei. Avem toate motivele să credem că Cecil a procedat așa pentru a-l discredita pe Dudley în ochii reginei și că el a știut că acuzele în ceea ce privește pe Dudley nu se susțineau. Un alt exemplu convingător despre capacitățile politice defensive ale lui Cecil îl reprezintă evenimentele din 1569, când ducele de Norfolk s-a aliat cu contele de Leicester pentru a-l distruge pe Cecil. Numai prin punerea la bătaie a tuturor abilităților sale politice și prin apelul la toți favoriții săi care îl susțineau a reușit el să respingă atacul. Totuși, când era în ofensivă Cecil avea mult mai puțin succes. În general, îi lipsea puterea (care poate fi considerată, în funcție de unghiul de vedere, curaj sau inconștiență) de a lupta pentru mize mari dacă nu era împins de la spate de alții.

iii) Omul de stat

Există multe definiții, diferite, ale cuvintelor „om de stat", dar toate au în comun anumite elemente. Cel puțin toate implică faptul că omul de stat este superior din punct de vedere moral politicianului, că acesta pune interesele statului pe care îl servește mai presus de interesele personale sau de ale grupului său de suporteri, și că el privește chestiunile în perspectivă, nelăsându-se influențat de necesitățile de moment. Neîndoielnic că Cecil răspunde tuturor acestor exigențe pentru a putea fi considerat om de stat. În mod special e sigur că era profund devotat susținerii a ceea ce el credea că reprezintă statul englez, prin care el înțelegea teritoriul Angliei și al Țării Galilor, și sistemul său politic, religios și social. De asemenea, avea o statură morală care îl distingea printre majoritatea acelora care aveau un rol important în viața politică în Anglia elisabetană. Asta nu însemna, bineînțeles, că era un model de virtute – era mult mai puțin puritan în viața publică decât în cea personală – dar el își întemeiase o reputație din a fi prin excelență o persoană de încredere și onestă

când era vorba de lucrurile importante, iar documentele care ne-au rămas dovedesc că i se cuvenea acest renume. Când interesul public intra în conflict cu cel personal, el considera că binele țării trebuia pus mai presus de al său. Sunt păreri că uneori a dat înapoi de la acest comandament, dar se poate susține cu îndreptățire că în general el a sacrificat interesul personal dacă acesta presupunea trădarea datoriei pe care o avea față de regină.

Concluzionând că activitatea desfășurată de Cecil îl îndreptățește să fie numit om de stat, mai departe misiunea istoricului este să cerceteze măsura în care și-a îndeplinit aceste atribuții și care au fost calitățile lui ca om de stat. Pentru că aceste criterii de evaluare pot varia și pentru că mare parte din documentele care ne-au parvenit se pretează unor interpretări diferite, este limpede că există un teren larg pentru puncte de vedere opuse și de bună credință în această problemă. Se pare că zona care a suscitat cele mai aprige controverse a fost aceea referitoare la politicile pe termen lung adoptate de Cecil. E un adevăr banal de multă vreme acela că Cecil era lipsit de imaginație și fler în politică. El a fost văzut mai ales ca un cal de povară abil și conștiincios care nu avea capacitatea de inspirație necesară, nici în privința sa, nici pentru a-i influența pe ceilalți. S-a spus că datorită faptului că era prin temperament un pesimist – de unde și crizele sale depresive probabil – își petrecea cea mai mare parte a timpului luptându-se cu frica și căutând cele mai bune căi de a evita situațiile cel mai rele, ceea ce înseamnă că în majoritatea chestiunilor abordarea era pe termen scurt, de genul celor care suflă și în iaurt. Această interpretare se sprijină pe multe documente ce conțin strategii politice pe care le-a scris el și care s-au păstrat. Acest pachet de documente sugerează și că valoarea muncii depuse nu era mare, mai ales în situațiile complexe care implicau relații cu puterile străine. În mod inevitabil, cazurile erau clar analizate și prezentate, dar aveau rareori un caracter persuasiv – le lipește calitatea impalpabilă a „percepției" care poate fi recunoscută când există, dar pe care nu o poți defini când e absentă. Se poate dezvolta o argumentație întreagă pentru a susține ideea că era un om de stat lipsit de viziune așadar, acea persoană care ar putea executa excelent ordine, dar care nu poate fi lider – și

care trebuie deci considerat un om de stat de o valoare limitată, chiar dacă el a fost cel mai capabil consilier pe care l-a avut regina.

Totuși, am putea contrazice părerea că Cecil a fost un om de stat lipsit de viziune, mai ales dacă înțelegem prin „lipsă de viziune" „lipsă de orientare". Poate că Cecil nu a fost cel mai inspirat când era vorba de anticiparea cursului evenimentelor, întrucât ele puteau lua o turnură neobișnuită, dar el știa foarte bine cum să procedeze ca să conserve o anumită stare de fapt. Se spune că a sfătuit-o pe regină să își „recompenseze nobilimea, pe cele mai importante persoane din regat, pentru a le lega mai bine de voi". Fără îndoială că acesta a fost un sfat foarte înțelept despre cum trebuie menținut statu quo-ul. Anticipând, dacă ne gândim ce i s-a întâmplat lui Carol I, putem spune că a fost un sfat foarte inspirat. Iar pentru cei care doresc să susțină că Cecil a fost un om de stat mai bun decât este în general acceptat, trebuie spus că el a acționat întotdeauna conform propriilor judecăți timp de 40 de ani – cu excepția notabilă a relației sale cu conții din Nord în perioada anilor 1560. Camden, care a scris la câteva decenii după moartea lui Cecil, a reușit să caracterizeze bine specificul modului de a acționa al lui Cecil. El a spus că scopul acestuia fusese „să-i satisfacă pe oameni oferindu-le justiție și un guvern favorabil lor și nu să le perceapă mereu impozite sau să-i nemulțumească cu inovații."

d) Relația cu regina

Deseori Cecil a fost caracterizat drept supusul cel mai fidel al reginei Elisabeta I – un fel de „dădacă" de genul masculin. La începutul domniei ei, el a fost considerat un fel de frate mai mare, ea neavând frați (era cu 13 ani mai mare ca ea), ca să devină treptat un fel de câine de pază al ei, tot timpul gata să-i îndeplinească dorințele, nepermițându-și decât foarte puțin răgaz pentru sine, chiar când se simțea rău și avea dureri, sau când îi murea cineva apropiat în familie. Două dintre cele mai des citate documente de epocă se referă la relația lor. Se spune că o parte din discursul rostit de regină cu ocazia numirii lui în funcția de secretar în 1558 ar fi fost aceasta:

1 Astfel cred despre tine: că nu te vei lăsa corupt de nici un fel de dar, că vei fi credincios statului, și că neținând seama de dorința mea personală, îmi vei da sfatul pe care îl vei considera cel mai potrivit.

Așa cum făcea în multe ocazii, Cecil a scris următoarele, pe care le considera specifice pentru rolul său:

1 Atâta vreme cât mi se permite să dau sfaturi, nu-mi voi schimba părerea afirmând contrariul, pentru că l-aș supăra pe Dumnezeu, în fața căruia am jurat prima dată, dar ca slujitor voi asculta de poruncile Majestății Sale, în nici un fel nu voi proceda alt-
5 minterea, pentru că ea este cel mai important mesager al lui Dumnezeu aici, și va fi Dorința Domnului să ascult de poruncile ei. Îmi voi îndeplini îndatoririle de consilier și îi voi ura din inimă ca poruncile ei să fie încununate de succes, așa cum știu că dorește.

Istoricii au considerat că timp de mulți ani această imagine a slujitorului onest oferind netemător sfaturi și acceptând umil hotărârile stăpânei sale, oricare ar fi fost ele, este foarte aproape de adevăr. Această relație a fost considerată una de natură ierarhică, Elisabeta nefiind doar „câinele din frunte" ci reprezentând și înțelepciunea conducătorului. Probabil că cel care a pus cel mai bine punctul pe i a fost Camden atunci când a scris despre Elisabeta că „darurile ei erau atât de rare încât, după ce toți consilierii ei spuneau tot ce aveau de spus, ea le încadra spusele într-o concluzie înțeleaptă mai presus de toate zisele lor."

Apoi pendulul istoriei a bătut. Când a devenit limpede că Cecil nu oferea numai sfaturi și nu era doar executorul dorințelor reginei, a început să prindă teren ideea că probabil era forța invizibilă din spatele tronului. Au fost aduse la lumină numeroase dovezi care demonstrau că secretarul reginei încerca în mod constant să o manipuleze. Au fost descoperite scrisori în care el le spunea ambasadorilor englezi din străinătate să includă în rapoartele lor informații

de natură să servească drept versiune pentru regină cum că evenimentele se conformau politicii pe care o susține Cecil. Reinterpretarea controverselor din parlament asupra drepturilor la succesiune (vezi pagina 156) din 1563 și 1566 în această lumină a scos în evidență faptul că ele au fost orchestrate de Cecil pentru a o determina pe Elisabeta să accepte modalitățile propuse de el. Faptul cel mai grăitor este că Cecil câteodată complota cu colegii săi consilieri în dorința de a o forța pe regină să accepte un anumit curs de acțiune la care ea se opunea. Acest lucru s-a întâmplat în 1559 când scopul era să se organizeze o intervenție armată în Scoția în favoarea protestanților și împotriva Mariei, regina scoțienilor. S-a mai întâmplat și în anii 1580 când Cecil a ajuns la concluzia că executarea reginei scoțienilor era esențială pentru securitatea regatului. S-a sugerat chiar că felul de a acționa al lui Cecil era să hotărască ce politică să adopte, după care căuta căi de a convinge pe Elisabeta să o accepte.

Ca majoritatea corectivelor, această nouă viziune asupra relației dintre Cecil și Elisabeta a evidențiat două lucrări: a scos în evidență faptul că linia ortodoxă de interpretare era mult greșită, în primul rând datorită simplificării mari a faptelor analizate, și apoi a indicat direcția în care se afla cu certitudine adevărul. Dar, așa cum se întîmplă mai totdeauna, și corecția era exagerată – balanța se înclina acum prea mult în partea opusă. Deși nu este nici o îndoială că uneori Cecil era instigatorul politic, iar Elisabeta victima manipulărilor, totuși, în general, secretarul îi dădea reginei sfaturi pe care știa că ea dorește să le audă. Acest lucru se datora în parte demersurilor lor foarte asemănătoare, în multe chestiuni – în special în cele religioase și de război, dar și, în mod semnificativ, faptului că Cecil știa că regina ar fi ignorat sfaturile ce se opuneau părerilor ei, ceea ce ar fi atras de partea sa și dizgrația reginei. De multe ori Cecil nu avea deloc succes când dorea să adopte o linie politică independentă. Deseori metoda reginei de a refuza să ia decizii îi bloca acțiunile – o strategie eficientă în majoritatea situațiilor, cu excepția acelora când Cecil doreau să o oprească să întreprindă o acțiune – iar alteori, cu regret, trebuia să lase totul baltă când regina descoperea ce făcea servitorul ei credincios. Se pare că Cecil ceda vizibil atunci când

vedea că stăpâna sa face o criză de nervi. Astfel se pare că, în principal, regina conducea, iar ministrul ei o urma. Este adevărat că Cecil avea de mai multe ori inițiativa decât s-a crezut odată, dar se pare că nu avea prea mare succes în astfel de situații. În cele mai multe împrejurări, tot ceea ce îi rămânea de făcut era să-și pledeze cu umilință cazul atunci când i se permitea și să spere că decizia va fi în favoarea sa. Se spune că i-ar fi dat următorul sfat contelui de Essex în privința atitudinii față de regină: „Înălțimea ta, o vei învinge cedând, fără să te înjosești, și pledează-ți cauza prin prezența ta constantă." El știa mai bine decât oricine că fără răbdare și perseverență nu se putea realiza nimic.

3 Lordul Robert Dudley, conte de Leicester

a) Originile

Leicester, precum Cecil, reprezenta a treia generație dintr-o familie de curteni. Aceasta ar fi însă singura asemănare între ei. Ca principiu, familia Dudley opta pentru acțiunile pe care familia Cecil le evita. Mizele lor erau foarte mari, riscând totul, și deseori pierzând. Bunicul lui Leicester, Sir Edmund Dudley, s-a remarcat în epocă drept mâna dreaptă a lui Henric al VII-lea, în ceea ce privește politica sa financiară nepopulară și a plătit pentru această nechibzuință cu viața atunci când a murit protectorul său. Tatăl său provenea dintr-un simplu ducat (Northumberland), mai apoi devenind conducătorul de fapt al țării, dar și-a asumat un risc prea mare atunci când a încercat să o aducă pe tron pe nora sa, Lady Jane Grey. Exact ca tatăl său, a fost executat pentru trădare. În 1553, când murea, el lăsa în urma sa cinci fii. Până în 1558 nu mai rămăseseră în viață decât doi, cel mai mic dintre ei, lordul Robert, devenind unul dintre cei mai apropiați prieteni ai prințesei Elisabeta. Avea probabil aceeași vârstă ca ea (se spune, fără vreo dovadă în acest sens, că s-au născut în aceeași zi) și i-a devenit proaspăt numitei regine un confident apropiat mai degrabă decât consilier.

La început, Dudley a fost curtean, membru al suitei reginei, și nu om politic sau din administrație. Încă de la urcarea ei pe tron, el a fost maestrul ei de echitație. Aceasta era o funcție de mare prestigiu, datorită căreia el se întâlnea în fiecare zi cu ea, întrucât se ocupa de pregătirile pentru desele ei expediții de vânătoare și de deplasările ei obișnuite. A fost evident încă de la început că celor doi le plăcea foarte mult să fie împreună. Deși din când în când regina se îndrăgostea de alți bărbați, ea revenea de fiecare dată la „Robin" al ei, după ce criza de orgoliu a fiecăruia trecea. E neîndoielnic că îl iubea mult și că în iarna dintre 1559–60 a fost pe punctul de a se căsători cu el (vezi pagina 150). Probabil că atunci a fost momentul când s-a hotărât să nu se mai căsătorească (deși a existat o excepție în 1579) și s-a rezumat să întrețină o lungă relație platonică cu Dudley, la care s-au mai adăugat din când în când și alte relații de același gen cu o parte din favoriții ei. Mulți istorici au făcut speculații asupra faptului dacă ea a fost sau nu în sens literal „regina fecioară" așa cum a consacrat-o tradiția. Nu e deloc surprinzător că dovezile existente nu sunt concludente în acest sens, și se pare că „indiscrețiile" comise de ea au fost foarte rare, doar izbucniri de moment (nesemnificative din punct de vedere istoric). Orice alte lucruri ar fi fost imposibil de ascuns, dată fiind natura publică chiar și a celor mai personale aspecte ale vieții ei private.

Pentru cei de la curte a devenit curând evident că Dudley era prea ambițios ca să dorească să rămână multă vreme doar „bunul prieten" al reginei. El visa o poziție socială înaltă, bogăție și putere. Felul în care regina i-a satisfăcut aceste ambiții a fost apreciat de către comentatori. S-a considerat că ea a dat dovadă de mare abilitate atunci când a reușit să-l facă pe Dudley dintr-un simplu curtean un politician important și ministru. Ea i-a acordat aceste privilegii treptat, de-a lungul timpului (Dudley a trebuit să aștepte până în 1562 ca să devină membru al Consiliului de Coroană și până în 1564 ca să devină nobil, atunci fiind făcut conte de Leicester) dar a luat și toate măsurile de precauție pentru a preîntâmpina eventualele critici iscate de promovarea favoritului ei. În ziua când Dudley a fost numit consilier, aceeași onoare i-a fost acordată ducelui de Norfolk, considerat cel mai de seamă nobil din regat. În subtext mesajul era

că „nou veniții nu erau promovați în defavoarea vechii aristocrații." În același timp lui Cecil i s-a dat de înțeles că nu este trecut cu vederea. Un fapt la fel de important a fost acela că regina s-a preocupat să dovedească că nu se lasă prea tare influențată de favoritul ei. I-a oferit suficient pământ și alte surse de venit care să-i permită să trăiască conform rangului de nobil de frunte – întrucât averea sa fusese mică – dar a demonstrat public că nu este dispusă să-i satisfacă orice dorință. La modul cel mai teatral cu putință ea a luat un cuțit și a sfâșiat în bucăți hrisovul de noblețe prin care era făcut conte, atunci când i s-a prezentat prima dată. În final, l-a lăsat să aștepte mulți ani până să primească acest titlu pe care și-l dorea.

b) Omul

De-a lungul secolelor, Leicester a fost foarte prost văzut de istorici. Majoritatea comentariilor i-au fost net ostile. O excepție onorantă de la acest curent de opinie îi aparține lui William Camden, mărturie scrisă probabil în timpul domniei reginei Elisabeta, deși nu a fost publicată decât după moartea ei. Din concluzia caracterizării ne dăm seama de talentul deosebit de cronicar al lui Camden (pentru vremea respectivă):

Era considerat un curtean foarte priceput, cu o înfățișare îngrijită și curată, deschis și mărinimos cu soldații și învățații, un slujitor răbdător și dibaci, știind să-și apere propriile avantaje, știind și dorind să răspundă unei solicitări, iscusit și subtil cu adversarii, căruia îi plăcuseră pe vremuri femeile, dar care mai apoi a vrut să se însoare. Dar întrucât i-a plăcut puterea și gloria... în dauna unui caracter solid și virtuos, detractorii săi au găsit aici un teren larg ca să-l critice, și chiar în vremea lui de maximă glorie nu au precupețit nici un cuvânt pentru a-l defăima cum au vrut, nu fără oarecare temei. Într-un cuvânt, în public era vorbit de bine, dar în spate cei mai mulți îl vorbeau de rău.

Deși se observă că istoricul încearcă să fie obiectiv, nu poate găsi decât trei calități lui Leicester. Neîndoielnic că era mai presus decât contemporanii săi. O copleșea cu complimente și atenții pe

Contele de Leicester, tablou din anii 1575-1580 de un artist necunoscut

Elisabeta aproape neîncetat (rareori își lua liber de la „serviciu") și era mare expert în gesturi de mare firitiseală. Și-a pus în valoare această artă la modul cel mai vizibil în 1575 când s-a întreținut cu regina și curtea la Kenilworth, la el acasă în Warwickshire. Nu a preocupețit nici un ban pentru a organiza tot felul de ospețe și spectacole, printre care un spectacol fastuos pe apă, în care reprezentări gigantice ale animalelor marine însoțeau recitatori ce rosteau imnuri de slavă pentru regină. Lumea avea să țină minte acest spectacol multe decenii după aceea și e posibil ca el să-l fi inspirat pe Shakespeare pentru o parte din piesa „Visul unei nopți de vară". Leicester era de asemenea „îngrijit și curat", dacă acest lucru înseamnă că se îmbrăca scump și extravagant. Într-o vreme când hainele bărbaților erau cu mult mai somptuoase decât ale femeilor, cele pe care le purta Leicester depășeau în strălucire pe cele ale colegilor săi de la curte. În general hainele sale conțineau mai multe bijuterii și erau mai elegant croite decât ale rivalilor săi. În același timp, era recunoscut și pentru darurile extrem de costisitoare pe care le făcea, deși ar fi greșit să ne imaginăm că generozitatea sa era autentică. Leicester a trăit într-o epocă în care poziția socială a cuiva era judecată după cantitatea și valoarea darurilor pe care le oferea, iar el știa cum să cultive această imagine. Avea în mod special grijă să fie larg de mână unde știa că se observă și se comentează. Oaspeții din străintate, în mod special din Franța, se întorceau deseori acasă cu câte un cadou foarte scump și ei probabil că lăudau generozitatea principalului om de la curtea reginei Angliei.

Totuși, nu e surprinzător că nici una din presupusele calități ale lui Leicester nu trăda virtutea și ar fi dificil să găsim vreun criteriu etic pe baza căruia să demonstrăm că era un om bun. Se pare că era un om absolut egoist, neinteresându-l nimeni și nici o altă cauză dincolo de propriul interes. Prieteniile sale durau atâta timp cât îi aduceau un beneficiu și nu se dedica din principiu nici unei linii de acțiune din cele pe care le promova. După cum era de așteptat, și-a câștigat reputația de om pe care nu te puteai baza, cu care a rămas. Faptul că era suficient de puternic și de influent ne face să-l putem descrie metaforic drept un tun nefixat pe o țintă – exista mereu posibilitatea să se „declanșeze" în oricare direcție și să-și atace fără deosebire prietenii

sau dușmanii. Era un om arogant și se ofensa în situații în care nu era cazul. Pentru că era și un om dușmănos și meschin, era periculos să-l superi. Făcea tot ceea ce îi stătea în putință să atace chiar interesele celor situați în josul ierarhiei sociale, dacă îi deveneau dezagreabili. Într-o împrejurare, notabilitățile din Warwick au omis, datorită unor neînțelegeri în privința protocolului, să îl întâmpine cu pompa pe care el o considera cuvenită persoanei sale, iar reacția sa a fost extrem de dură. Drept consecință, el a încercat să împroaște cu noroi numele orașului de câte ori avea ocazia.

În multe privințe, Leicester reprezenta tipul bătăușului fanfaron, aruncându-se înainte când știa că poate răzbate, dar purtându-se ca un laș când își dădea seama că nu erau șanse să câștige. Și-a arătat adevăratul chip când a scăpat de sub fustele reginei, o perioadă mai lungă, în anii 1585, 1586 și 1587 când a condus armata britanică staționată în Țările de Jos (a se consulta cartea lui John Warren din această serie pentru cadrul general al acestei situații). Nu numai că s-a comportat ca o primadonă răsfățată, dar a ignorat fățiș instrucțiunile explicite date de regină de câte ori considera că poate face acest lucru fără să fie pedepsit. Acolo a acceptat recompensele și demnitățile care i-au fost oferite, deși probabil știa că acest lucru ducea la subminarea politicii pe care trebuia să o implementeze. Necugetat, el a transmis mesajul că știe mai bine decât „o simplă femeie" ce trebuie făcut. Nu e de mirare că Elisabeta era furioasă și se simțea frustrată că temporar nu avea nici o putere asupra favoritului său, care bineînțeles că s-a făcut mic și umil odată ce a revenit sub controlul ei. Leicester s-a comportat similar și în 1569, în timpul complexelor evenimente de atunci, prilejul comploturilor puse la cale pentru a-l discredita pe Cecil și a grăbi căsătoria dintre ducele de Norfolk și Maria, regina scoțienilor, când a devenit indepenent și nesupus după care s-a retras fără condiții. Li s-a alăturat conspiratorilor atunci când părea că eforturile lor vor fi încununate de succes, dar din clipa când a devenit evident pentru toți că regina știa ce se întâmplă și era hotărâtă să ia atitudine, el și-a abandonat tovarășii, i-a spus reginei tot ce știa și a rugat-o să fie iertat, ceea ce s-a întâmplat. Și Norfolk a fost la fel de laș, dar nu s-a disociat atât de rapid de conspiratori. Pentru prostia de care a dat dovadă a

plătit cu viața. Conții de Northumeberland și Westmoreland și-au continuat acțiunea de răzvrătire, dar într-o vizibilă panică, reușindu-și propria carieră și familiile.

De un același tip de comportament a dat dovadă Leicester când a fost vorba să se însoare. După 1561, el știa în adâncul sufletului că Elisabeta nu se va mărita niciodată cu el, deși a continuat să spere. Dilema lui era că regina era foarte geloasă dacă el se apropia afectiv de altcineva, făcând adevărate crize, dar pe de altă parte, el trebuia să se căsătorească legal cu cineva dacă voia să-și îndeplinească marea ambiție de a avea copii, care să continue tradiția neamului Dudley. În numeroase ocazii, a fost foarte aproape de a-și atrage dizgrația reginei datorită încercărilor sale de a finaliza câte o legătură, dar în ultima clipă se răzgândea. El a întors spatele chiar unei dovezi sigure de paternitate atunci când a dezmoștenit o nobilă văduvă care îi purta în pântece copilul – câțiva au susținut că de fapt el se căsătorise în secret cu doamna care făcuse copilul, un fiu sănătos pe care și-l dorise atât de mult. În 1578 și-a luat inima în dinți, riscând să-și atragă irevocabil mânia Elisabetei, căsătorindu-se, deși sperase să ascundă acest lucru și punându-i pe toți cei implicați să jure tăcerea asupra căsătoriei sale cu Lettice Knollys, contesa moștenitoare de Essex. Procedând astfel el nu a avut parte nici de soție și nici de urmași. Adversarii săi politici au aflat ceea ce se întîmplase și în 1579 au provenit-o pe regină de situație chiar în momentul în care exista cea mai mare probabilitate ca vestea să o determine să accepte căsătoria cu francezul Alençon, pe care și-o doreau (vezi pagina 167). Strategia nu a funcționat, căsătoria nu a avut loc și pocăitul Leicester a reintrat în grațiile reginei, deși prețul a fost scump: a fost separat aproape pentru totdeauna de soția sa, care a fost declarată la Curte persoana non grata. În 1588, după moartea lui Leicester, Elisabeta, într-una din obișnuitele sale crize de ură i-a încurajat pe toți să o aducă pe moștenitoare, acum contesă de Leicester, la sapa de lemn.

c) Politicianul

Leicester avea două atuuri ca politician: relația sa apropiată cu regina Elisabeta și abilitatea de a se folosi de favorurile regale. Folosind o metaforă din zona războiului, putem spune că cea din urmă era pușca, iar prima muniția. Era un lider politic foarte ambițios și ambele calități erau esențiale dacă dorea să aibă succesul la care visa el – voia să fie cea mai puternică persoană din Anglia după regină și să fie considerat ca atare.

În anii 1560 Leicester a luptat din greu să-și împlinească ambele ambiții, odată ce, de la începutul deceniului, i-a devenit limpede că succesul nu putea fi atins dintr-o mutare, prin căsătoria cu Elisabeta, ceea ce i-ar fi adus titlul de rege-consort. Pentru ca să devină cea mai importantă persoană politică era necesar să-l elimine sau cel puțin să-l eclipseze pe Sir William Cecil. El a încercat să facă acest lucru atentând la credibilitatea de care se bucura secretarul în ochii reginei. Dar întrucât Cecil era foarte iscusit și nu intra în jocul bârfelor, Leicester a fost mereu nevoit să recurgă la minciuni și reinterpretări grosolane pentru a demonstra reginei că secretarul ei acționase în asemenea fel încât trebuia înlocuit. În 1569, el a mers atât de departe încât a declarat reginei cu martori că Cecil devenise un personaj atât de impopular încât exista riscul izbucnirii unui război civil dacă nu era înlăturat. Elisabeta era însă hotărâtă să îl susțină pe principalul ei slujbaș și, deși Cecil era convins că orice speranță era pierdută în ceea ce-l privește, ea a refuzat să se dispenseze de serviciile lui. În același timp, a avut grijă să-l asigure pe favoritul ei că și funcția lui era sigură. Lui Leicester i-au fost oferite continuu onoruri, poziții cu influență la nivel local, titluri de arendă și licențe aducătoare de venituri. I s-a permis de asemenea să o consilieze pe regină în majoritatea chestiunilor politice, deși sfaturile lui nu erau întotdeauna urmate. Prin urmare, el a devenit unul dintre cei mai importanți miniștri ai reginei, deși dorința lui de a fi mai important decât oricine altcineva nu i-a fost satisfăcută.

Pe la mijlocul anilor 1560 Leicester era considerat de toată lumea unul dintre cei mai puternici oameni din țară. Acest lucru era pus în lumină de faptul că putea să asigure susținătorilor săi o serie

întreagă de poziții și privilegii prin sistemul protecției. La nivelele de jos ale ierarhiei, el putea să ofere recompense datorită pozițiilor pe care le deținea el însuși, cum era aceea de cancelar al Universității Oxford, și pentru că avea posibilitatea să ceară suporterilor săi de la nivelele superioare să dispună de posturi așa cum dorea el. Dar cel mai important element al puterii sale ca protector și lider al unei fațiuni majore îl reprezenta influența pe care o exercita asupra reginei. Toată lumea considera, și cu temei, că el era una din persoanele, împreună cu Cecil, care putea să o convingă să-l accepte pe candidatul lor favorit pentru un post de oarecare semnificație. Faptul că el însuși recunoștea că era foarte greu să o determine să aprobe o numire pe care i-o cerea el, și aceasta după îndelungi insistențe, nu-i slăbea faima de protector puternic, întrucât se recunoștea că alții reușeau și mai puțin.

Cu toate acestea, cel mai greu i-a fost lui Leicester să fie acceptat de liderii celorlalte fațiuni drept persoana politică cea mai de seamă. Ascensiunea sa rapidă și firea sa arogantă l-au făcut să fie detestat de mulți dintre membrii „vechii" aristocrației. Numai o persoană din acest grup, anume contele de Sussex, avea și personalitatea și statutul de a contracara dominația politică exercitată de acest favorit al reginei. El era acela, deseori secondat de ducele de Norfolk, care se opunea în orice ocazie pretențiilor lui Leicester. Essex îl considera pe Cecil persoana cea mai capabilă să conducă bine corabia statului prin apele tulburi ale fricțiunilor internaționale și ale luptelor interne. Pe Leicester îl considera un parvenit înfumurat care nu crea decât probleme și căuta orice prilej ca să i se opună acestui nou venit și, dacă era posibil, să-l înlăture. Într-o societate în care vechimea familiei însemna atât de mult, el obișnuia să spună despre Leicester că doar doi dintre strămoșii săi erau cunoscuți, iar aceștia fuseseră executați pentru trădare. Faptul că nici Sussex și nici Leicester nu cedau a dat naștere la o serie de certuri mărunte, dar de notorietate publică, între 1564–1569. Aceste confruntări erau de o asemenea ferocitate, fiecare lider cerându-le suporterilor să-i jure credință și să se distanțeze de suporterii celuilalt, încât istoricii curentului ortodox în prima jumătate a secolului XX, au ajuns la concluzia că politica în vremea elisabetană era caracterizată

de lupte între facțiuni. Câteva au susținut până și faptul că rivalitatea dintre cele două principale facțiuni era așa de mare încât exista pericolul unui război civil. Deși acum toți cercetătorii sunt de acord că primul punct de vedere era greșit, iar al doilea exagerat, totuși este limpede că rivalitatea dintre Leicester și Sussex a reprezentat un factor destabilizator al vieții politice a anilor 1560, și a fost o întrecere fără învingători.

Nu există decât dovezi indirecte în sprijinul părerii că Leicester a învățat din acțiunile sale infructuoase cum să devină cel mai important lider politic al Angliei și cum să fie cosiderat ca atare, dar ele sunt grăitoare. Ultima dată când a încercat să-și înfrângă rivalii plănuind să-i elimine de pe scena politică a fost în 1569. După această dată au existat mai multe împrejurări când a cooperat decât cele în care s-a opus și a folosit măsuri mult mai puțin dure în tentativa sa de a câștiga sprijinul reginei pentru acțiunile pe care le promova. Această schimbare de atitudine i-a făcut pe istorici să considere că anii 1570 au reprezentat o perioadă de stabilitate la jumătatea domniei Elisabetei. Această opinie nu vrea neapărat să susțină că a existat un consens deplin în toate privințele, dar între toți liderii politici a funcționat o înțelegere comună (mai ales între Leicester și Cecil) cu privire la faptul că prioritatea principală o reprezenta menținerea securității regimului. Astfel că principala problemă în care se manifestau divergențe – dacă Anglia trebuie să devină sau nu liderul protestantismului mondial, în special prin acordarea de asistență militară rebelilor olandezi în lupta lor contra regelui Filip al II-lea – nu a devenit în nici un moment o confruntare pe viață și moarte între cele două tabere. În acest scop, partidul „acțiunii", condus de Leicester și Sir Francis Walsingham (secretar între 1573–1590) și partidul „liniei de precauție", condus de Cecil, s-au folosit de o gamă largă de mijloace murdare – în principal răspândirea de zvonuri false – în efortul de a avea succes pentru obiectivul lor, dar nu a mai avut loc nici o tentativă de lovitură de stat, cum se întâmplase în 1569. Când Leicester a murit în 1588, Elisabeta a pierdut un vechi și foarte bun prieten și o personalitate remarcabilă a Curții ei, iar Anglia a pierdut un om politic important (dar nu pe cel mai important), care din rebelul anilor

1560 devenise, în ultimii ani, un sprijinitor al statu quo-ului. A lăsat un gol care nu a mai putut fi umplut, iar consecințele acestui fapt vor fi analizate în capitolul 7.

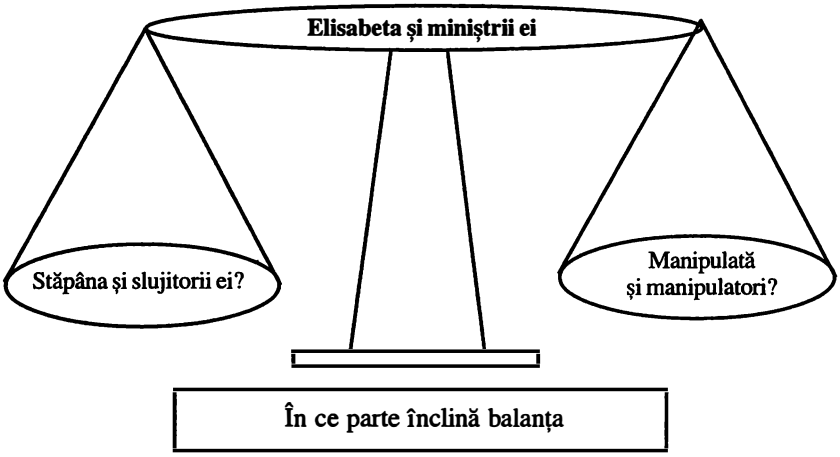

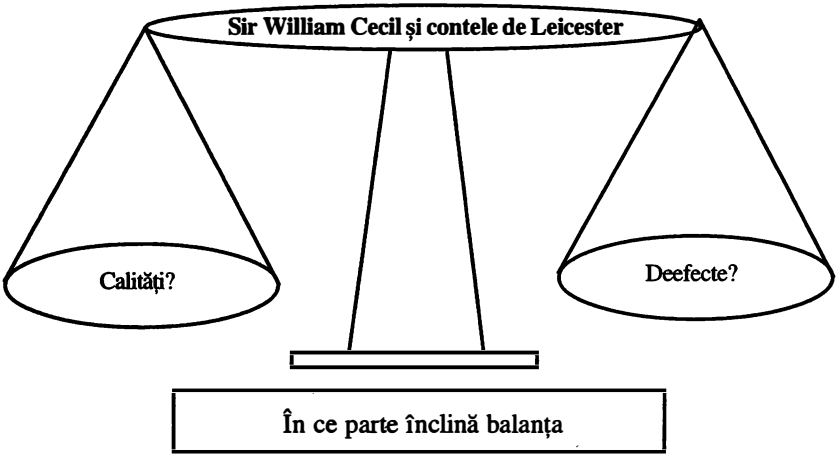

Rezumat – Elisabeta și slujitorii săi

Să luăm notițe despre „Elisabeta și slujitorii săi"

Acesta este un capitol important din punctul de vedere al notelor, pentru că are foarte multe informații de care s-ar putea să aveți nevoie la examen. De aceea e de preferat să notați cât mai multe lucruri.

O parte din întrebări vor fi directe. Va trebui să fiți pregătiți să răspundeți la întrebări referitoare la Cecil și Leicester, separat despre fiecare sau despre amândoi. Pentru acest lucru aveți nevoie de informații obiective fundamentale despre viața și cariera politică a fiecăruia, dar și de idei, atunci când veți analiza activitatea lor din diferite perspective (importanța lor, ce au făcut ca oameni de stat etc). Cea mai simplă metodă de a obține un astfel de material este să luați notițe după paragrafele mai semnificative din interiorul capitolelor, folosindu-vă de titlurile din text.

Cea de-a doua parte a muncii voastre este mai complicată. În această etapă trebuie să vă constituiți o bază de informații cu ajutorul căreia să vă pregătiți singuri să răspundeți unor întrebări referitoare la relația dintre Elisabeta și miniștrii ei. Înainte de a realiza acest lucru va fi nevoie să hotărâți ce problemă sau ce probleme istorice vor constitui cadrul general al notițelor voastre. Profitul cel mai mare îl veți avea dacă vă veți concentra asupra naturii acestei relații (a fost o relație între o stăpână și slujitorii ei, între o manipulată și manipulatorii ei? Au fost parteneri egali? etc). Modalitatea cea mai eficientă de a obține rezultate în acest demers este să luați notițe la toate cele trei secțiuni, punându-le titluri de genul „Rol dominant Elisabeta", „rol dominant miniștri" și „concluzie". La fiecare secțiune în parte folosiți o foaie de hârtie distinctă, iar după ce ați recitit capitolul puneți-vă laolaltă toate notițele sub primele două titluri. Odată ce ați făcut acest lucru, sunteți gata să reflectați la concluzia pe care o veți trage în cea de-a treia secțiune.

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Elisabeta și slujitorii săi”*

Este posibil să vi se pună o întrebare despre Burghley, sau despre Burghley și Leicester, sau (deși se întâmplă mai rar) numai despre Leicester. Merită efortul să vă pregătiți să răspundeți la toate cele trei întrebări. Citiți exemplele următoare:

1. Cât de justificată a fost marea încredere pe care a avut-o Elisabeta în lordul Burghley?
2. Analizați rolul jucat de contele Leicester în viața politică elisabetană.
3. Faceți o comparație între lordul Burghley și contele Leicester din perspectiva rolului de „slujitori ai coroanei”.
4. Evaluați activitatea lui William Cecil (lordul Burghley) în calitatea sa de principal ministru al reginei Elisabeta între 1558 și 1598.
5. A fost contele de Leicester judecat greșit de istorici?
6. Comentați aserțiunea: „lordul Burghley era un om cu un fundament în tot ce făcea, pe când faptele contelui de Leicester erau doar fațadă.”

Deși forma celor patru întrebări care se referă la Leicester și Burghley diferă foarte mult, sarcina candidatului în toate cazurile este foarte asemănătoare. Care este elementul comun al tuturor întrebărilor? În mod asemănător, întrebările 3 și 6 pun același tip de problemă. Care este aceasta?

Pentru a răspunde bine la întrebări cum sunt cele de la nr. 1, 2, 4 și 5 trebuie să vă alegeți criteriile cu ajutorul cărora să analizați informațiile. Câteodată criteriile sunt sugerate de cuvintele din întrebare (cum se întâmplă la întrebarea 1), dar de cele mai multe ori candidatul este cel care le alege. Deoarece aceasta este situația cel mai des întâlnită, este bine ca studentul să vină la examen cu idei limpezi formulate despre criteriile pe care le va folosi când va realiza diferite analize. Nu există un singur răspuns corect pentru alegerea

unor criterii – câte posibile puncte de vedere există când este interpretată istoria atâtea seturi de criterii pot fi folosite. Din unghiul de vedere al examinatorului este important ca concluziile la care a ajuns candidatul să fie limpezi în ceea ce privește o anumită problemă, iar acest lucru să fie evident în lucrarea sa. Dacă nu ați luat o decizie în privința criteriilor cu ajutorul cărora să caracterizați personalitățile istorice, acum este poate timpul să o faceți. Majoritatea consideră că acest lucru poate fi realizat prin discuțiile cu ceilalți.

Bineânțeles că subiectul acestui capitol poate genera și întrebări despre relația dintre Elisabeta și miniștrii ei. Oricum ar fi formulate acestea, ele nu pot fi decât de tipul „cât de mult/în ce măsură?" așa cum sunt cele de mai jos:

7. Cine deținea controlul în relația Elisabeta-miniștri, ea sau ei?
8. Era Elisabeta în mod efectiv șeful guvernului ei?
9. Cine hotăra politica guvernamentală în Anglia elisabetană?

Faceți-vă scurte planuri cu idei principale pentru răspunsul la întrebările 7–9 pentru a scoate în evidență faptul că ele sunt de tipul „cât de mult/în ce măsură?".

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Elisabeta și slujitorii săi"*

1 Elisabeta și Cecil

Citiți cu atenție cele două citate despre relația dintre Elisabeta și Sir William Cecil, de la pagina 98. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Descrieți cu propriile voastre cuvinte cele trei trăsături pe care le evidențiază, în primul citat, Elisabeta la Cecil (6 puncte)
b) Ce semnifică în al doilea citat „nu-mi voi schimba părerea afirmând contrariul?" (2 puncte).
c) Ce aflăm despre Elisabeta din primul citat? (6 puncte)

d) Dați trei situații când Cecil nu și-a respectat promisiunile de conduită descrise în citatul al doilea. Ilustrați fiecare situație cu câte un exemplu (6 puncte).

2 Camden despre Leicester

Citiți cu atenție caracterizarea pe care i-o face Camden lui Leicester, aflată la pagina 102. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce înseamnă „iscusit și subtil cu adversarii? (2 puncte)

b) Ce dovadă conține fragmentul în sprijinul ideii că istoricul Camden încearcă să emită o judecată obiectivă? (3 puncte).

c) Care este părerea lui Camden despre Leicester? Argumentați-vă răspunsul (5 puncte).

3 Portretele lui Cecil și Leicester

Studiați cu atenție portretele lui Cecil și a lui Leicester de la paginile 85 și 103. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Găsiți elemente comune și de contrast între cele două portrete (10 puncte).

b) În ce fel susțin descrierile respective ceea ce este cunoscut despre personalitățile și calitățile celor doi bărbați? (10 puncte).

Nu folosiți pentru răspunsurile la cele două întrebări, a și b, aceleași idei.

CAPITOLUL 5

Elisabeta și Parlamentul

1 Introducere

Am văzut deja că termenii „guvern" și slujitor" aveau înțelesuri foarte diferite în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea față de cele folosite din prezent. La fel se întâmplă și cu cuvântul „parlament". Este important să țineți cont neîncetat de acest lucru când citiți acest capitol, altfel există pericolul să cădeți în capcana de a vă imagina că sistemul parlamentar elisabetan seamănă mult cu cel modern. Se poate întâmpla cu ușurință acest lucru întrucât există multe asemănări superficiale între cele două sisteme. Organizarea ambelor se bazează pe două camere – Camera Lorzilor, din care fac parte nobilii (baronii, vicontii, conții, marchizii și ducii) și pe de altă parte, Biserica Angliei cu arhiepiscopii și episcopii ei care sunt membri de drept, și Camera Comunelor ai căror membri (Membri Parlamentari) reprezintă o circumscripție electorală dintr-o anumită arie teritorială. În ambele Camere, legile erau alcătuite în esență în același mod – erau prezentate drept Proiecte de Lege [„Bills"], erau aprobate în trei situații de fiecare Cameră, după care erau acceptate de monarh, ceea ce făcea ca ele să devină din simple proiecte de lege „acte ale Parlamentului". În ambele sisteme, cel de atunci și cel de acum, monarhul face parte din Parlament, deși este separat de cele două camere, participând (invariabil în Camera Lorzilor) numai în împrejurări oficiale, cum ar fi deschiderea Parlamentului sau dizolvarea lui.

Totuși, trebuie să ținem cont de faptul că aceste asemănări sunt înșelătoare, întrucât în punctele sale cheie sistemul parlamentar al

sfârșitului de secol XVI era fundamental diferit de cel modern. Noi suntem obișnuiți cu situația în care Parlamentul, așa cum este el reprezentat de Camera Comunelor, se află la baza vieții politice a unei națiuni. Voturile de aici decid asupra soartei guvernelor și a politicii lor, iar pe de altă parte există un partid de opoziție oficial care joacă rolul unui guvern în așteptare. Parlamentul este în sesiune continuă (cu excepția perioadelor de vacanță), fiind urmat după alegeri de altul, singura perioadă de pauză între ele este cea a alegerilor generale, aprig disputate, prin care sunt aleși noii membri din Parlament și în care se decide în mod obișnuit structura noului guvern. Cu prilejul acestor evenimente, Camera Lorzilor rareori joacă un rol semnificativ, iar monarhul este doar o personalitate fără statut politic.

Nici nu poate fi imaginată o situație mai diferită decât aceasta în vremea Elisabetei I. Ea (și nu Parlamentul) se afla la baza vieții politicie a națiunii. Guvernul (dacă prin aceasta înțelegem Consiliul de Coroană – vezi pagina 56) răspundea numai în fața ei, iar Parlamentul nu juca nici un rol, nici în ceea ce privește compoziția sa, nici în privința politicii pe care o urma. Camera Lorzilor era la fel de puțin importantă precum Camera Comunelor, ceea ce nu e surprinzător întrucât, de exemplu, peste o treime din membrii parlamentari erau efectiv numiți de către lorzi cu influență puternică. Ar fi probabil inexact să vorbim de „alegeri". Marea majoritate a membrilor parlamentari erau „declarați oficial" mai degrabă decât „aleși", dacă nominalizarea lor nu era contestată, ceea ce însemna că nu mai era nevoie de votare. De fapt, Parlamentul era o parte circumstanțială și periferică a sistemului politic. Se întrunea când dorea regina, pentru o durată determinată de ea. Drept urmare, au existat numai 13 sesiuni parlamentare (1559, 1563, 1566, 1571, 1572, 1576, 1581, 1584, 1586, 1589, 1593, 1597 și 1601) în cei peste 44 de ani de domnie ai Elisabetei, și nici o sesiune nu a durat mai mult de câteva luni. Și chiar când era în sesiune, activitatea lui era sever circumscrisă de tradiția și practica general acceptată. Principala lui funcție era fără îndoială aceea de a analiza acele chestiuni (în mod normal prezentate sub forma proiectelor de lege) pe care i le supuneau reprezentanții reginei, iar membrii lui, ca supuși loiali, trebuiau să-și dea acordul

pentru ceea ce li se propunea. Se considera că, mai ales în Camera Comunelor, orice cercetare a intențiilor reginei trebuia să fie moderată, precaută și plină în cel mai înalt grad de respect. Deși era un fapt cunoscut că membrii celor două camere erau liberi să inițieze proiecte de legi – de fapt, majoritatea proiectelor de legi luate în atenție de parlament erau introduse de membri care urmăreau prin aceasta interese locale sau personale – se știe de către toată lumea că anumite probleme erau considerate „tabu".

Din nefericire pentru bunul mers al Parlamentului, se manifestau controverse cu privire la ceea ce se considera „dincolo de limitele" competenței sale și ce nu era așa. Elisabeta era una dintre puținele persoane care nu avea dubii în această problemă. Ea operase o distincție clară între subiectele care corespundeau prerorgativelor ei (și care, prin urmare, nu erau discutate în Parlament decât la solicitarea ei) și acelea care se refereau la binele public (care țineau de competența Parlamentului). În practică, ea considera că toate chestiunile de importanță națională cădeau în răspunderea ei – religia (pentru că aceasta era responsabilitatea ei ca trimis al Domnului pe pământ), politica externă (pentru că ea se referea la relații cu capetele încoronate, în care supușii nu aveau nici un amestec), cum își cheltuia banii, dacă se mărita sau nu, cine trebuia să-i urmeze la tron, pe cine voia să favorizeze (întrucât acestea erau probleme personale care nu priveau pe nimeni, cu excepția ei). Deși mulți dintre supușii ei de rang înalt considerau că regina și-a rezervat sieși prea multe probleme, erau pregătiți, deși nu și bucuroși, să-i respecte aproape tot timpul dorințele. Și când nu făceau așa, se știa că vor ieși scântei.

În Parlament nu erau partide și prin urmare nu exista nici politică de partid. Cel mai sigur mod de abordare a grupărilor organizate (cu excepția „Corului puritan" al lui Neale – vezi pagina 121) erau prin intermediul relațiilor membrilor parlamentari care își datorau alegerea într-un anumit parlament influenței unor politicieni de frunte. Cel mai cunoscut exemplu al acestui fenomen a fost grupul celor peste 30 de membri parlamentari despre care se poate dovedi că au fost clienții Contelui de Essex în anii 1590. Totuși, asemenea grupuri nu aveau, de fapt, nimic în comun cu partidele politice din zilele

noastre. Nu există nici o dovadă că membrii lor împărțeau în vreun fel o identitate de grup sau că a existat vreo tentativă de a-i face să lucreze ori să voteze la fel. Se pare că cea mai mare perseverență pe care o demonstrau din când în când anumiți oameni politici de la curte era depusă pentru a se asigura că urmau să fie aleși cât mai mulți dintre susținătorii lor, ceea ce reprezenta doar o parte a efortului lor de a demonstra că ei exercită mai multă influență decât rivalii lor. Astfel că deținerea controlului asupra locurilor din Parlament era un scop în sine și nu un preludiu pentru o acțiune ulterioară după întrunirea Parlamentului. Acest lucru nu era deloc surprinzător întrucât felul de a lucra al Parlamentului dădea puține șanse de existență oricărei forme de politică de partid. Este adevărat că Burghley a avut grijă să se asigure că are susținători în fiecare Parlament, pentru a se ocupa de introducerea proiectelor de lege prin intermediul procedurilor necesare, dar aceștia nu reprezentau un partid în nici unul din înțelesurile semnificative ale acestui cuvânt.

2 Cum au abordat istoricii acest subiect

Cercetarea academică serioasă despre istoria domniei reginei Elisabeta I a început la mijlocul secolului al XIX-lea. În acea vreme Marea Britanie trecea de la stadiul de monarhie parlamentară la o democrație parlamentară desăvârșită, și de aceea nu e surprinzător că s-a acordat un interes considerabil identificării rolului pe care l-au avut anii 1558–1603 în înclinarea balanței puterii dinspre monarhie spre cele două Camere ale Parlamenului, în special spre Camera Comunelor. S-a întâmplat în acest fel mai ales pentru că s-a considerat că unul dintre principalele beneficii ale studiului istoriei îl reprezenta dobândirea unei înțelegeri asupra felului în care s-a configurat prezentul. Acest lucru mergea mână în mână cu credința în „progres" – o presupunere că istoria spune o poveste despre îmbunătățirile realizate pas cu pas în toate domeniile vieții, culminând cu prezentul, și destinată să continue în aceeași direcție și în viitorul nedeterminat. Această atitudine se află la baza a ceea ce a fost în

mod obișnuit numit „concepția Whig despre istorie". Ea a fost acceptată de marea majoritate a istoricilor britanici de tradiție academică până la câțiva ani după cel de-al doilea război mondial.

Istoricii din tabăra partidului Whig era cu toții de părere că, deși în timpul domniei Elisabetei I membrii Parlamentului au făcut primii pași pentru a se elibera de sub controlul sufocant al monarhului, lupta dintre Coroană și Camera Comunelor a început pe deplin de abia după 1603. S-a susținut că Parlamentul din timpul perioadei elisabetane era caracterizat de supunerea membrilor săi în fața dominației și superiorității reginei. Dată fiind această situație, tot ce se mai putea cerceta erau negocierile dintre Elisabeta și diversele parlamente din timpul ei, pentru a descoperi dovezi că originile rupturii dintre părți, care aveau să ducă la Războiul civil, puteau fi limpede puse în evidență în perioada Tudor.

Prin urmare, nu a fost deloc o mare surpriză – deși a reprezentat o ruptură dramatică de curentul ortodox dominant – când una dintre temele majore despre istoria Parlamentului în timpul reginei Elisabeta publicate de J.E. (mai apoi Sir John) Neale în anii 1950 s-a dovedit a fi o tentativă a unui grup din Camera Comunelor de a determina creșterea puterii parlamentare și a privilegiilor membrilor lui în fața rezistenței acerbe a Coroanei.

Interpretarea lui Neale a fost considerată imediat drept un nou curent ortodox. Era aproape inevitabil ceea ce avea să se întâmple. Nu numai că Neale era un istoric de foarte bună calitate și foarte respectat – una dintre figurile de prim rang în „establishmentul" istoric al timpului său – care prezentase cu multă substanță un caz bazat pe o cercetare aprofundată, dar concluziile lui se potriveau cu așteptările oamenilor despre ceea ce urma să se dezvăluie. Timp de aproape o generație (până la începutul anilor '80), toată lumea a fost de părere că cercetarea sa reprezenta ultimul cuvânt în problema respectivă. Totuși, în perioada „ortodoxiei" Neale s-au dezvoltat două tendințe, fără legătură între ele, care luate împreună dădeau naștere la întrebări despre cât de înțelept era să se considere că subiectul respectiv era închis pentru totdeauna. Încet, încet concepția Whig asupra istoriei a fost tot mai criticată și apoi discreditată, încât prin

1970 ea a ajuns să fie considerată depășită. Deși nu i-a luat loc nici o altă concepție, nici un alt demers „ortodox" referitor la studiul trecutului, a devenit un loc comun să se sublinieze pericolele lipsei de prevedere a istoricilor, mai ales atunci când hotărăsc „unghiul" din care să studieze un subiect. Unul dintre efectele acestei păreri a fost că mulți istorici au devenit convinși că subiectele și problemele trebuie explorate în contextul timpului lor, și nu să fie folosite în primul rând pentru a furniza explicații pentru evenimentele care au urmat. A doua tendință a fost mult mai particulară. Istoricii interesați de cauzele Războiului civil din anii 1640 au început să se întrebe dacă cauzele pe termen lung erau la fel de importante pe cât se crezuse până atunci. Pe la mijlocul anilor '80 era un fapt acceptat că nu era nevoie să se investigheze perioada de după 1637 pentru a descoperi cauzele cele mai importante ale războiului. Luate împreună, aceste două curente de opinie făceau să pară că Neale pusese întrebări greșite atunci când cercetase Parlamentul din vremea Elisabetei, ceea ce făcuse ca rezultatul să fie neechilibrat.

Când cercetătorii au realizat că Neale prezentase o imagine deformată a istoriei parlamentare elisabetane, și-au dat seama că subiectul trebuia reexaminat. Totuși, necesitatea înfăptuirii acestui lucru s-a vădit la începutul anilor '80, când un număr de istorici (mai cu seamă Norman Jones, M.A.R. Gravers și Sir Geoffrey Elton) au publicat aproape în același timp punctele de vedere argumentate prin care susțineau că Neale înțelesese greșit dovezile cheie pe care își întemeiase cercetarea. Au arătat apoi că aproape toate dovezile sale erau lipsite de credit, iar concluziile la care ajungea cercetarea sa erau deseori îndoielnice și câteodată în mod limpede nerezonabile. Rareori s-a întâmplat ca o interpretare atât de faimoasă să se prăbușească atât de rapid și total. Aproape peste noapte ceea ce părea sigur a devenit greșit, iar drumul a fost lăsat deschis pentru alte interpretări îndrăznețe. Cercetările recente, în speciale cele ale lui Elton, au umplut acest gol, deși mai sunt lucruri de studiat.

3 Interpretarea Neale

Sintagma asociată cel mai strâns cu cercetarea lui Neale asupra Parlamentului elisabetan o reprezintă „Corul puritan". Termenul a fost folosit ca să descrie grupul de membri parlamentari puritani despre care Neale a descoperit că au colaborat pentru a forța pe Elisabeta să adopte politicile pe care le preferau ei și pentru a întări statutul Camerei Comunelor, prin formalizarea procedurilor și mărirea privilegiilor ei. Neale a devenit conștient de existența acestui grup când a dat de un pamflet din epocă, în erau care citate numele a 43 dintre membrii parlamentari din 1566, descriși în termeni satirici, spunându-se despre ei că alcătuiau un cor puritan. Înarmat cu această listă, el a reușit să identifice numeroase împrejurări când membrii acestui grup s-au opus dorințelor reginei, s-au luptat pentru drepturile Camerei Comunelor ori au făcut eforturi de a schimba legile privitoare la religie în așa fel încât Biserica Angliei să fie mai puritană. S-a susținut astfel că membrii Corului au fost aceia care au determinat-o pe Elisabeta, în 1559, să adopte un cod religios mai protestant decât dorea ea de fapt, că ei au stârnit discuții și au manifestat nemulțumiri în 1563 și 1566 când regina nu s-a mai căsătorit și nu a numit un succesor (vezi pagina 156), că au complotat în perioada 1563–1571 pentru a promova noi reforme la nivelul Bisericii Angliei, când au luat atitudine în 1572 pentru executarea Mariei, regina scoțienilor, și a ducelui de Norfolk. Ambii au fost găsiți vinovați pentru că au conspirat pentru a o înlătura pe Elisabeta de la tron, ducele plănuind ca odată ce s-ar fi însurat cu ea, să conducă țara în locul ei și probabil în interesul catolicilor.

În mod nesurprinzător, Neale a făcut multe speculații despre perioada când membrii parlamentari au acționat de o manieră care anticipa evenimentele ce aveau să ducă la Războiul civil. El a considerat în mod special semnificativ faptul că în 1566 Camera Comunelor nu și-a dat acordul, și se întâmpla pentru prima dată conform dovezilor, pentru banii necesari reginei, până ce ea nu le satisfăcea cererile. În această împrejurare, strategia adoptată de ei nu a dat roade, dar în 1640 ea urma să fie folosită cu efecte dramatice.

Acesta părea un exemplu evident că membrii parlamentari începeau să-și încordeze împreună mușchii. În același sens, au fost puse în lumină acțiunile fraților Wentworth, Peter și Paul, în parlamentele dintre 1576–1593. Peter era de fapt instigatorul. El era acela care o ataca pe Elisabeta în discursurile sale despre politicile greșite, el lupta pentru transformarea Bisericii Angliei într-un organism puritan și pleda pentru dreptul Camerei Comunelor de a dezbate ce dorește și în termenii pe care îi consideră de cuviință. Avea stofă de martir. A ignorat sfaturile prin care era rugat să-și modereze atacurile, nu a ținut cont de luna de detenție petrecută în Turnul Londrei la ordinul colegilor săi parlamentari, și de fapt el a pus la mare încercare răbdarea reginei Elisabeta. În 1593, a fost încă o dată închis în Turn. De această dată, nu a mai existat nici un avertisment, și a rămas aici până la moarte, survenită patru ani mai târziu. În ceea ce-l privește pe Neale, nu puteau exista dovezi mai limpezi decât acestea despre lupta de putere dintre monarh și Camera inferioară a Parlamentului.

4 Corectivele aduse interpretării Neale

La începutul anilor '80, odată ca a devenit limpede că gruparea „Corului puritan" era o născocire a imaginației, bazată pe înțelegerea greșită a principalei dovezi de epocă, întregul edificiul construit prin interpretarea lui Neale s-a prăbușit. S-a văzut din ce în ce mai clar că piesele izolate ale poveștii, pe care Neale le ținuse pentru a da o formă coerentă conflictului dintre un monarh conservator și o Cameră a Comunelor dominată de radicali, nu mai sprijineau concluziile care se desprinseseră din ele. Probabil că cel mai grăitor corectiv a fost descoperirea că o parte dintre membrii Corului puritan (în mod special Thomas Norton și William Fleetwood) erau de fapt susținători și „oameni de afaceri" ai membrilor Consiliului de Coroană (în mod special Burghley). Este adevărat că uneori își încurajau colegii din Parlament să facă presiuni asupra reginei Elisabeta pentru a-i amenda politicile și, în mod special, pentru a o influența în împrejurările în care ea nu dorea să ia decizii. Dar s-a argumentat în mod convingător

că procedând în acest fel, acești „coriști" nu acționau ca parte a unei grupări organizate și active de radicali care doreau să modifice balanța puterii dinspre Coroană și Parlament în favoarea Camerei Comunelor și să reformeze fundamental Biserica Angliei pentru a-i îndepărta credința și practicile de acelea ale Bisericii de la Roma. Faptul limpede este – dovezile sunt în mare parte fragmentare, dar cu toate acestea foarte convingătoare – că acești oameni au fost instruiți să acționeze în acest fel de stăpânii lor politici, care erau membri ai cercului de apropiați ai reginei.

Deci ce se petrecea de fapt? Se pare că evenimentele din Camera Comunelor nu făceau decât să reflecte ce se întâmpla cu prilejul discuțiilor dintre Elisabeta și cei mai importanți consilieri ai săi. De fapt, miniștrii tot mai frustrați se foloseau de parlament ca de o pârghie suplimentară pentru a-și convinge stăpâna să acționeze, atunci când ea nu dorea să procedeze astfel. Principalele chestiuni în care Camera Comunelor era folosită ca un mijloc de presiune în plus se refereau, în 1560, la nerezolvarea de către regină problemei căsătoriei sau succesiunii la tron, iar în 1570 și la începutul anilor 1580, la absența unei decizii ferme din partea ei în legătură cu acțiunile trădătoare ale Mariei, regina scoțienilor, ori a unui sprijiniri efective a rebelilor olandezi. Mai ales Bughley spera că în cazul în care Parlamentul s-ar fi alăturat grupului de presiune, Elisabeta s-ar fi simțit suficient de încolțită ca să hotărască că sfatul miniștrilor ei erau răul cel mai mic de urmat. O astfel de explicație dată „opoziției" manifestate, de exemplu, de Thomas Norton, care a fost prezentat de Neale ca unul dintre liderii Corului puritan, este foarte convingătoare, întrucât pare să fie susținută de toate documentele existente.

Elton a fost acela care a mers cel mai departe cu explicațiile în privința adevăratei semnificații a pamfletului despre „Corul puritan" din 1566 pe care Neale l-a interpretat atât de greșit. El a demonstrat dincolo de orice îndoială că nu era o laudă adusă celor 43 de membri parlamentari care aveau simpatii puritane și care colaborau încă din 1559, așa cum aveau să o facă și în anii următori, pentru a o forța pe Elisabeta să adopte o politică mai radicală. Era exprimat nu numai faptul grăitor că aproape o duzină din cei 43 erau membri în Consiliul

de Coroană,, „oameni de afaceri" în Camera Comunelor, dar și că puțini din „cor" meritau epitetul de „puritan". Câțiva manifestau chiar un atașament catolic, în timp ce Thomas Norton (evidențiat de Neale drept puritanul exponențial) nu era decât un puritan moderat, deși nutrea o ură virulentă contra Romei. Dar cu aceasta misterul nu fusese complet dezlegat. Deși se putuse demonstra ce nu era pamfletul, nu s-a furnizat o explicație limpede privitoare la ce anume reprezenta. Este foarte probabil ca cei 43 de memri parlamentari ce apăreau în pamflet să fie membrii unei comisii, înființate pentru ca ei să se consulte cu reprezentanții Camerei Lorzilor în probleme de interes comun – o presupoziție bazată în mare măsură pe faptul că același număr de membri parlamentari, pe lângă membrii Consiliului de Coroană din comisie era dat și pentru membrii Corului puritan. Nu s-a găsit însă o explicație convingătoare asupra cauzelor pentru care fusese scrisă satira despre comisie ori pentru publicarea ei într-o vreme în care tipărirea era un lucru costisitor și de durată. În timp ce acest grad de incertitudine rămâne, se poate spune că întotdeauna va exista ș i posibilitatea teoretică (oricât de improbabil ar părea acum) ca problema „Corului puritan" să iasă iar la suprafață, ca bază a unei alte interpretări a politicii parlamentelor din prima parte a perioadei elisabetane.

Deși interpretarea sa a fost atât de discreditată încât nu mai există nici o șansă să fie revalidată, nu trebuie să ne imaginăm prin aceasta că opera lui Neale este considerată lipsită de valoare. Este adevărat că grila sa prin care relațiile dintre Elisabeta și parlamentele ei ar fi fost caracterizate de conflicte și tensiuni nu mai este considerată precisă, el totuși a furnizat niște amănunte specifice despre politica parlamentară a perioadei, care au rămas încă valoroase. Fără îndoială că au existat din când în când mari nemulțumiri printre membrii parlamentului față de acțiunile reginei (sau față de absența lor). Trebuie să se recunoască că în anii 1560 și 1570, când principala opoziție se manifesta față de decizia reginei Elisabeta de a nu se mărita, față de succesiunea la tron, față de ducele de Norfolk, față de Maria, regina scoțienilor, nemulțumirile erau orchestrate de membrii Consiliului de Coroană. Totuși, probabil că exista multă

nemulțumire în stare latentă față de ezitările reginei de a acționa, altfel nu ar fi fost posibil să se nască asemenea furtuni de proteste peste noapte. Mai mult, Neale a avut neîndoielnic dreptate când a susținut că în anii 1570 și în 1580 cel puțin, un număr de membri parlamentari au făcut mari eforturi de a-și convinge colegii că Biserica Angliei trebuie să fie mai protestantă și că printre „libertățile" Parlamentului trebuia să se numere și aceea de a discuta orice doreau membrii săi și în ce termeni considerau de cuviință. Este de asemenea limpede că această contestare din interior a politicii guvernului a atins punctul culminant în tulburările anti-monopoluri din 1601 (vezi pag. 138). Ce anume nu a înțeles corect Neale a fost că supraapreciat forța numerică a turbulenților, calitatea organizării și semnificația acțiunilor lor. Se pare că există puține șanse să se considere altfel decât mic numărul celor din opoziție (nu mai mult decât o mână de oameni de fiecare dată), că au fost neorganizați (fără vreo dovadă de acțiuni concertate planificate despre altceva decât problemele curente) și că acțiunea lor nu a avut nici o semnificație de perspectivă (prin aceea că nu a fost o parte a unui proces de deteriorare a relațiilor dintre monarh și Parlament care să culmineze cu războiul civil din 1642).

Există pericolul de a considera că datorită faptului că Neale a greșit atât de mult în chestiuni majore el este un istoric slab. Ar fi o concluzie absurdă și foarte incorectă. Neale și-a petrecut aproape întreaga viață, o viață de muncă remarcabilă, cercetării și scrisului despre domnia reginei Elisabeta. Una dintre mărcile de durabilitate a ceea ce a scris este că biografia Elisabetei scrisă de el, deși a fost publicată cu mai bine de 60 de ani în urmă, este considerată încă drept cea mai profitabilă lectură dintre multele cărți despre ultimul membru al familiei Tudor, pentru un student pasionat, atunci când purcede la un studiu aprofundat asupra acestei perioade.

Cea mai mare parte a operei lui (nu și concluziile sale despre relația dintre Elisabeta și Camera Comunelor) a rezistat probei timpului. Totuși, pentru cititorul de acum este necesar să fie conștient că Neale a pornit în judecățile sale tot timpul de la premisa superiorității britanice. Este de aceea cu atât mai important să aveți simțul critic activ atunci când îl citiți pe Neale.

Cum se face atunci că un istoric atât de eminent a dat greș așa de rău atunci când a căutat o explicație pentru relațiile dintre Elisabeta și parlamentele ei? După cât se știe, nimeni nu a încercat să identifice etapele a ceea ce s-a întâmplat, dar se pare că Neale a căzut într-o capcană pe care cercetătorii în istorie o evită foarte greu. Găsind o ipoteză plauzibilă (aceea că originile conflictului dintre Parlament și monarh se află încă în secolul al XVI-lea), el a descoperit o mulțime de dovezi care păreau să vine în sprijinul acestei ipoteze noi. În loc să examineze cu rigoare aceste dovezi ca să vadă dacă și alte interpretări decât cea inițială erau valabile, el s-a iluzionat să creadă că descoperirile sale țînteau către direcția la care se aștepta. Toți istoricii se selectează și interpretează dovezi (numai arhivarii încearcă să înregistreze tot ceea ce găsesc), și cea mai mare dificultate cu care se confruntă este când trebuie să evite să aleagă fiecare fapt care pare să susțină explicația pe care o preferă ei, trecând cu vederea peste cele care nu sunt în vederile lor. Bineânțeles, pericolul devine și mai mare atunci când interpretarea este generalizatoare. Atunci noile dovezi care par să se adauge concluziilor generale preferate tind să fie acceptate de cercetător fără o analiză atentă asupra detaliilor. Poate că ceri atingerea perfecțiunii când sugerezi că cercetătorii ar treui să caute și alte surse pentru dovezile pe care le dețin, chiar când numeroși ani de muncă l-au învățat că o interpretare particulară „păstrează apa", dar aceasta ar fi singura cale de a evita enormitatea unei greșeli de tipul aceleia făcute de Neale. Sute de alți istorici profesioniști au procedat precum Neale, și aceasta ne ajută să plasăm „greșeala" în context, chiar dacă ea nu poate fi justificată.

Numeroși istorici contemporani ar putea susține că generațiile anterioare de cercetători, în special cei din grupul Whig, au devenit tot mai vulnerabile la capcana „de cercetare cu ochelari de cal", încercând să citească istoria dinspre prezent înspre trecut, adică studiind o perioadă în lumina a ceea ce urmează să se întâmple și presupunând nerațional că singura rezolvare posibilă a evenimentelor nu poate fi decât aceea care a avut loc. Bineînțeles, s-ar putea susține că aceasta este în mare parte explicația pentru care nu a rezistat interpretarea Neale. Nu este prin urmare surprinzător că cei care au

adus cele mai mari corective interpretării Neale au fost atenți să susțină că Parlamentul trebuie studiat ca instituție, în toată complexitatea sa, și nu ca un aspect izolat al politicii elisabetane. În mod special Elton a făcut acest lucru. El a argumentat că, studiind toate aspectele vieții parlamentare, a reușit să plaseze politica în contextul ei propriu. Cercetând acest lucru el a stabilit că norma timpului era dată de cooperarea dintre Coroană și Camera Comunelor (accentele tensionate ale relației fiind reale și inerente, dar atipice), că instituția Camerei Lorzilor nu a avut o importanță mai mare decât a crezut Neale (ea reprezentând scena multor inițiative parlamentare, în special după 1571, când Sir William Cecil „s-a mutat mai sus" decât Burghley) și că tentativele făcute de Camera Comunelor de a-și apăra și chiar lărgi prerogativele reprezentau reacții neortodoxe ale membrilor parlamentari, prinși temporar în acțiuni și confruntați cu statutul inferior al poziției lor (și nu că ar fi fost determinate de o Cameră inferioară care s-ar fi „maturizat" în vreun fel).

5 Atitudinea reginei Elisabeta față de Parlament

Vechiul curent „ortodox" susținea că Elisabeta avea o părere bună despre parlament, considerându-l un forum prin intermediul căruia ea avea posibilitatea să mențină legătura cu supușii ei, aflându-le preocupările și explicându-le la rându-i pe ale sale și politica pe care o urma. Această interpretare s-a bazat pe probele aflate cel mai la îndemâna primelor generații de cercetători care au studiat perioada de sfârșit a familiei Tudor. În acest material erau evidențiate două surse tipărite: așa-zisele procese verbale ale discursurilor rostite de Elisabeta în fața Parlamentului și delegațiilor ambelor Camere ale Parlamentului, care o asistau la solicitarea ei, și memoriile membrilor parlamentari care participaseră la aceste întâlniri. Ambele surse o înfățișau pe regină ca pe un suveran binevoitor care se bucură că are ocazia să-și împărtășească gândurile reprezentanților poporului său. Nu există nici un motiv să ne îndoim că sentimentele exprimate nu ar fi reflectat simțămintele reale ale Elisabetei.

În perioada anilor '30, '40 și '50, scrierile lui Neale și ale altora au întemeiat un nou curent „ortodox", prin care Elisabeta era văzută ca un conducător ce detesta foarte mult Parlamentul. Bineînțeles că această interpretare s-a născut pe baza descrierii relației dintre regină și Camera Comunelor drept foarte tensionată în cea mai mare parte a timpului. Era o viziune bine constituită care se susținea printr-o mulțime de dovezi, atât directe cât și indirecte. Există multe relatări despre ezitarea Elisabetei de a convoca Parlamentul sau de a programa o nouă sesiune. Fără excepție, se pare că ea a fost convinsă de alții să accepte convocarea parlamentului. În aproape fiecare caz (12 din 13 în total), argumentul folosit de consilierii ei pentru convocarea Parlamentului îl reprezenta necesitatea pregătirii documentelor pentru strângerea de impozite suplimentare în vederea acoperirii unui deficit existent sau anticipat. Singura excepție a fost în 1572, când jumătate din impozitele votate în anul anterior urmau încă să fie strânse, iar argumentul acum a fost că era necesar să se asigure cel mai larg sprijin posibil pentru guvern ca urmare a trădării dovedite a Mariei, regina scoțienilor, și a ducelui de Norfolk. Faptul că ea accepta să fie convocat Parlamentul numai când situația financiară nu-i oferea o altă alternativă este susținut și de aceea că în 1572 ea și-a exprimat imediat regretul că a fost convinsă împotriva dorinței ei să accepte deschiderea unei sesiuni parlamentare. Nu numai că Elisabeta se învoia greu pentru convocarea Parlamentului, dar făcea tot ce putea ca sesiunile să fie cât mai scurte. Chiar spunea acest lucru la deschiderea lucrărilor. Deși motivul pe care îl susținea ea public era că ținea la bunăstarea membrilor Parlamentului, care după câte știa ea, nu doreau să fie reținuți de la activitățile lor obișnuite mai mult decât era necesar, s-a presupus că acesta nu reprezenta decât o ipocrizie tipică relațiilor publice și că motivul real era unul egoist. Dovezile indirecte folosite în sprijinul acestei interpretări se referă în mare parte la o chestiune banală. S-a susținut că situația generală era aceea care făcea ca atitudinea Elisabetei față de Parlament să fie negativă. Pentru că, dincolo de toate, în afară de faptul că aici se vota profitul extraordinar pe care îl solicita ea, Parlamentul nu era decât o sursă de griji pentru regină. Trebuia supravegheată

atent activitatea Camerei Comunelor ca să nu fie încurajate, sau să fie ucise în fașă, acțiunile membrilor „opoziției" care încercau să stârnească tulburări în aproape fiecare sesiune. În cel mai bun caz, acest lucru însemna o pierdere de timp inutilă, iar în cel mai rău, motiv pentru mari supărări, și se putea și fără. E clar că Elisabeta ar fi fost mai fericită dacă Parlamentul nu ar fi trebuit să se mai întrunească.

Istoricii revizioniști care au discreditat punctele de rezistență ale interpretării lui Neale în ceea ce privește istoria parlamentară între 1558 și 1603 au atras atenția asupra necesității de a se analiza cu mai multă atenție concepția sa despre atitudinea reginei Elisabeta față de Parlament. Totuși dorința lor a fost în sensul unei modificări echilibrate a accentelor și nu pentru o respingere netă a interpreării „ortodoxe". În centrul pledoariei lor s-a aflat faptul că linia de interpretare Neale încurajează lumea să exagereze sentimentele negative ale reginei Elisabeta față de Parlament. Este prin urmare important să se fixeze niște limite acestui sentiment negativ. De exemplu e evident că Elisabeta nu a fost tentată să se descurce întotdeauna fără Parlament, așa cum va face Carol I în anii 1620. Nici dorința ei de a avea sesiuni cât mai scurte nu o făcea să vadă în Parlament un simplu mijloc de a obține fonduri suplimentare. Nu era niciodată în mare grabă nici să se asigure de introducerea în discuții și votarea proiectului de lege pentru subvenționare (legislația care aproba impozitele) la începutul unei sesiuni parlamentare sau să dizolve parlamentul odată ce chestiunea financiară era rezolvată. O analiză a datelor de început și sfârșit de sesiune și de introducere și acceptare finală a proiectului pentru subvenționare ne indică faptul că Elisabeta era pregătită să ofere cadru de desfășurare și pentru alte activități parlamentare. E rezonabil să conchidem că, dacă Elisabeta ar fi fost așa de ostilă Parlamentului pe cât lasă de înțeles interpretarea Neale, atunci proiectele de subvenție ar fi fost discutate la câteva zile de la începerea sesiunii, iar aceasta s-ar fi încheiat imediat de s-ar fi trecut de procedurile prin care îi erau oferite impozitele. Dar nu așa au stat lucrurile.

Desigur că aceasta nu înseamnă că Elisabeta agreea total Parlamentul. Probabil că cel mai bine ar fi să spunem că atitudinea

era de acceptare a lui ca o necesitate inconfortabilă – cu accent pe ideea de „necesitate". Este clar că necesitatea implică mai mult decât nevoia ei de fonduri. Elisabeta era o persoană foarte conservatoare. Ea aprecia felul tradițional de a rezolva lucrurile și privea cu suspiciune orice schimbare. În mod tradițional regii Angliei cereau sfatul consilierilor lor atunci când era necesar. Elisabeta fusese crescută în ideea păstrării unei comunități de interese între conducător și cei conduși, ca factor important în asigurarea plăcii și stabilității, iar ea dorea să păstreze acest obicei. Ea era însă conștientă că în cei treizeci de ani care i-au precedat venirea pe tron Parlamentul se instituise ca un forum în care aveau loc consultări, și ea nu avea nici o altă intenție de a proceda altfel decât să accepte ceea ce înțelesese că devenise „obicei și practică". Neîndoielnic că pentru Elisabeta perioadele când Parlamentul era în sesiune erau momente de neliniște și tensiune, și că izbucnea în adevărate crize de furie, dar la fel de sigur este faptul că ea acceptase ideea că aceasta era una dintre multele cruci pe care trebuia să le poarte și că se resemnase să o poarte cu maximă demnitate. Dacă ținem cont de aceste lucruri, ar fi incorect să spunem că sentimentele ei frumoase pe care le exprima despre Parlament din când în când nu reprezentau decât o cinică „vorbărie politică". Deși trebuie să acceptăm faptul că mare parte din ce spunea era menit efectului și nu semnificației – Elisabeta era un orator politic foarte abil și cultivat – nu avem de ce să nu credem că se interesa sincer de bunăstarea supușilor ei, chiar dacă ei îi plăcea să pozeze într-o persoană mai altruistă decât era în realitate.

6 Relațiile reginei Elisabeta cu Parlamentul

Pentru a descrie cea mai înaltă autoritate în stat, istoricii sistemului constituțional de guvernare folosesc expresiile „regina în parlament" și „regele în Parlament" (în funcție de cine era monarhul din vremea respectivă). Această formulă greoaie trebuia folosită pentru că în anumite privințe regele sau regina din fruntea țării făcea parte din parlament, dar din alte puncte de vedere, nu. De exemplu, regele nu era membrul nici

unuia dintre Camerele Parlamentului și nu avea voie să participe la dezbaterile lui. În alte țări, de exemplu în Scoția, procedura era diferită, întrucât monarhul era liber să participe la activitățile obișnuite ale Adunării Reprezentanților – element de diferență care avea să dea naștere unor „neînțelegeri" atunci când Iacob al VI-lea al Scoției a devenit Iacob I al Angliei în 1603. În alte sensuri însă, ca regină, Elisabeta făcea parte din Parlament în foarte mare măsură. Ea putea participa personal la ședințe pentru a se adresa membrilor ambelor Camere. Aceste ocazii oficiale aveau loc la solicitarea ei și erau găzduite de Camera Lorzilor, membrii Camerei Comunelor fiind înghesuiți într-un spațiu mărginit, numit „la bară", după denumirea balustradei care separa sanctuarul central al Camerei Lorzilor de zona rezervată ne-membrilor, care erau chemați să asiste la o ședință a Camerei superioare. Elisabeta își făcea rareori apariția în Parlament și acest lucru se întâmpla la deschiderea și închiderea fiecărei sesiuni. Participarea ei la închiderea unei sesiuni avea o semnificație specială pentru că aici ea își exercita în modul cel mai deschis puterea parlamentară – anume acceptul sau refuzul regal asupra proiectelor de legi care fuseseră votate în ambele Camere. Acordul monarhului era esențial pentru ca un proiect de lege să fie promulgat ca act al Parlamentului. Cuvântul „veto" este folosit pentru a descrie refuzul pronunțat de rege.

Când istoricii și-au dat prima dată seama că Elisabeta se folosea din plin de dreptul ei de veto, s-a presupus că aceasta însemna o atitudine de defensivă politică din partea ei, ea luptând până în pânzele albe ca să împiedice Parlamentul să promulge legile care erau împotriva intereselor ei. Totuși, la o examinare mai atentă a dovezilor rămase, s-a dovedit că această interpretare era greșită. Șansa unei certitudini poate exista numai privitor la ce s-a întâmplat în prima parte ai domniei ei – principalele documente referitoare la sesiunile parlamentare din perioada 1584-1601 s-au pierdut – dar nu există nici un motiv să credem că lucrurile s-au schimbat în privința exercitării dreptului de veto pe măsură ce regina a îmbătrânit. În medie, la sfârșitul primelor 7 sesiuni parlamentare din timpul domniei ei, 5 proiecte de lege au fost astfel respinse – de unde și presupunerea inițială că aceasta reprezenta o trăsătură de importanță politică maximă.

Totuși, atunci când sunt examinate proiectele de lege respinse se poate constata că Elisabeta nu era așa de dură cum ne-am fi așteptat. Este mai sigur să concluzionăm că 8 din cele 34 de proiecte de lege în chestiune au fost respinse din pricina unor vicii de redactare. Cel puțin, aceasta pare a fi cea mai rezonabilă explicație a faptului că toate proiectele au fost promulgate în sesiunea următoare într-o formă ușor schimbată. Desigur, proasta întocmire a textelor de lege a reprezentat o problemă majoră de-a lungul întregii perioade și aceasta este și explicația pentru faptul că zeci dintre ele nu treceau nici de voturile din Parlament. Dată fiind această situație, probabil că regina era sfătuită să respingă proiectele de lege întrucât în ultima fază se descoperea că greșelile de redactare erau de natură să dea naștere unor efecte neintenționate și neplăcute. Din restul de proiecte respinse, 21 nu satisfăceau direct nici unul din interesele reginei. Se pare că au fost respinse pentru că, dacă ar fi devenit legi, ele ar fi adus atingere intereselor unor persoane și grupuri ale căror puncte de vedere nu fuseseră discutate în Parlament. Nu există nici o dovadă în sprijinul ideii că Elisabeta ar fi avut altceva de câștigat prin respingerea acestor proiecte de lege decât protejarea interesului politic. Mai rămân astfel cinci proiecte nepromulgate, de această dată pentru că regina a avut personal obiecții privitoare la conținutul lor. Trei dintre ele presupuneau modificări în structura Bisericii Angliei care ar fi împins-o într-o direcție cu accente mai protestante, iar două erau contra Mariei, regina scoțienilor, pe care de multă vreme Elisabeta era hotărâtă să o apere de pedepsire. Astfel că ceea ce la prima vedere părea un abuz de putere din partea Coroanei în folosirea dreptului de veto, nu se dovedește a fi fost chiar așa.

Aceasta nu înseamnă că Elisabeta se ținea departe de activitatea Parlamentului. Nu există nici un motiv să credem că ar fi făcut-o sau ar fi vrut să o facă. Merită remarcat că, deși ultimele două secole ne îndreptățesc să credem că regele sau regina nu joacă decât un rol pur protocolar în viața Parlamentului, ideea unei monarhii constituționale nici nu fusese concepută când a venit la tron Elisabeta. Câțiva istorici cu vederi conservatoare (Whig) au dat impresia că ar fi existat ceva nepotrivit în faptul că Elisabeta se amesteca în treburile Parlamentului.

O asemenea concepție, însă, este anacronică. În secolul al XVI-lea foarte puțini oameni puneau la îndoială dreptul reginei de a influența Parlamentul în felul în care dorea ea. Cei care nu erau de acord cu metodele ei, erau priviți cu suspiciune de majoritatea contemporanilor lor. Erau în general considerați un pericol potențial pentru bunul mers al lucrurilor.

Cei mai cunoscuți din acest grup mic de persoane cu vederi radicale erau parlamentarii Peter și Paul Wentworth. În mai multe împrejurări, când unul, când altul își sfârșeau discursurile cu critic la adresa deciziilor luate în numele reginei, dar în 1576, cu ocazia unui asemenea discurs, prin care Peter obiecta față de amestecul reginei, Parlamentul a fost de părere că el a mers prea departe. Președintele Camerei Comunelor l-a întrerupt, a fost arestat, iar a doua zi s-a discutat în Cameră cazul lui, hotărându-se închiderea lui în Turnul Londrei. Reconstituit, discursul său a fost publicat o sută de ani mai târziu. S-a susținut că a fost găsit într-o cronică a timpului. În secțiunea cu pricina se spune:

Domnule Președinte, printre altele, două sunt lucrurile care fac mare rău acestui loc, la care vreau să mă refer: unul este un zvon care circulă despre Cameră și el spune așa: „Luați aminte la ce faceți, Majestății Sale regina nu-i plac astfel de treburi. Dacă cineva îndrăznește (să ridice problema respectivă), o va supăra." Sau din contră: „Majestății Sale îi plac astfel de lucruri. Dacă cineva va vorbi împotriva lor, ea se va supăra foarte mult pe el." Și a doua problemă: Câteodată în Cameră sosește un mesaj, fie ordonând să se facă ceva, fie interzicând, foarte jignitor la adresa libertății cuvântului și a discuțiilor.

Domnule Președinte, să dea Domnul ca aceste două treburi să fie îngropate în iad, zvonurile și mesajele vreau să zic, pentru că fără îndoială, tare păcătoase sunt. Pentru că asta e explicația, ăla care le-a născocit e diavolul, și de la el numai păcate vin.

Dintre cele două metode criticate mai sus, cel mai greu de evaluat pentru un istoric sunt zvonurile. Este imposibil și să le cuantifici –

deși când citești scrierile timpului îți dai seama că erau un obicei foarte comun – și să certifici dacă ele o aveau drept sursă pe regină, pe unul dintre miniștrii ei, sau dacă proveneau (oricât de improbabil ar părea) dintr-o sursă non-guvernamentală. Nici efectele acestui obicei nu pot fi evoluate cu vreo garanție, întrucât nu există nici un document-sursă despre ele, fiecare cercetător trebuie să se bazeze pe fler și inspirație. Tot ce se poate spune despre astflel de judecăți este că ele sunt și în același timp nu sunt convingătoare, și date fiind condițiile nu se poate opera decât cu ele. Aici se află una dintre situațiile în care părerea unui student poate fi la fel de valabilă ca una tipărită. Fiecare cititor va fi capabil să-și formeze o părere dacă o astfel de metodă putea să aibă efectul scontat.

Metoda „mesajelor" presupune o manieră mult mai directă. Mesajele erau în mod obișnuit „oficiale", în sensul că erau transmise deschis și explicit de către un membru al Consiliului de Coroană. Nu avem cum știi exact cât de des era folosită această metodă de control, pentru că nu a existat o înregistrare consecventă a lor, dar este limpede că era mult folosită. Așa cum a sugerat Wentworth, ea putea să capete forma unei indicații pentru a se înfăptui ceva sau pentru a se stopa ceva. Nimeni nu a adunat toate documentele referitoare la mesajele regale, dar este limpede că majoritatea acestor intervenții erau directe și lipsite de ambiguitate, astfel încât membrii Parlamentului nu aveau nici o portiță de scăpare pentru a le ignora fără ca asta să însemne intrarea în conflict cu autoritatea reginei. Iar deferența pe care o arătau aproape toți membrii Parlamentului față de monarhul lor era atât de mare încât nu se auzea o șoaptă când, de exemplu, Camerei i se spunea să-și încheie dezbaterile despre reforma religioasă sau despre succesiune, sau când i se indica să acorde prioritate proiectelor de legi privitoare la binele public (și nu la cel privat). Camera Comunelor putea deveni foarte puțin cooperantă, chiar răuvoitoare, când membrii ei considerau că le-a fost lezată demnitatea (în mod normal atunci când ofensa venea din partea Camerei Lorzilor sau din partea unui „outsider"), dar aproape toți membrii acceptaseră că era dreptul reginei să le spună ce să facă și că ordinele ei trebuiau respectate.

Totuși, în practică, existau diferite „nivele" de control ale reginei asupra treburilor Parlamentului. Era foarte precisă și autoritară în situațiile când considera că e necesar, dar alteori tonul era mult mai blând. Într-o epocă în care nu se inventase încă mașina de scris sau de fotocopiat, când un proiect de lege era introdus în parlament, el nu avea decât un exemplar manuscris, adică scris de mână – iar termenul de „primă lectură" al unui proiect de lege însemna literal tocmai acest lucru – iar o modalitate de a semala că regina era de acord cu o măsură legislativă era să o semneze personal. Se pare că aceasta era considerată în general a fi o intervenție de la un nivel inferior care putea fi ignorată dacă exista un argument solid în acest sens. Probabil că susținătorii legislației respective erau capabili să-și asigure acest simbol al sprijinului regal contra unei anumite taxe, și probabil că se știa că implicarea personală a reginei într-un proiect de lege care îi purta semnătură era deseori inexistentă. Aceasta ar putea explica faptul că un proiect conținând semnătura regală era câteodată amendat, alteori se rătăcea în masa de hârtii rămase nerezolvate la sfârșitul unei sesiuni, și, cel puțin într-o împrejurare, nu primea acordul reginei chiar dacă fusese acceptat de ambele Camere!

Este probabil mai sigur să presupunem că semnătura pe un proiect de lege nu însemna că acesta va trece automat prin ambele Camere dacă regina nu voia. Nu e nici o îndoială că ea ar fi putut determina rezolvarea problemei dacă ar fi dorit cu adevărat, într-o anumită împrejurare. Totuși, exista un aspect la nivelul conducerii activității parlamentare peste care nu putea să treacă. Oricât ar fi încercat, Elisabeta nu putea să convingă Camera Comunelor să-și planifice în așa fel activitatea încât toate legile propuse de guvern să treacă prin toate etapele necesare încât să fie aprobate în timpul anticipat pentru sesiunea parlamentară. Soseau mereu indicații ca legile susținute de regină să fie rezolvate cu prioritate dar, deși se pare că fiecare avertisment dădea imediat rezultate, efectele erau de scurtă durată. Acest lucru nu înseamnă că membrii parlamentari obstrucționau rezolvarea problemei. Parțial, explicația este că numeroși membrii ai Parlamentului participau la dezbaterile Camerei în primele câteva săptămâni ale fiecărei sesiuni (nu s-au păstrat registrele de

prezență, dar se pare că în a doua jumătate a celor mai multe sesiuni până la trei sferturi dintre ei lipseau) pentru a se ocupa de legile care îi interesau în mod special. În mod firesc, încercau să se asigure că proiectele de lege în care erau implicați vor fi discutate în perioada respectivă a sesiunii. Lucrările erau cu atât mai presante cu cât se aflau mai multe proiecte în așteptare decât ar fi putut fi rezolvate.

O altă parte a problemei care îi provoca Elisabetei și miniștrilor ei atâta frustrare era că procedurile parlamentare și sistemul administrativ erau de asemenea natură încât proiectele de legi nu puteau fi operate eficient datorită procedurilor parlamentare și a sistemului administrativ care făceau ca întotdeauna să se adune o mare de proiecte, fără să poată fi rezolvate. Probabil că nimic nu ilustrează mai bine diferența existentă în procesul de concepție a acestui sistem, dintre cultura noastră modernă orientată către rezolvarea roblemelor și cultura bazată pe cutumă a secolului al XVI-lea, decât felul în care abordau problema numărului mare de probleme de pe ordinea de zi Elisabeta și miniștrii ei. Acolo unde nouă ne este limpede că s-ar fi putut găsi o soluție dacă erau introduse modificări de funcționare a sistemului la nivel structural, regina (în asentimentul tuturor celor din jurul ei) presupunea că rezolvarea putea avea loc numai dacă sistemele existente erau făcute să funcționeze corect. Deși este o simplificare excesivă, ne este de ajutor dacă ne gândim la cei din vremea elisabetană căutând în urma lor soluții la problemele lor, contrar guvernelor din zilele noastre care privesc înainte.

De-a lungul secolelor, cel mai cunoscut aspect al relațiilor Elisabetei cu Parlamentul l-au constituit discursurile rostite de ea în fața grupului reunit al membrilor Parlamentului. Datorită faptului că asemenea ocazii presupuneau mereu o bună pregătire din punctul de vedere al materialelor scrise, câteodată tipograful casei regale primea instrucțiuni să imprime textul cu ceea ce se spusese, probabil pentru a se distribui în toată țara, iar documentele despre aceste discursuri au constituit sursa cea mai accesibilă pentru cei care scriau despre viața politică a perioadei. Majoritatea impresionează la lectură. Ele amintesc de acel aer de superioritate tipic și de un monarh a

cărui principală grijă o constituia bunăstarea supușilor săi. Ele reprezintă materia romanelor istorice, conținând relatări scrise de membrii auditoriului reginei, în care sunt descriși parlamentarii stând în genunchi și ascultând transpuși propoziții dulci ca mierea, fiind câteodată impresionați până la lacrimi de cele auzite. Nu este prin urmare de mirare că aproape toți istoricii au acceptat ca atare concepția tradițională că în asemenea împrejurări Elisabeta trebuia văzură în momentul de apogeu al măiestriei sale diplomatice. Istoricii din secolul al XIX-lea și de la începutul secolului XX obișnuiau să folosească discursurile ei ca mărturii ale relației strânse, bazate pe dragoste și respect mutual, dintre Elisabeta și poporul englez. Ei puneau în contrast această relație cu aceea deseori amară ce caracteriza domniile primilor regi din familia Stuart. La fel de mari erau laudele aduse Elisabetei pentru calitățile ei deosebite și în perioada interpretării „ortodoxe" a lui Neale. Bineînțeles, acum se evidențiază că discursurile erau menite unor scopuri diferite de cele tradiționale. Nu mai erau caracterizate drept punctul culminant al unei relații de dragoste aproape perfecte dintre conducător și supuși, ci ca lovituri de maestru ale unui monarh temporar încolțit, ce încerca să detensioneze situațiile critice create de către o poziție parlamentară nemulțumită. Istoricii revizioniști au acceptat „tonul" liniei Neale, dar l-au atenuat considerabil. Acest lucru a fost necesar întrucât s-a argumentat că atunci când au fost concepute discursurile, regina nu avea probleme politice atât de grave cum a susținut Neale, și nu era punctul acela de tensiune care să dea acțiunilor ei un aer impresionant. S-a subliniat de asemenea, că, în ciuda părerii curente, Elisabeta nu era întotdeauna eficientă când se adresa Parlamentului. A fost evidențiat, în special, discursul ei la închiderea Parlamentului în 1566, când disprețul pentru cei care exercitaseră presiuni asupra ei era foarte vizibil. În acest punct nu se poate spune că a liniștit cu iscusință niște ape tulburi. Totuși chiar cei nemulțumiți cu interpretările tradiționale acceptă în general ideea că discursurile rostite de Elisabeta în Parlament reprezintă ceva special.

Discursul cel mai celebru a fost pronunțat de ea în 1601 și este cunoscut drept „Discursul de aur". A fost numit așa pentru că

avea loc în perioada când retorica parlamentară a reginei era apreciată entuziast, fără nici un accent critic. Acest ultim discurs rostit de regină în fața Parlamentului, pe când ea avea către 70 de ani, a fost considerat punctul culminant al unei domnii strălucite. Deși scriitorii moderni nu l-ar caracteriza la fel, ei ar fi de acord că reprezintă un exemplu remarcabil dintre multele metode folosite de Elisabeta în relațiile cu Parlamentul.

În prima parte a discursului, este dezvoltată arhifolosita temă a dragostei față de supușii ei, considerată drept bunul ei cel mai de preț. Neîncetat, de pe când era tânără, Elisabeta a demonstrat că aprecia în mare măsură ca un superior să arate supușilor cât de mult prețuiește bunăvoința lor. Ea învățase de la o vârstă fragedă că vorbele flatante agrementate cu o ușoară răceală dădeau naștere unor sentimente de afecțiune și loialitate, ceea ce a făcut-o să se folosească de această metodă ca de o armă imbatabilă pentru a depăși nemulțumirile din grupul cu care avea contacte. Regina se autocaracterizează aici drept un spirit altruist, toate deciziile ei fiind călăuzite de ceea ce credea că reprezintă binele pentru poporul ei. Din mesajul ei se înțelege că ea era mai presus de valori plebee precum interesul personal:

1 Despre mine trebuie să spun următoarele: nu am fost niciodată lacomă, cu apucături de om hrăpăreț, sau un prinț apucător, ori unul risipitor. În inima mea s-au aflat niciodată bunurile lumești, ci numai binele supușilor mei.
5 Ceea ce-mi încredințați nu strâng pentru mine, ci îl primesc doar ca să vi-l încredințez la loc vouă.

Apoi s-a referit în continuare la tema licențelor. Această chestiune stârnise multă nemulțumire și resentimente în Camera Comunelor în timpul sesiunii parlamentare, și o nemulțumire la fel de adâncă din această cauză fusese risipită și în sesiunea anterioară (1597), cu cuvinte la fel de frumoase, ceea ce detensionase atmosfera.

1 De când sunt regină, nu mi-am folosit pana să semnez nici un privilegiu decât sub motivul și pentru ce consideram a fi și

bine și profitabil pentru supușii mei în general, deși am acordat și un profit personal câtorva vechi slujitori, care m-au servit bine. Dacă s-a abuzat de generozitatea mea, iar darurile mele s-au întors împotriva poporului meu, aducându-i suferință, contrar voinței și gândului meu, dacă vreunul din cei aflați în slujba mea a neglijat sau a folosit în alt scop ceea ce i-am dat spre îndeplinire, sper că Dumnezeu nu va pune vina și jignirile în seama mea. Deși au existat momente când am revocat drepturile bănești, totuși ce pericole nu aș înfrunta eu pentru binele vostru, decât să le las să continue?...

Tehnicile folosite de Elisabeta de a se disculpa sunt cele ale majorității monarhilor dibaci din punct de vedere politic ai epocii moderne. Faptul că ele erau eficiente acolo unde exista o încredere profundă între monarh și popor, la care se poate adăuga dovada clară că discursul a fost bine primit reprezintă un indiciu că la sfârșitul domniei Elisabeta se afla tot în fruntea stimei celor din grupul politic. În esență acesta este rezultatul felului în care ea a colaborat cu Parlamentul o perioadă de mai bine de 40 de ani.

Să luăm notițe despre „Elisabeta și Parlamentul"

Pentru a lua notițe este util să considerați că acest capitol este alcătuit din trei părți distincte. Prima parte (secțiunea 1) este menită să vă evidențieze diferențele dintre sistemul parlamentar modern și cel elisabetan. Nu aveți nevoie aici decât de deducțiile pe care le veți face singuri. Probabil că nu are rost să luați notițe din această secțiune a capitolului. A doua parte (secțiunile 2, 3 și 4) tratează dimensiunea istoriografică a subiectului, având în centru interpretarea Neale. Aceasta constituie un subiect popular și de sine stătător. Scopul vostru este să vă alcătuiți un întreg eseu. În cea de-a treia parte (secțiunile 5 și 6) este examinată relația dintre Elisabeta și Parlament. Acest material trebuie pus în relație cu celelalte surse pe care le veți folosi

pentru a vă formula concluzii despre capacitatea de conducător a reginei. Ar trebui deja să aveți suficiente informații (din capitolele 2 și 4) și veți mai culege altele și din ceea ce urmează (din capitolele 6 și 7). Notițele pe care le luați din această parte a capitolului, de preferat pe o coală de hârtie separată, ar trebui să fie axate pe temele despre Elisabeta pe care deja le-ați identificat.

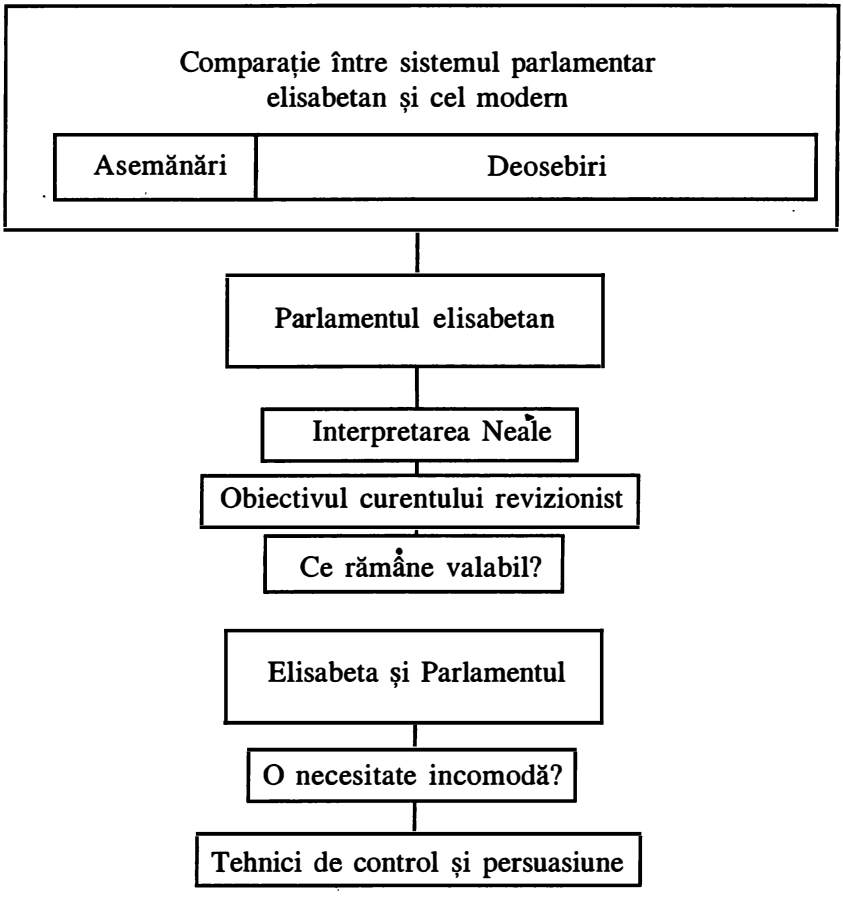

Rezumat – Elisabeta și Parlamentul

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Elisabeta și Parlamentul"*

Datorită modificării majore pe care a suportat-o interpretarea Neale asupra istoriei parlamentare elisabetane, prin contribuțiile istoricilor revizioniști, acest subiect a devenit popular pentru examinatori. Ar trebuie de aceea să se afle pe oricare listă de subiecte importante a voastră și să fie inclusă în planul de recapitulare finală.

Deși rareori întrebările pe care le veți avea pe biletele de exame vor menționa în mod explicit aspectul istoriografic al subiectului, totuși acesta trebuie să se afle la baza ideilor principale ale eseului vostru.

Analizați următoarele exemple de întrebări și verificați dacă așa stau lucrurile.

1. Nota cheie a relațiilor dintre Elisabeta și Parlament a constituit o cooperare și nu conflictul. Comentați.
2. Cât de motivată este ideea că numai datorită abilității reginei Elisabeta I de a trata cu parlamentul s-a prevenit o ruptură între regină și supușii ei?
3. De ce s-a exprimat în așa mare măsură starea de nemulțumire în parlamentele din timpul domniei reginei Elisabeta I?
4. În ce măsură poate fi considerat parlamentul din vremea Angliei elisabetane „un rău necesar"?

Toate aceste întrebări vă solicită foarte mult, dar ele nu ar trebui să fie așa de greu de „dezlegat" dacă folosiți o tehnică de analiză a sensului lor adecvat. Analizați întrebarea 4. Partea care trebuie deslușită e foarte limpede. Care este aceasta? E important ca ea să fie identificată și limpezită, dar în acest caz nu reprezintă cea mai importantă parte a analizei. Cheia necesară pentru a dezlega întrebarea este să realizați că ideea parlamentului ca fiind un „rău necesar" nu are nici un înțeles dacă nu precizați și „pentru cine?" sau „după părerea cui?". Odată ce ați făcut acest lucru și v-ați amintit că este necesar să reflectați în răspuns și tema dezbaterii istorice (istorio-

grafice), veți constata că vă vin în minte cu ușurință multe planuri posibile de eseu. S-ar putea de exemplu alcătui un plan structurat în două părți (referindu-se vechea interpretare ortodoxă și la cea revizionistă), iar persoanele și grupurile pot fi identificate pentru fiecare parte punând întrebarea „pentru cine?". Ce alte planuri ar mai putea fi concepute pentru această temă?

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Elisabeta și Parlamentul"*

1 Peter Wentworth despre libertățile parlamentare, 1576

Citiți cu atenție citatul din discursul lui Peter Wentwort, de la pag. 133. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Care sunt cele două lucruri de care se plânge Wentworth? (2 puncte).
b) Care sunt motivele pe care le aduce ca sprijin în critica sa? (3 puncte)
c) Dacă puteți să deduceți, care credeți că erau adevăratele sale motive de nemulțumire?
d) Ce semnificație a acordat J. E. Neale acestui discurs? (2 puncte)

2 „Discursul de aur" al Elisabetei, 1601

Citiți cu atenție cele două citate din „discursul de aur" al reginei Elisabeta, de la pag. 138-139. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) În primul citat Elisabeta neagă existența a trei lucruri. Care sunt acestea? (3 puncte)
b) În al doilea citat, pe cine învinuiește Elisabeta de a fi determinat transformarea monopolurilor într-o practică nepopulară? (2 puncte)
c) Comentați explicația pe care o dă Elisabeta, în ambele citate, cu privire la intențiile ei.(5 puncte)
d) Care sunt punctele forte și slăbiciunile acestor citate ca dovezi ale politicii reginei Elisabeta în domeniul monopolurilor? (5 puncte)

CAPITOLUL 6

Elisabeta I, problema căsătoriei și a succesiunii la tron

1 Cadrul general al problematicii legate de căsătorie

S-a spus deseori că faptul de a fi fost femeie a reprezentat cel mai important lucru cu privire la Elisabeta. Cu siguranță că aceasta a fost o chestiune majoră. În Anglia secolului al XVI-lea funcționau despre sexe niște concepții prestabilite, universal valabile și nepuse la îndoială de nimeni. Într-o societate care își asumase o ordine a lucrurilor de sorginte divină cunoscută drept „lanțul firii", locul femeilor în această structură era foarte bine determinat. În vârful ierarhiei lumești (pentru că exista și una divină) se aflau bărbații. Imediat dedesubtul lor se aflau cei pe care aceștia îi întrețineau – femeile și copiii – care le datorau respect și ascultare. În schimbul ascultării lor, aceste „ființe slabe" primeau mâncare, îmbrăcăminte, adăpost și protecție. Componenta „naturală" a societății era considerată a fi familia nucleară, formată din soț, soție și copii, și unde era cazul – și servitori. Cei care nu făceau parte din această structură erau priviți cu suspiciune, influența lor fiind considerată potențial negativă. Deși se luase în calcul posibilitatea esistenței unui număr de femei nemăritate, ele erau privite drept soții în devenire. Se spune că Elisabeta ar fi mărturisit; „există o puternică prejudecată în lume că o femeie nu poate trăi dacă nu e măritată sau că, în orice caz, dacă evită să se căsătorească procedează astfel datorită unei intenții rele."

Se considera că această ierarhie fixă era legată de „poziția socială", ca și de vârstă și sex.Veriga cea mai de sus era reprezentată

de Dumnezeu. El era acela care numea conducătorii în diferitele părți ale pământului. Imediat sub conducători (deseori figurând cu numele de grup „prinți") se aflau diferitele ordine în scara celor conduși, de la nobili la servitori, capul fiecărei gospodării fiind bărbatul, care își împărțea rolul cu soția și copiii. Concepția împărtășită de toată lumea era că femeile reprezentau nivelul inferior, care aveau nevoie de tutela bărbaților ca să se descurce bine. De aceea, se considera că ideea de femeie conducător era o aberație, contrară legii firești a lucrurilor. Scoțianul John Knox, un lider reformator protestant, era unul dintre cei mai cunoscuți susținători ai acestui punct de vedere. Într-un pamflet publicat în 1558 el tuna și fulgera „împotriva monstruoasei coaliții a femeilor de la putere." Aceste cuvinte făceau referire la cele două Mary – Mary Tudor, regina Angliei și Mary de Guise, regenta Scoției. Întâmplător, în timp ce lucrarea se afla la tipar, Mary Tudor a murit, astfel că atunci când cartea a început să circule, lumea a căzut în mod greșit că era vorba de Elisabeta, în calitatea ei de monarh al Angliei. Autorul a dat repede o dezmințire, înlăturând astfel o periculoasă criză diplomatică, însă lumea a înțeles că Knox dăduse glas nemulțumirii unui mare număr de oameni, față de un conducător femeie.

În Anglia, această nemulțumire se traducea rareori într-o opoziție efectivă și aceasta pentru că din direcție opusă se manifesta cu forță egală credința în drepturile moștenitorului. Probabil că aceasta era o manifestare timpurie a celebrului respect al englezilor față de fair-play, bazat pe justiția naturală. Populația era puternic atașată de ideea că legăturile de sânge trebuiau să determine trecerea puterii și a proprietății (care includea statutul de conducător) în mâinile moștenitorului. Oamenii considerau că aceasta era voința lui Dumnezeu, peste care omul nu avea dreptul să treacă. Forța cu care era resimțit acest lucru era ilustrată de felul în care oamenii îl susțineau chiar când le era foarte defavorabil. Cea mai limpede ilustrare a acestui fenomen s-a petrecut când a murit Eduard al VI-lea, în 1553. Cel mai puternic om din țară, ducele de Northumberland, a încercat să o aducă pe tron pe Lady Jane Grey, urmașa surorii mai mici a lui Henric al VIII-lea. Succesoarea naturală a lui Eduard – întrucât el nu avea copii sau frați

– era sora lui mai mare, Maria. Prima era o catolică fervent pe când Jane Grey era protestantă, ceea ce ar fi însemnat ca ea să sprijine schimbările în viața religioasă survenite după moartea lui Henric, în 1547. Totuși, mulți protestanți au susținut-o pe Maria, chiar dacă ei riscau astfel o eventuală persecuție. Păreau să creadă că dorința lui Dumnezeu în semn de mânie era ca să conducă țara o femeie de credință catolică.

De aceea, nu e surprinzător că Elisabeta, fiind singurul copil în viață al lui Henric al VIII-lea, a fost acceptată de aproape toată lumea, în 1558, drept urmașă a lui Maria. A fost privită cu neîncredere pentru că era femeie, dar s-a înțeles că problema aceasta trebuia acceptată atâta vreme cânt nu putea fi altfel rezolvată. Poporul a acceptat faptul că întrucât Elisabeta era necăsătorită, deși era încă la vârsta măritișului (avea 26 de ani), problema că ea era de sex femeiesc putea fi depășită prin găsirea unui soț potrivit. Rezolvarea aceasta ar fi prezentat un dublu avantaj: ea ar fi intrat sub tutela masculină (soțul ei conducând împreună cu ea ca rege, dar urmând să joace probabil rolul principal) și ar fi născut moștenitori pentru tron la timpul potrivit. Principala problemă o constituia însă decizia asupra alesului ei. Partenerii potențiali erau de două categorii – englezi și străini. Din start, nici una dintre categorii nu era ideală. Prin definiție, un englez n-ar fi putut să fie din familia regală, întrucât în dinastia Tudor nu mai existau bărbați de vârsta căsătoriei. Mai mult, ar fi apărut probleme considerabile generate de ridicarea unei familii de origine nobilă la rang regesc. De multe ori s-au născut rivalități sociale distructive când regele și-a ales o soție englezoaică. Cu atât mai gravă ar fi fost situația dacă ar fi devenit rege-consort un bărbat englez. Dacă ar fi existat o familie nobilă cu un candidat la însurătoare, de vârsta și înclinația potrivită, problema și-ar fi găsit o rezolvare, dar situația nu era de o asemenea natură.

La prima vedere, părea o opțiune mai simplă să i se găsească reginei un soț de neam străin. O astfel de soluție pentru problema căsătoriei nu ar fi tulburat echilibrul de putere din sânul nobilimii engleze și nu ar fi stârnit poftele lacome de câștig ale unei întregi cohorte de rude. Totuși, alianța cu un străin ar fi putut provoca un

set diferit de pericole. În special, s-ar fi putut ca Anglia să devină un satelit pe lângă domeniile ginerelui, interesele țării fiind sacrificate pentru acelea impuse de teritoriile noului rege. În 1558, această posibilitate îi preocupa foarte mult pe membrii clasei conducătoare din Anglia. Majoritatea considerau că așa se întâmplase după ce Maria se căsătorise cu Filip al II-lea al Spaniei, ceea ce dusese la pierderea portului Calais, ultimul avanpost continental al Angliei. Cei mai mulți erau de părere că o astfel de situație trebuia evitată pe viitor.

O problemă de alt gen, dar importantă, o constituia filiația religioasă a oricărui potențial soț, fie el englez sau străin. S-a hotărât ca, indiferent de părerea Elisabetei, țara să nu mai urmeze credința confesională a noului rege. Dacă alesul ar fi fost catolic, atunci protestanții – în special aceia din jurul reginei – ar fi avut în față un viitor sumbru, atât din punct de vedere politic, cât și religios. Dacă ar fi fost ales un protestant, catolicii și cei cu concepții religioase conservatoare s-ar fi confruntat cu o alunecare spre stânga și ar fi pierdut orice speranță în șansele cauzei lor, acum când exista posibilitatea să se urce pe tron un monarh protestant. Cândva, în 1559, oamenii au înțeles că regina era o protestantă cu vederi moderate, dar promițând să garanteze libertatea tuturor confesiunilor, așa că o căsătorie ar fi stricat acest fragil echilibru din viața religioasă. Aceasta însemna că, deși cei care erau foarte devotați uneia sau alteia dintre cele două confesiuni doreau să sprijine căsătoria cu un candidat de concepția lor, cei al căror prim interes îl constituia stabilitatea politică a țării au devenit tot mai preocupați de gândul că orice fel de alianță s-ar fi putut dovedi un factor de dezechilibru, în special în domeniul religios.

2 Primele oportunități de căsătorie

Ar putea părea surprinzător că atunci când Elisabeta a venit pe tron era încă nemăritată, deși avea 26 de ani. Era cu siguranță foarte neobișnuit ca o fiică de rege să rămână necăsătorită la această vârstă. Pentru fetele de rege, regula era ca ele să fie „tocmite" în piața de

aliant dinastice când încă nu împliniseră douăzeci de ani. Fiicele lui Henric al VIII-lea au fost o excepție de la această regulă datorită incertitudinii statutului lor în primii ani când vârsta le permitea să fie „târguite". Atât Maria cât și Elisabeta au fost declarate bastarde de tatăl lor când căsătoria cu mamele lor a fost anulată, ceea ce însemna că cel puțin originea lor regală era pusă la îndoială. Apoi, către sfârșitul vieții lui Henric, când s-a recunoscut că erau a doua, respectiv a treia, în linia succesiunii, ele au fost considerate mult prea prețioase pentru a fi măritate atunci când fratele lor era prea mic ca să aibă copii. A fost nevoie să fie păstrate în rezervă, ceea ce s-a întâmplat cu Elisabeta, odată ce fratele ei a murit la o vârstă crudă, din pricina sănătății șubrede, iar apoi, datorită vârstei înaintate, sora ei nu a mai putut face copii. De aici, necesitatea de a-i găsi un soț reginei care a urcat pe tron în 1558.

Nu se poate spune deloc că era criză de voluntari. Primul care a dat de înțeles că ar fi încântat să se însoare cu Elisabeta a fost Filip al II-lea al Spaniei. El se aștepta ca sora defunctei sale soții să-i fie recunoscătoare pentru asemenea ofertă, care ar fi asigurat continuitatea și stabilitatea regimului politic din Anglia. Din punct de vedere al lui Filip, această căsătorie ar fi determinat ca Spania și Anglia să continue să coopereze în lupta contra Franței și l-ar fi ajutat pe el să câștige credit pentru a fi ținut Anglia în zona influenței catolice. Totuși, ex-regele consort al Angliei și-a dat seama repede de nehotărârea Elisabetei atunci când ea a discutat propunerea lui cu ambasadorul Spaniei, în termenii a ceea ce reprezenta de fapt, aplică o tactică de menținere a aparențelor, menită să păstreze relația de prietenie cu Spania cât de mult se putea, fără nici o intenție de căsătorie însă. Prin urmare, Filip s-a grăbit să se gândească apoi la alte posibile candidate pentru căsătorie în ceea ce-l privea, iar Elisabetei să-i propună alți pretendenți. În acest scop, el i-a propus pe doi dintre verii săi, arhiducii austrieci din familia Habsburg, Ferdinand și Carol, care erau fiii mai mici ai împăratului roman.

Elisabeta era gata să ia în considerare ambele oferte pentru că așa era corect din punct de vedere politic, de vreme ce îi recomandase Filip. Totuși ea a ajuns repede la concluzia că Ferdinand nu era

potrivit: era bine cunoscut pentru violența cu care susținea cauza catolică. Dar întrucât a rămas valabilă cea de-a doua ofertă de căsătorie, privitoare la Carol, refuzul ei nu a fost considerat o mare jignire. Întrucât se spunea despre Carol că manifestă mai multă flexibilitate în roblemele religioase și pentru că Elisabeta dorea să păstreze sentimentele de bunăvoință ale Habsburgilor, zvonurile despre o eventuală căsătorie cu arhiducele au mai continuat vreme de aproape un deceniu, deși acum, privind retrospectiv, este limpede că Elisabeta nu a avut niciodată o intenție serioasă în această privință. Ea și consilierii ei nu au făcut altceva decât să întrețină un joc diplomatic. Sperau astfel să păstreze relațiile de prietenie cu Habsburgii fără să trebuiască să plătească un preț.

În afară de Habsburgi, mai erau și alți prinți de neam străin care îi cereau mâna reginei. Unul dintre ei a impresionat-o foarte mult, deși din alte motive decât cele sentimentale. Prințul Eric, urmașul tronului Suediei, i-a fost propus ca soț reginei prima dată în timpul domniei lui Mary, dar suita lui a fost respinsă atunci. Când a venit pe tron Elisabeta, regele Suediei a trimis la curtea ei un ambasador să-i reânnoiască oferta. De această dată suedezii au fost tratați foarte batjocoritor. Li s-au transmis încurajări și termene vagi, împreună cu aluzii transparente la faptul că niște daruri scumpe oferite reginei și principalilor ei curteni ar înlesni luarea unei decizii. Creduli, scandinavii au făcut în câteva rânduri astfel de daruri costisitoare, neștiind astfel că se fac de râsul curții și al orașului. Farsa a atins punctul culminant când fratele lui Eric, însoțit de un alai mare de nobili, a sosit la Londra să susțină cauza fratelui său. Din nou s-au împărțit cu generozitate daruri în stânga și în dreapta, spre amuzamentul destinatarilor acestei generozități înșelate. Cu totul, le-au trebuit suedezilor doi ani ca să-și dea seama că erau ținta batjocurii englezilor. Acest episod ilustrează riscurile înfruntate de cei din afară care încercau orbește să influențeze deciziile într-o societate unde legile pământului erau foarte diferite de ale țării lor.

În primul an de domnie al noii regine, în Londra au circulat zvonuri neobosite despre cine anume ar fi putut fi ales ca soț pentru ea. În ciuda numărului mic de familii nobile „vechi" și a lipsei

burlacilor buni de însusătoare în casele care deținеau așa ceva, totuși s-a găsit un nobil englez ce ar fi constituit un partener potrivit pentru Elisabeta. Acesta era contele de Arundel. În afară de faptul că familia sa deținea de 12 generații titlul de conte, alte calități nu prea avea. Era de vârstă mijlocie, catolic și plicticos. I s-a dat repede de înțeles că avansurile sale nu sunt primite. Exista totuși un englez care avea șanse de succes. Sir William Pikering era cam de aceeași vârstă cu contele de Arundel, însă aceasta era singura asemănare dintre ei. Pickering era un om de carte, iscusit, care știa să se facă plăcut. Faptul că nu fusese în țară când a murit Mary și că timp de câteva luni o boală l-a împiedicat să se întoarcă a lăsat timp pentru desfășurarea pe larg a comentariilor, înainte ca el să se înfățișeze la Curte. De-a lungul verii anului 1559, el și-a petrecut zilnic câteva ore cu Elisabeta și toată lumea a considerat căsătoria iminentă. Totuși, se pare că era mai multă prietenie și mai puțină dragoste și, în absența unui câștig politic care să o determine pe regină să-și aleagă soțul din rândul nobililor de țară, relația nu a mai avansat. În orice caz, s-a dovedit curând că Elisabeta își găsise dragostea în altă parte.

3 Lordul Robert Dudley (Conte de Leiester)

Lui Robert Dadley i s-a acordat din complezență titlul de lord pentru că era fiu de duce. Deși tatăl său, ducele de Northumberland, deținuse câțiva ani un înalt titlu de noblețe, fiind înălțat în rang în timpul domniei lui Eduard al VI-lea și executat la sfârșitul ei pentru că a încercat să o aducă pe tron pe Lady Jane Grey, el a reușit să facă în așa fel încât toți numeroșii săi copii să beneficieze de acest statut. Lordul Robert moștenise de asemenea și mari ambiții și încredere de la tatăl său.

Timp de mai bine de un secol, scriitorii, îndeosebi cei de romane istorice, au fost fascinați de relația dintre Dudley (numit conte de Leicester în 1564) și Elisabeta. Este o poveste de dragoste și mister, despre intrigi, speranță și disperare, ce se întinde pe mai bine de 30 de ani. Nu este de mirare deci că o mulțime de cărți și filme s-au inspirat din ea. Primul capitol al acestei povești acoperă perioada de

la sfârșitul lui 1559 până la începutul lui 1561. Se pare că în această perioadă regina și principalul ei favorit au fost foarte îndrăgostiți unul de altul. Atracția fizică reciprocă era puternică și e limpede că se simțeau foarte bine împreună. Acestei povești i s-a adăugat și un element dramatic, prin doi factori interdependenți. În septembrie 1560 Dudley a rămas văduv în împrejurări neelucidate, ceea ce a făcut ca în săptămânile următoare Elisabeta să fie pradă unui conflict vizibil între dorință și rațiune. Soția lordului Robert, Amy Robsart, a fost găsită moartă pe ultima treaptă a scărilor din casa ei. Servitorii fuseseră trimiși acasă, pe motiv că serviciile lor nu mai erau necesare o perioadă. Deși s-a susținut că Amy murise din cauze naturale, căzând pe scări, au circulat insistent zvonuri că ea ar fi fost omorâtă din ordinul lui Dudley. S-a insinuat că și Elisabeta fusese părtașă la complot. Atât lordul Robert cât și regina au susținut cu tărie că nu aveau nici o vină, dar se pare că nimeni nu i-a crezut. În funcție de concluziile la care au ajuns în această problemă, istoricii au fost împărțiți în mai multe tabere. În timp ce toți recunosc că dovezile nu sunt edificatoare (nici o acuzație nu are șanse să stea în picioare la un eventual proces), câțiva au susținut ideea că cei doi „iubiți" au fost aproape cu certitudine vinovați de cele întâmplate, pe când alții au dat explicații plauzibile în sprijinul ipotezei „accidentului". Sunt interesante speculațiile făcute pe marginea acestui subiect, dar în final e puțin probabil ca ele să ducă într-adevăr undeva. Totuși, este semnificativ din punct de vedere istoric felul în care au fost alimentate aceste zvonuri și suspiciunile care au rămas.

Amy Robsart fusese grav bolnavă, probabil de cancer, în această ultimă perioadă înainte de moarte. Au circulat vorbe că era otrăvită lent de soțul ei, care dorea să fie din nou liber să se însoare. Există dovezi clare că atât zvonurile cât și sugestia insistentă că ar fi fost împinsă pe scări și nu ar fi căzut din întâmplare erau încurajate de Sir William Cecil, care făcea tot ce îi stătea în putință pentru a o determina pe regină să nu se mărite cu Dudley. S-ar putea spune că secretarul acționa în interesul reginei – reputația ei ar fi fost iremediabil pătată dacă ar fi avut loc o căsătorie în astfel de împrejurări – dar trebuie să recunoaștem că Cecil ar fi pierdut mult dacă Dudley

ar fi devenit rege, serviciile sale nemaifiind considerate necesare. Desigur că timp de mai multe săptămâni, în toamna anului 1560, atunci când Elisabeta părea să meargă mai departe, în ciuda părerii contrare a tuturor, Cecil a fost sfâșiat între stări de mânie și de neliniște. În final totuși, acel simț al reginei care îi spunea ce anume era posibil din punct de vedere politic a triumfat asupra dorințelor ei personale (moment considerat drept o victorie a minții asupra inimii) și ea s-a hotărât ca Dudley să rămână prieten și nu soț. Ajunsese greu la această decizie și din când în când fermitatea îi slăbea, plăcându-i să se iluzioneze cu gândul că imposibilul ar fi fost posibil. Această dilemă în care se zbătea îi provoca o mare amărăciune, vizibilă în comportamentul ei până târziu în 1561.

4 Cadrul general pentru problema succesiunii la tron

În octombrie, Elisabeta era gata să moară din cauza variolei pe care o contractase. Vestea a generat presimțiri sumbre printre numeroși membri ai claselor politice. Păreau iminente serioase tulburări ale populației și chiar un război civil. Problema era că nu se știa cine îi va urma la tron reginei Elisabeta dacă ea murea fără să fi avut copii. Nu mai existau alți moștenitori de-ai lui Henric al VIII-lea, ceea ce însemna că trebuia cercetat cine mai avea sânge de Tudor de la una dintre cele 2 surori ale lui Henric, pentru a se afla cine va fi monarhul Angliei. Dacă acest membru provenit din prima linie de descendență (deci primul copil rezultat dintr-o căsătorie) ar fi fost bărbat, situația nu ar fi fost atât de gravă, dar toți descendenții direcți și în viață ai lui Margaret și Mary erau femei. Pe baza unui caz precedent, în mod firesc succesorul trebuia să fie nepoata de fiică a lui Margaret Tudor, adică Maria, regina scoțienilor.

Din nefericire, Maria era un candidat foarte controversat. Prin moartea tatălui ei, ea era regina moștenitoare a Scoției încă de pe când era copilă. Când fusese mică, fusese trimisă în Franța pentru a fi crescută de rudele mamei ei, puternica familie Guise, pentru a fi astfel pregătită pentru căsătorie cu delfinul, moștenitorul tronului

Succesiunea Elisabetei I

Elisabeta a fost ultima dintre Tudorii de pe linie bărbătească. Rudele ei cele mai apropiate din partea tatălui erau moștenitorii celor două mătuși ale sale, Margaret (cea mai mare) și Mary (sora cea mică). Pe măsură ce anii de domnie ai Elisabetei curgeau, moartea unor membri din această familie a simplificat problema succesiunii. Până în 1578 toți moștenitorii legali ai lui Mary Tudor (mătușa ei mai mică) muriseră, iar până în 1587 nu mai rămăsese decât un moștenitor din partea lui Margaret Tudor. Aceasta a făcut ca Iacob I al Scoției să pretindă că este succesorul legitim la tron al Elisabetei.

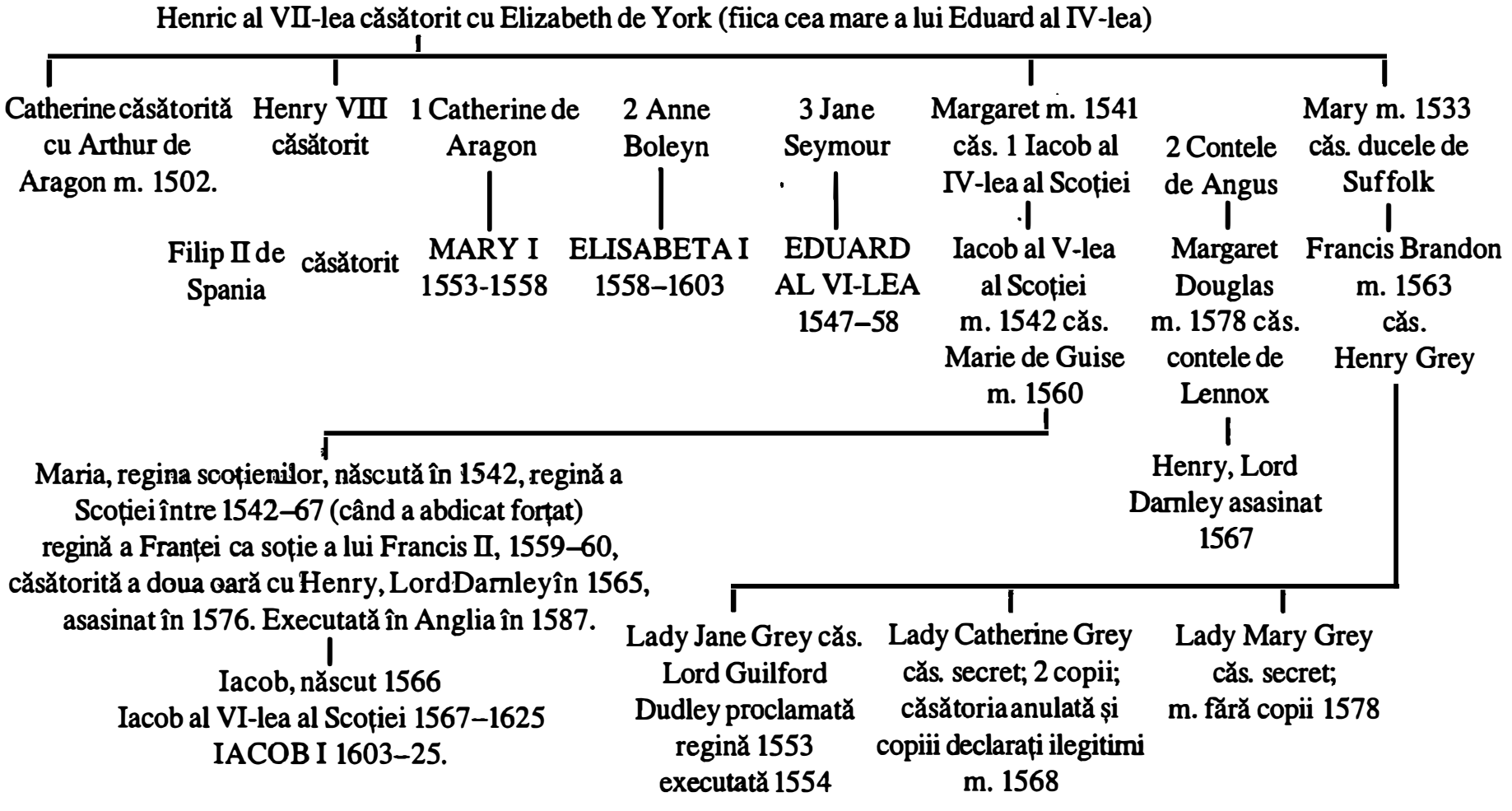
Henric al VII-lea căsătorit cu Elizabeth de York (fiica cea mare a lui Eduard al IV-lea)
Catherine căsătorită cu Arthur de Aragon m. 1502.
Henry VIII căsătorit
1 Catherine de Aragon
2 Anne Boleyn
3 Jane Seymour
Margaret m. 1541 căs. 1 Iacob al IV-lea al Scoției
2 Contele de Angus
Mary m. 1533 căs. ducele de Suffolk
Filip II de Spania
căsătorit
MARY I 1553-1558
ELISABETA I 1558–1603
EDUARD AL VI-LEA 1547–58
Iacob al V-lea al Scoției m. 1542 căs. Marie de Guise m. 1560
Margaret Douglas m. 1578 căs. contele de Lennox
Francis Brandon m. 1563 căs. Henry Grey
Maria, regina scoțienilor, născută în 1542, regină a Scoției între 1542–67 (când a abdicat forțat) regină a Franței ca soție a lui Francis II, 1559–60, căsătorită a doua oară cu Henry, Lord Darnley în 1565, asasinat în 1576. Executată în Anglia în 1587.
Henry, Lord Darnley asasinat 1567
Iacob, născut 1566
Iacob al VI-lea al Scoției 1567–1625
IACOB I 1603–25.
Lady Jane Grey căs. Lord Guilford Dudley proclamată regină 1553 executată 1554
Lady Catherine Grey căs. secret; 2 copii; căsătoria anulată și copiii declarați ilegitimi m. 1568
Lady Mary Grey căs. secret; m. fără copii 1578

Franței. Când delfinul a devenit rege, în 1559, sub numele de Francis al II-lea, regatele soțului și ale soției au fost declarate drept entitate politică unică. În numele lui Mary se emiseseră pretenții asupra tronului Angliei, pe motiv că Henric al VIII-lea și Anne Boleyn nu fuseseră căsătoriți legal și prin urmare Elisabeta nu avea nici un drept să fie regină a Angliei. Deși nu s-a întreprins nimic – cu excepția faptului că leii, simbolul Angliei, au fost incluși pe blazonul de pe hainele militare ale cuplului – pentru a se finaliza pretențiile lui Mary și deși în 1562 Francisc murise, iar Mary nu mai era regină a Franței, suspiciunile despre intențiile lui Mary erau la fel de persistente ca întotdeauna în Anglia. Ele erau puternice și de durată. Se născuseră la începutul anilor 1540 după ce Henric al VIII-lea nu reușise în tentativa sa de a-i forța pe scoțieni să accepte căsătoria lui Mary cu fiul său Eduard și luaseră apoi forma unor legi ce fuseseră votate în Parlament pentru a le interzice urmașilor lui Margaret Tudor să aibă vreun drept la tronul Angliei. În vremea când Elisabeta zăcea bolnavă de variolă, cea mai răspândită vorbă despre Mary era că reprezintă un pion al francezilor. Oamenii se temeau că dacă ar fi moștenit coroana Angliei noul ei regat ar fi devenit un satelit al Franței, așa cum se întâmplase cu Scoția. Mai mult decât atât, cei care erau devotați Bisericii protestante instituționalizată sub Elisabeta, nu agreau ideea că Mary era catolică, ceea ce ar fi făcut puțin probabilă acceptarea de către ea a status quo-ului religios al Angliei...

Henric al VIII-lea aranjase în așa fel lucrurile privitoare la succesiune încât nepoatele sale din partea surorii sale Mary să reprezinte linia următoare la moștenire după copiii săi. Cea mai mare dintre ele, Lady Jane Grey, fusese mai apoi executată, întrucât ea reprezenta ținta pe care o avusese în vedere ducele de Northumberland atunci când a condus tentativa de lovitură de stat din 1553. Astfel că cele două surori ale lui Jane, Lady Catherine Grey și Lady Mary Grey, erau potențiale „obstacole" în calea candidaturii reginei scoțienilor. În pofida acestui lucru, trebuie spus că ambele femei aveau o personalitate foarte ștearsă, care stârnea puțin entuziasm chiar în rândul moștenitorilor lor. așa că cei care se opuneau puternic perspectivei ca Maria, regina scoțienilor, să devină regină a Angliei,

căutau în jur alte posibilități: nu prea aveau de unde să aleagă întrucât erau puține persoane care să aibă fie și o înrudire pe departe cu familiile regale din trecut ale Angliei. Erau câțiva urmași ai lui Margaret Tudor din cea de-a doua ei căsătorie cu un nobil scoțian, contele de Angus, și mai exista un pretendent, mai degrabă neconvingător, contele de Huntington, în vinele căruia curgea sânge de rege, de la familia ce precedase dinastia Tudorilor. Se poate spune însă că cei care susțineau aceste nume o făceau mai mult dintr-o mare disperare. Adevărul, așa neplăcut cum părea el, era că în afara reginei Scoției, nu prea exista alternativă la tron, în cazul în care Elisabeta ar fi murit înainte să dea naștere unui moștenitor.

5 Campania de asigurare a succesiunii

Pentru majoritatea proprietarilor de pământ din Anglia planurile și discuțiile legate de succesiunea la tron constituiau aproape un mod de viață. Se poate spune că în mod cert aceasta era o obișnuință foarte adâncă a lor. Așa cum își aminteau oamenii, dintotdeauna existase o preocupare generală pentru viitorul politic al țării. La mijlocul domniei lui Henric al VIII-lea circulaseră zvonuri exprimând neliniștea țării față de incapacitatea regelui de a avea un moștenitor de parte bărbătească. Apoi grijile se îndreptaseră asupra stării de sănătate a fiului său, atunci când făcuse unul, fiind însoțite de temerea că Henric nu urma să trăiască până când Eduard ar fi devenit major pentru a fi numit rege – de unde necesitatea instituirea unui regim de regență sau de protectorat, care din experiența anterioară se dovedise în cel mai bun caz o formulă fragilă și disputată. Apoi oamenii s-au neliniștit că Eduard ar putea să moară înainte să poată concepe copii, ceea ce ar fi însemnat ca pe tron să vine, pentru prima dată în istoria Angliei, o femeie. Se presupunea că acest din urmă lucru va genera o perioadă de guvernare marcată de slăbiciune și multă nesiguranță în privința viitorului, cu atât mai mult cu cât Mary ar fi fost bătrână ca să mai facă copii. Deși moartea lui Mary și venirea la tron a Elisabetei au fost percepute drept evenimente marcând zorii unei

noi epoci, lumea spera totuși și ca noua regină să-și asigure cât mai repede succesiunea la tron căsătorindu-se și făcând copii. Această dorință a fost puternic exprimată încă de la întrunirea primului parlament din timpul domniei ei.

Când Parlamentul s-a întrunit pentru a doua oară, în 1563, problema căsătoriei și a succesiunii la tron se aflau în fruntea agendei multor membri. Neliniștile deja existente erau întărite de membri ai Consiliului de Coroană, pentru a o forța pe Elisabeta să acționeze mai ales în ceea ce privește problema succesiunii. Parlamentarii sperau să obțină o hotărâre explicită, pe care să o exprime legislativ, despre ordinea în care posibilii pretendenți urmau să urmeze la tron dacă situația ar fi cerut-o. Intenția multora era să se găsească o modalitate de a o elimina pe Maria, regina scoțienilor, de pe lista succesorilor posibili. Totuși insistențele consilierilor n-au dat roade de această dată. Când a constatat că încercările ei de a determina cele două Camere ale Parlamentului să evite subiectul au fost ignorate, Elisabeta s-a hotărât să atace frontal problema. Ea a convocat o delegație din partea ambelor camere și a informat-o despre intențiile sale. Se spune că ea le-ar fi declarat următoarele:

Prin urmare vă voi da următorul răspuns. Cele două petiții, cu foarte multe cuvinte scrise, pe care mi le-ați adresat, conțineau aceste două lucruri ce vă preocupă cel mai mult: căsătoria mea și urmașul meu la tron. Dintre cele două, consider că cel mai potrivit este să mă refer explicit la al doilea, primului îi voi acorda meditația mea tăcută; întrucât eu gândisem că florile nici unui pom n-au fost vreodată așa bine îngrijite și că nu v-am refuzat să credeți că nutresc speranțe pentru aces rod. Și pentru că a venit vorba de acest lucru, dacă cineva din cei prezenți se îndoiește de jurământul meu și de hotărârea mea de a nu renunța la această viață vreodată în schimbul alteia, lepădați deoparte această erezie; ce credeți e greșit pentru că ce este potrivit pentru o femeie de rând nu se cuvine unei regine, cel puțin așa îmi impun să cred, și dacă mi-aș înclina voința trebuinței voastre, nu aș putea să accept un asemenea

gând. Dar până la urmă, gândiți-vă că n-ați fi avut această dorință către mine dacă vremea ar fi fost potrivită pentru faptă încât să fie spusă. Prin urmare măreția cauzei și nevoia de a avea un câștig, mă face să vă spun ceva ce cred că cel înțelept va pricepe: că nu trebuie să grăbim cu forța o faptă, fără să ținem cont de efectele ei, dar pentru că mulți spun povești, chiar așa, subiect de discuții cu cei învățați va fi această chestiune demnă de a fi exprimată spre câștigul vostru, astfel că mai bucuroasă voi supraveghea binele vostru cât îmi va fi dat decât cu rugăciuni să-mi urmez doar firul vieții mele. Iar pentru acest scop voi face mai mult pentru bunăstarea voastră decât am chiar gândit; în acest loc eu mi-am însemnat alte mijloace decât cele la care v-ați gândit voi, la care am meditat, poate chiar pentru binele vostru și nu mai puțin pentru siguranța mea, și care ar fi putut fi realizate până acum, dacă nu ar fi fost amânate pentru mai târziu. Dar sper să mor cândva liniștită cu *nunc dimittis*, ceea ce nu se va întâmpla fără să văd o umbră din rodul siguranței voastre lăsată în urmă când voi fi în mormânt."

Această mărturisire alambicată se pare că a fost pricepută de cei care au ascultat-o, deși Elisabeta a încercat mai mult să-i umbrească înțelesul decât să-l facă limpede. De fapt, discursul acesta reprezintă un exemplu grăitor pentru abilitatea reginei de a rosti multe cuvinte dar de a spune de fapt foarte puțin atunci când dorea să fie evazivă. Totuși, mesajul a fost destul de bine primit. Probabil că s-a întâmplat așa pentru că mulți membri din Parlament au recunoscut în accentele vorbelor ei – și s-a întâmplat așa pentru că ele conțineau foarte puține sensuri exacte – că intenția ei era să acționeze pentru atingerea ambelor obiective (căsătorie și succesiune la tron) având permament în minte binele poporului ei. Faptul că declarația reginei nu a provocat o nemulțumire generală sugerează atât că oamenii aveau mare încredere în ea (sau se temeau de ea?) și că cei care erau mai implicați politic și-au dat seama că făcuseră tot ce putuseră în acel moment.

La următoarea întrunire a Parlamentului, în 1566, mulți membri parlamentari erau vizibili tulburați că regina nici nu se măritase, nici nu numise un succesor la tron. Din nou s-a declanșat agitație, menită să o

determine pe Elisabeta să ia o hotărâre clară. Dar regina nu putea fi clintită. Răspunsul, citit în numele ei la ceremonia de închidere, era mai limpede decât fusese cu trei ani în urmă, dar elimina din discuție problema, prin tonul folosit (lipsindu-i deci acea iscusință tipică ei de a face auditoriul să se simtă bine) și prin conținutul foarte răspicat și net. Parlamentului i se spunea că ambele probleme reprezentau doar treaba reginei și că ea va acționa doar când i se va părea potrivit. Odată cu trecerea timpului, pentru tot mai mulți oameni a devenit limpede că cel puțin în problema succesiunii timpul potrivit nu va veni niciodată.

În 1565, Maria, regina scoțienilor, s-a căsătorit a doua oară. Alegerea ei reprezenta în același timp un fericit amestec între dorința ei personală și viclenia politică. Bărbatul ales pentru a deveni noul rege al Scoției era Henry, lord Darnley, pentru care Maria avea o atracție fizică foarte puternică. Mai mult, el era singurul reprezentant de parte bărbătească al familiei Tudor – prin cea de-a doua căsătorie a lui Margaret Tudor, având deci un statut inferior – ceea ce ar fi făcut ca urmașii Mariei cu el să dețină un drept de necontestat la tronul Angliei, dacă Elisabeta ar fi murit fără să-și rezolve problema succesiunii.

Elisabeta a fost furioasă când a aflat de căsătorie, ce avusese loc împotriva voinței ei ferme. Timp de câțiva ani ea tot făcuse planuri și intrigi ca să o convingă pe Maria să se mărite cu un bărbat cu vederi filo-engleze. Deși mărturiile nu sunt edificatoare – Elisabeta își făcuse un obicei din a nu-și exprima clar intențiile – se pare că ea dorea ca Maria să se mărite cu Robert Dudley. În 1564 ea îl făcuse conte de Leicester pentru ca Maria să nu mai obiecteze că nu era un nobil „adevărat", și se pare că ea era gata să recunoască copilul care ar fi rezultat din această combinație drept primul în linia de moștenitori cu drept la tronul Angliei, ca beneficiu al ei din acest târg. Dacă, așa cum se pare că au stat lucrurile, Elisabeta a vrut cu adevărat ca Maria să se mărite cu Dudley, atunci trebuie spus că a condus foarte prost treburile. Manevrele pe care le-a făcut erau greoaie și incerte, iar ea nu s-a gândit niciodată că din mândrie, Maria nu-l va lua de bărbat pe acela despre care toată lumea știa că este iubitul renegat al reginei Angliei. Ea aproape că o stârnise pe Maria să-și afirme independența și nu mică i-a fost nemulțumirea când a văzut că aceasta a răspuns provocării.

Furia Elisabetei a depășit orice limită când la un an după căsătorie Maria a dat naștere unui fiu sănătos, pe care l-a botezat Iacob. Părea că Maria câștigase de fapt tot ceea ce Elisabeta încercase să-i ofere, fără ca să aibă nevoie să plătească un preț politic. Reginei Angliei i se închisese gura definitiv. Dar din acest moment, Maria a început să risipească tot ce câștigase, făcând greșeală după greșeală. A ajuns să-și urască soțul, care o trata pe față cu grosolănie și aroganță, și nu numai că l-a trădat cu unul din supușii lui, contele de Bothwell, dar a și complotat cu el pentru a-și asasina soțul ostil. Deși toată lumea știa că Bothwell era vinovat de crimă și că Maria era suspectată de a fi luat parte la ea, ea nu a ezitat să se căsătorească cu asasinul soțului ei. Așa ceva era prea mult pentru nobilii protestanți. S-au ridicat la luptă, au învins armata lui Bothwell, au prins-o pe Maria și au forțat-o să abdice în favoarea fiului ei minor.

În 1568, regina scoțienilor a scăpat din închisoare, a fugit în Anglia și i s-a adresat reginei Elisabeta cu rugămintea de a o sprijini pentru a-și recăpăta tronul. Timp de douăzeci de ani de acum încolo – povestea întreagă este relatată de John Warren într-un volum apărut în această serie – cele două regine au jucat un joc încă și mai ciudat decât până acum, cel al aparențelor înșelătoare. Maria a devenit tot mai disperată văzând cum captivitatea ei nu are nici o șansă să ia sfârșit. S-a implicat în tot felul de conspirații menite să ducă la asasinarea Elisabetei și instalarea ei pe tron ca regină a Angliei. În ceea ce o privește, Elisabeta i-a adus pe miniștrii ei într-o stare de nebunie, refuzând să ia măsuri împotriva unei persoane despre care ea susținea că este un monarh prieten al Angliei în ciuda faptelor pe care i le aduceau la cunoștință supușii ei, și susținând că era o prizonieră aflată în puterea absolută a Angliei, când de fapt acțiunile Mariei aveau un efect destabilizator asupra politicii țării. În final, în 1587, problema a fost rezolvată, Elisabeta cedând la tertipurile miniștrilor ei și acceptând ca Maria să fie executată pentru trădare.

Astfel că, în mod virtual, timp de trei decenii, Maria, regina scoțienilor, a fost *de facto*, deși nimeni nu a recunoscut oficial acest lucru, moștenitoarea tronului Angliei. În ciuda eforturilor concertate depuse de mari grupuri ale clasei politice (protestante) pentru a o

determina abil pe Elisabeta să o înlăture juridic de la succesiune pe Maria, fie direct, fie indirect, prin subterfugiul de a da dreptul Parlamentului să numească el succesorul, imediat ce monarhul aflat pe tron în acel moment ar fi murit, nu s-a luat nici o decizie oficială în acest sens. În consecință, această problemă a rămas una dintre cele mai controversate subiecte politice ale perioadei 1558–1587. Totuși, după aceea subiectul nu i-a mai tulburat pe miniștri și nu a mai divizat opinia publică. Din momentul în care Maria a murit, nu a mai existat temerea că va veni pe tron un monarh de credință catolică sau un pion al vreunei mari puteri de pe continent (în ultimii 15 ani de viață, Maria a fost considerată o spioană a regelui Spaniei, de la care ea spera să obțină ajutor militar pentru diversele ei proiecte de lovituri de stat, și nu a regelui Franței, așa cum se considerase la început). A fost acceptată în mod tacit ideea că fiul Marei, Iacob al VI-lea al Scoției, urma să devină regele Angliei după moartea reginei Elisabeta. Nu era o perspectivă sumbră. Se știa despre Iacob că este un protestant adevărat cu vederi moderate și că nu se afla sub influența Franței sau Spaniei, și nici nu avea obligații în acest sens. Toată lumea îl considera un candidat „ce prezenta garanție" și până în 1603 toată țara acceptase gândul că el va fi monarhul Angliei. Prin urmare, când a murit Elisabeta, Iacob a plecat de la Edinburgh spre Londra sigur că pretențiile sale la tronul Angliei nu vor fi contestate.

6 Atitudinea reginei Elisabeta față de succesiune

În ultimele decenii, concepția percumpănitoare a istoricilor a fost că atitudinea Elisabetei a fost negativă în privința problemei succesiunii la tron. A fost criticată pentru a-și fi pus interesele personale mai presus de cele ale țării. Critica împotriva ei a fost concepută în următorii termeni: Elisabeta s-a temut că odată numit, succesorul ar fi acționat drept un punct focal, oricare ar fi fost dorințele persoanei respective, opunându-se reginei. În asemenea împrejurări, mulți oameni, printre care s-ar fi numărat și cei mai puternici oameni din țară, ar fi considerat că loialitatea lor trebuia

să se exprime față de succesor și nu față de regină. În consecință, ar fi putut avea loc o adevărată răzmeriță în sprijinul succesorului, iar viața Elisabetei ar fi fost amenințată. Din cauza tuturor acestor temeri, Elisabeta nu a luat o decizie în privința moștenitorului la tron, gândindu-se că în această situație cei mai influenți supuși ai ei ar fi avut un motiv puternic ca ea să rămână în viață, astfel încât haosul ce ar fi urmat morții ei să fie amânat cât mai mult cu putință. Procedând așa, ea dădea dovadă de cel mai mare egoism, aruncând țara în frământări politice și încleștări civile după moartea ei (când nu ar mai fi fost afectată de ceea ce se întâmpla), doar ca să se bucure de o stare de pace relativă și să nu se teamă tot timpul că ar putea fi asasinată.

Nu a fost greu să se găsească mărturii în sprijinul acestei teorii. În câteva împrejurări, se spune că Elisabeta și-ar fi putut exprima refuzul de a numi un succesor la tron în acești termeni în esență, deși, bineînțeles, și-a ascuns adevăratele motive, de ordin personal, în spatele acelora de ordin național. Chiar a descris situația ei, de succesoare numită la tron în timpul reginei Mary, experiență ce o convinsese de faptul că era un pericol public să ai dinainte un monarh în așteptare. Câțiva comentatori au considerat astfel că prin aceste vorbe Elisabeta s-a condamnat singură. Totuși, e posibil ca verdictul „vinovat" să fi fost dat fără o atentă examinare a tuturor faptelor. Este de fapt foarte ușor să elaborezi o argumentare plauzibilă în sprijinul ideii că Elisabeta acționa în realitate pentru binele țării, într-una din acele fericite împrejurări în care ceea ce era bine pentru conducător era la fel și pentru supuși.

În centrul acestei ultime argumentări stă ideea că în viața politică a Angliei se putea câștiga mai mult păstrând deschise opțiunile decât alegând o anumită cale. Aceasta a fost strategia pe care a folosit-o regina cu succes în multe domenii ale vieții publice. În privința problemelor religioase, ea a avut grijă să nu-i facă pe supușii de credință catolică și pe simpatizanții lor conservatori să intre în opoziție efectivă față de ea, a încercat să nu-i oblige să aleagă între a renunța la convingerile lor și a se angaja într-o rebeliune contra ei. Le-a lăsat libertatea de a fi atât adepți ai vechii

credințe cât și supuși loiali ai regimului existent. Ea a făcut toate demersurile posibile ca papa să nu o considere eretică și să o detroneze, lăsând impresia că ar fi existat posibilitatea ca regatul ei să reintre sub tutela Romei. În privința relațiilor externe, ea a menținut deschisă posibilitatea continuării relațiilor cu Franța și cu Spania pentru o perioadă mai lungă decât ar fi părut posibil, tocmai pentru a reduce șansele unei acțiuni ostile împotriva ei – o acțiune individuală a fiecăruia sau, la fel de rău, conjugată. Aceeași strategie de a hrăni speranțe în cei cu care avea relații a fost folosită de Elisabeta și în politica internă. Cei care luptau pentru a obține protecție înaltă erau de obicei ținuți în așteptare perioade care păreau să dureze o veșnicie. Chiar cei mai mari favoriți ai ei puteau aștepta ani de zile până să primească „premiile" care li se promiseseră și pe care își fixaseră interesul. Neîndoielnic este că Elisabeta știa că cei care nutreau speranțe pentru viitor erau mult mai deschiși față de influența ei decât cei care își împliniseră deja aspirațiile. Ea cântărea deplin și faptul că pentru fiecare persoană satisfăcută existau și câțiva nemulțumiți, descurajați să mai spere.

Se pare că această strategie de a lăsa opțiunile deschise pentru a le permite cât mai multor oameni să spere a fost una dintre cele mai înțelepte pentru abordarea problemei succesiunii. Dacă Elisabeta ar fi cedat proesiunilor insistente exercitate asupra ei, în special în 1563 și 1566, dar de fapt până în 1587, pentru a face toate demersurile legale în vederea succesiunii, care ar fi fost rezultatul? Presupunând că decizia s-ar fi referit la negarea drepturilor la succesiune ale Mariei, regina scoțienilor, așa cum s-a întâmplat de fapt către sfârșitul domniei lui Henric al VIII-lea, ar fi avut stabilitatea politică de câștigat prin acest act – țelul nobil al celor care cereau să se ia o decizie? Acest lucru pare improbabil. Ar fi fost majoritatea catolicilor și simpatizanții lor, care își justificau neimplicarea politică cât trăia Elisabeta cu gândul că era posibil să apară un succesor catolic la tron, mulțumiți să accepte respingerea Mariei de la tron? Probabil că nu. Dacă fiul Mariei ar fi fost declarat prinț moștenitor, ar fi reușit personalitățile politice de frunte ale Angliei să reziste tentației de a-și proteja cariera viitoare prin cultivarea unei influențe

personale la curtea regală de la Edinburgh? Ar fi avut atitudinea lor un efect benefic asupra vieții politice engleze? E greu de crezut. Atunci unde ar fi fost câștigul dacă s-ar fi luat măsurile legale pentru a înlătura incertitudinile cu privire la succesiune? Sunt de înțeles frustrările acelora care ar fi vrut să se întreprindă ceva, se pare însă că ei luptau pentru o certitudine imposibilă. Probabil că raționamentul reginei Elisabeta a fost corect când s-a gândit că orice încercare de a rezolva problema succesiunii „naturale" era sortită eșecului. Desigur că se poate argumenta că și politica ei „de a nu face nimic", dacă nu ar fi fost însoțită de niște împrejurări favorabile – propria ei longevitate, moartea Mariei, regina scoțienilor, și faptul că Iacob a avut norocul să trăiască – tot ar fi fost cea mai puțin rea dintre opțiunile la îndemâna ei. Pentru că i-a servit ei înseși și nu a fost pe placul majorității supușilor ei nu înseamnă că strategia urmată de ea nu a fost cea mai bună.

7 Pretendenții francezi la mâna reginei

În anii ce au urmat deciziei ei de a nu se mărita cu lordul Robert Dudley, enunțată cel mai târziu în 1562, Elisabeta a depus mari eforturi pentru a face din fostul ei „iubit" „cel mai bun prieten". I-a dat clar de înțeles că îl iubește cu adevărat, că nu se află nimeni în inima ei în afară de el, dar că nu se putea pune problema ca ei să fie altceva decât buni prieteni. După aceasta, relația dintre ei a fost apropiată și de durată, chiar dacă la răstimpuri mai aveau loc izbucniri de mânie. Când apăreau probleme serioase între ei, așa cum s-a întâmplat în câteva rânduri, cauza era întotdeauna aceeași. Dudley (sau Leicester, așa cum avea să se numească din 1564, și așa cum o să-i spunem și noi de aici înainte) se aștepta la prea multe de la această prietenie și se comporta într-un fel pe care o regină mândră cum era Elisabeta nu îl putea tolera. Această situație este exemplificată prin mult citatele vorbe rostite de Elisabeta: (probabil apocrife), când Leicester a mâniat-o, în 1565: „Doamne sfinte, înălțimea ta, accept să am un amant, dar nu un stăpân." Dar oricât ar fi supărat-o și jignit-o Leicester pe regină,

câteodată fiind scos din grațiile ei și alungat de la curte, el revenea în afecțiunea reginei o dată ce umorile se linișteau. E aproape sigur că regina îl considera iubirea dintâi și unică a vieții ei – chiar dacă din timp în timp pierdea din vedere acest lucru – și așa s-a întâmplat până la moartea lui, în 1588 și după aceea. În ceea ce-l privește, Leicester nu era așa de implicat afectiv. În această relație, din punctul său de vedere, prima interesul. El se folosea de statutul pe care îl dobândise, acela de favoritul numărul unu al reginei, pentru a acumula pentru sine bogăție, putere și o poziție socială cât mai înaltă posibil. Există puține dovezi care să susțină că el acționa astfel și din alte motive în afară de egoism. Cinicii ar putea replica faptul că el nu este de condamnat pentru că reprezenta cazul bărbatului tipic în cele ce făcea.

Dar bineînțeles că decizia de a nu se căsători cu Leicester nu înseamnă că Elisabeta era hotărâtă să rămână singură toată viața. Posibilitatea de a accepta drept prinț consort un bărbat de neam străin reprezenta o carte prea bună din punct de vedere diplomatic ca ea să și-o refuze. cea mai mare parte a anilor 1560 subiectul speculațiilor privitoare la căsătorie l-a constituit arhiducele austriac Carol de Habsburg. Totuși, în 1567, pentru toată lumea a devenit limpede faptul că orice tactică de amânare posibilă fusese folosită și epuizată de partea engleză și trebuia recunoscut că această posibilitate fusese eliminată. Totuși, au apărut curând alte ocazii. Când Henric al II-lea al Franței a fost omorât în 1559, într-un accident tragic, el a lăsat în urmă o văduvă capabilă și ambițioasă, Caterina de Medici, și patru fii de vârstă mică. Cel mai mare dintre ei (Francisc, primul soț al Mariei, regina scoțienilor) îi urmase la tron, dar a mai trăit doar un an. Al doilea, Carol al IX-lea, a devenit rege. Au mai rămas astfel doi prinți în această familie, ducele de Anjou și ducele de Alençon, care putea fi folosiți de Caterina de Medici pentru piața de export. În 1570 ea l-a oferit pe Anjou reginei Elisabeta ca semn al bunei sale credințe în negocierile pentru o alianță pe care ea și-o dorea încheiată cu Anglia. Această ofertă a fost luată în considerare cu seriozitatea pe care o impunea situația, dar în câteva luni s-a vădit că negocierile nu puteau avansa, întrucât Anjou era un catolic devotat, așa cum fusese situația cu arhiducele Ferdinand cu mai bine de un deceniu în urmă. Atunci a fost propus fratele său mai mic – în cazul nostru de

acum ducele de Alençon – cum se întâmplase și în trecut. Totuși, în această împrejurare, această propunere greu părea demnă de luat în seamă. În acea vreme, Alençon era un tânăr firav, cu un chip deloc atrăgător. Chipul său, împodobit cu un nas dizgrațios și borcănat, se spune că era desfigurat de cicatrici provocate de vârsat de vânat. Elisabeta nu s-a sfit să spună că nu putea să ia în considerare o propunere vizând un băiat care era cu douăzeci de ani mai mic decât ea.

Aici s-ar fi oprit totul, dacă un ansamblu neașteptat de factori nu ar fi schimbat cursul evenimentelor. Din partea franceză au apărut doi factori care au făcut ca propunerea să pară atractivă în ultimă instanță. În 1574 Carol al IX-lea a murit și a fost urmat la tron de ducele de Anjou care a devenit Henric al III-lea. Alençon (care a moștenit titlul de Anjou de la fratele său și este numit chiar așa de anumiți scriitori, deși noi aici îl vom numi Alençon pentru a evita orice posibilă confuzie) a devenit repede un spin în coasta noului rege, întrucât complota cu dușmanii regimului în speranța unui câștig suplimentar de putere. Atât Henric al III-lea cât și mama sa erau de aceea foarte atrași de ideea unei căsătorii între el și Elisabeta, considerată o cale singură de a-l îndepărta de Franța. În ceea ce-l privește, lui Alençon îi surâdea ideea de a deveni rege consort al Angliei, pentru a face rost de mijloacele necesare în vederea creării unei armate care să se alăture rebelilor olandezi din Țările de Jos, care îi propuseseră să îl facă șeful lor, în defavoarea regelui Spaniei. Elisabeta și cei mai apropiați consilieri ai săi întrevedeau și ei avantaje politice dintr-o astfel de căsătorie. Dincolo de speranța tradițională că o căsătorie avea să ducă la nașterea unui moștenitor – considerată încă o posibilitate, în ciuda faptului că Elisabeta se îndrepta către o vârstă care nu îi mai permitea acest lucru. Elisabeta și consilierii săi considerau că un rege consort care ar lupta în Țările de Jos ar putea fi manipulat să acționeze în interesul Angliei, pe când acționând independent, ducele de Alençon ar fi provocat tot felul de complicații internaționale nedorite. Căsătoria ar fi putut constitui o cale de a-l împiedica pe Alençon să devină „un tun nestrunit".

O vreme, negocierile au fost conduse într-o manieră întâmplătoare, care sugera că nici una din părți nu era hotărâtă să ajungă la niște concluzii pozitive. Apoi, în ianuarie 1579 lucrurile s-au

schimbat. Alençon l-a trimis pe Jean Simier, unul din reprezentanții cei mai capabili ai Curții sale, la Londra, pentru a-i cere mâna Elisabetei în numele său. Simier a înregistrat un succes imediat. Grația și farmecul său au încântat pe toată lumea de la Curtea Angliei, iar flateria sa inteligentă a cucerit-o pe regină, care a început să se comporte ca o adolescentă îndrăgostită la prima vedere atunci când se afla în compania sa. Nici nu se putea imagina un teren mai potrivit ca Alençon să purceadă personal în vizită, în luna august. Vizita sa de zece zile – prima din șirul acelora făcute de pretendenții străini la mâna Elisabetei – a fost un succes de nedescris. Elisabeta a fost cucerită total de el. S-a considerat că descrierile care i-au fost făcute fuseseră exagerate, atitudinea sa a fost judecată drept cea a unui bărbat foarte sincer îndrăgostit și care susținea că nu mai putea trăi dacă obiectul dorinței sale îi era refuzat, și angajându-se clar să o lase pe regină să decidă în privința fiecărui amănunt. Pe când el revenea în Franța, toată lumea de la Curtea Angliei susținea că Elisabeta se hotărâse de-a binelea să se mărite cu el.

Pe scena politica engleză știrea a explodat ca o bombă. Cei care erau în favoarea acestei căsătorii au trecut în defensivă, datorită reacției virulente exprimate de cei care erau împotrivă. Adversarii erau conduși și manipulați de Leicester, care își vedea statutul său de cel mai influent om din stat serios amenințat de posibila căsătorie. Aproape toate cărțile se aflau în mâna opoziției. Ei puteau să facă apel la ura xenofobă a englezului față de francezi, să marșeze pe teama protestanților (cea rațională și cea irațională) față de catolici, și să ridiculizeze faptul că o femeie de 46 de ani dorea să se căsătorească cu un bărbat care putea să-i fie fiu.Opoziția față de căsătorie a fost exprimată atât de la amvon cât și din paginile tipărite. Cele mai celebre materiale care se împotriveau căsătoriei erau scrise de un avocat respectabil, John Stubbs. Într-o perioadă când majoritatea cărților și pamfletelor nu aveau titlu în sensul modern al cuvântului – pagina de titlu conținea în mod obișnuit informații despre conținutul a ceea ce urma – pamfletul lui Stubbs purta titlul „o prăpastie de netrecut în care va cădea Anglia printr-o altă căsătorie cu un francez dacă bunul Dumnezeu nu dă semne că se opune față de această

căsătorie, lăsând-o pe Majestatea Sa să vadă păcatul și pedeapsa ce ar urma." Conținea o serie întreagă de judecăți, alături de invective și apeluri la prejudecăți. Tipică pentru această manieră de tratare a subiectului era descrierea lui Alençon astfel:

> „acest amic ciudat, francez prin naștere, de profesie papistaș, convertit în ateist, în Franța o unealtă a necurăteniei, în chestiunea de acum, un șmecher în Anglia în slujba Romei și a Franței, un vrăjitor prin faima sa, știut de orișicine."

Suporterii lui Alençon nu au putut să contracareze publicitatea negativă în rândul maselor mari. Nu aveau argumente care să stea în picioare alături de cele ale adversarilor lor. Tot ceea ce puteau face era să o influențeze pe regină, să-i întărească dorința de a proceda cum considera de cuviință. Soarta a făcut ca ei să facă rost de o armă foarte puternică. Contele de Leicester făcuse în acea perioadă o mare greșeală, căsătorindu-se în secret și neinformând-o pe regină, cu văduva moștenitoare a contelui de Essex, contesa de Essex. Când Elisabeta a aflat, mânia ei nu a cunoscut margini. Ea a simțit atunci că prietenul ei comisese ultima lui trădare. Nu numai că Leicester a fost alungat în mare dizgrație de la curte dar, așa cum speraseră cei care îi furnizaseră informația, hotărârea reginei de a se căsători cu „broasca" ei (așa cum fusese poreclit Alençon cu caldă ironie) a crescut și mai mult. Cealaltă tabără urma să hrănească sentimentele reginei generate de faptul că un număr din supușii ei aveau nerușinarea să protesteze contra unei decizii pe care ea o considera drept o problemă personală. Era vizat în special John Stubbs. A fost convinsă nu numai să ia măsuri împotriva lui pe o bază legală îndoielnică (lumea a considerat că acest fel de măsură legală fusese abrogată la moartea reginei Mary în 1558), dar ea a fost încurajată să permită luarea unei sentințe dure în privința lui Stubbs și a tipografului său, care să fie executată în cadrul unei ceremonii publice. Astfel, lor le-a fost tăiată mâna dreaptă în fața unei asistențe ostile. Aceasta este cea mai dură dovadă că judecata ei a fost serios diminuată în această perioadă.

Cu toate acestea, Elisabeta nu pierduse complet legătura cu realitatea politică. Instinctul ei îi spunea că era bine să meargă mai departe numai dacă o sfătuia în acest sens Consiliul de Coroană. Și aceasta era ceea ce își dorea ea cu disperare să facă. Ea declanșase lucrurile doar ca să-și atingă scopul dorit. Adversarii cunoscuți ai căsătoriei au fost îndepărtați, iar acelora care au rămas li s-au dat indicații să se întâlnească și să-și spună părerea pe rând și în scris (dându-și și numele). Rezultatul a fost foarte dezamăgitor pentru regină. Majoritatea s-au plasat pe o poziție de expectativă, susținând că ei vor sprijini căsătoria dacă regina asta voia. În esență problema a fost pasată spre rezolvare tot reginei. În mod limpede ea nu își dorea deloc acest lucru. De două ori s-a mai întrunit Consiliul de Coroană pentru a delibera și a ajunge la o concluzie și în ambele rânduri rezultatul a fost același – exprimarea loialității și sprijinului supușilor față de orice ar fi hotărât regina. Era evident că recomandarea așteptată de regină nu va sosi. Nu urma să fie sfătuită să meargă mai departe și să se căsătorească cu Alençon. După aceste trei întruniri ale Consiliului de Coroană, fără să se ia vreo decizie concludentă, în octombrie 1579 se pare că regina a acceptat că povestea ei de dragoste nu va avea un final fericit. Deși cu prilejul celei de-a doua vizite a lui Alençon, în 1581, Elisabeta a dat de înțeles că va avea loc nunta, ea nu făcea altceva decât să joace o șaradă foarte plăcută. Cu mult înainte ca Alençon să moară, în 1584, toate iluziile că acest proict mai era încă valabil fuseseră abandonate. O dată cu renunțarea la această partidă, a dispărut și orice altă speranță că Elisabeta s-ar mai putea căsători vreodată.

8 Atitudinea reginei Elisabeta față de căsătorie

Zeci de istorici au făcut tot felul de speculații în tentativa de a identifica părerile Elisabetei față de căsătorie Drept rezultat, au fost avansate o serie de explicații năucitoare prin diversitate, dar nici una nu reprezenta convingerea absolută a autorului ei. Acest lucru s-a întâmplat pentru că certitudinea în privința subiectului căsătoriei

reginei este imposibilă. Nu numai că dovezile care ne-au parvenit sunt contradictorii – Elisabeta s-a exprimat în dese rânduri în legătură cu acest subiect, dar frecvent darea cu presupusul este singura cale de a distinge între diversele păreri exprimate și cele care erau gândite în realitate – dar se pare că opiniile ei erau schimbătoare și le lipsea coerența. Prin urmare, mulți cercetători au încercat să descopere firul logic și rigoarea acolo unde probabil că ele nu existau. În ciuda acestui fapt, meritată făcută încercarea de a furniza o explicație privitoare la această temă. În mod firesc, biografii încearcă să scoată la lumină, din hățișul contradictoriu de idei, concepția subiectului lor despre ceea ce a constituit una dintre problemele centrale ale vieții ei, iar istoricii vieții politice consideră că aici se află dovezile fundamentale despre cum și-a gândit rolul de monarh Elisabeta.

Există mărturii importante că Elisabeta a aceptat credința comună că rolul unei femei, așa cum fusese orânduit de Dumnezeu, era să se mărite și să facă copii. Totuși, se pare că ea făcea o distincție între ea însăși și femeile obișnuite. Se pare că părerea ei era aceea că, întrucât Dumnezeu hotărâse ca ea să fie regină și să domnească peste poporul supus Coroanelor engleză și irlandeză, ea era întrucâtva un bărbat cu rol onorific – nu în sens sexual, ci în privința problemelor care implicau ordinea în societate. Acest gând a generat niște conflicte interioare pe care ea nu a reușit să și le rezolve corect niciodată. Drept urmare, la răstimpuri ea se lăsa condusă în direcții contradictorii. Câteodată era mulțumită – și chiar exulta asupra acestui fapt – că nu are un partener prin căsătorie. Către sfârșitul vieții ea a ajuns să-și spună că se întâmplase așa pentru că era căsătorită cu poporul ei și prin urmare nu mai putea fi disponibilă pentru un contract lumesc obișnuit. În alte dăți, ea credea că avea această datorie dureroasă de îndeplinit, de a-și lua un soț și a deveni mamă, precum făceau celelalte femei. Se întâmpla așa mai ales când era atrasă fizic foarte puternic de un bărbat, așa cum a fost cazul cu Dudley în 1559–1560 și cu Alençon în 1579.

Acest amestec de idei confuze și contradictorii ar putea oferi cheia pentru înțelegerea unei mari părți a comportamentului ei altfel irațional și inexplicabil în problema căsătoriei. Aceasta se poate

întâmpla mai ales dacă cineva consideră rezonabilă ideea că Elisabeta, încă de la o vârstă tânără, nu a agreat, și probabil s-a temut chiar, de ideea de a fi soție și mamă (probabil că ea vedea cele două calități sociale fiind foarte legate una de cealaltă). „Bucuria de a fi mamă" nu aparține secolului al XVI-lea, când actul procreării era considerat de aproape toată lumea drept ceva dureros și o experiență care punea viața în primejdie – era una din multele rele la care se aștepta o femeie. Este probabil că această părere să i se fi imprimat Elisabetei la o vârstă foarte impresionabilă când, tânără adolescentă, a pierdut-o pe singura ființă care fusese ca o adevărată mamă pentru ea (Catherine Parr), ce a murit la nașterea unui copil. Pe lângă acest lucru, rațiunile pozitive de a se căsători (de a manifesta ascultare față de dorințele părinților lor și de a obține securitatea financiară) ale femeilor din clasele sociale situate sus în ierarhie, nu se aplicau în cazul Elisabetei. Așa că ei i-au rămas doar concluziile negative – plasarea femeii sub controlul bărbatului și pierderea unei mari părți a independenței. Nu este prin urmare de mirare că ea a manifestat de-a lungul întregii vieți o atitudine negativă evidentă față de căsătorie. Probabil că cel mai izbitor exemplu existent într-o mărturie în sprijinul acestei concepții se află în des citatele cuvinte ale reginei către primul ei Parlament, din 1559:

> „Pentru mine va fi suficient dacă o piatră de marmură va declara că o regină, domnind atât de mult, a trăit și a murit fecioară."

De fapt, ce ne spun vorbele acestea despre felul în care și-a înțeles Elisabeta rolul de monarh? Un scriitor, făcând uz cu inteligență de aluziile cuprinse aici, a sugerat că simțul ei de familie nu era puternic. Diferența față de tatăl ei, care a făcut eforturi apreciabile pentru a-și asigura perpetuarea neamului, este de-a dreptul izbitoare. Se pare că Elisabeta nu avea nici un fel de neliniște față de ideea că va deveni ultima dintre Tudori. Acest fapt, împreună cu felul în care a acționat în problema succesiunii, a fost folosit de câțiva istorici pentru a o descrie ca pe o egolatră al cărei prim (și deseori) ultim gând era să facă numai ce era în maximul ei interes și doar ce se

potrivea cu dorințele ei personale, și nu să se gândească la ce ar fi profitabil pentru țară și poporul ei.

S-ar putea totuși ca acest verdict să fie dur și incorect. La prima vedere, se pare că Elisabeta a opus rezistență fermă rugăminților insistente și puternice ale poporului ei de a-și alege un soț și de a da naștere unui moștenitor. În același fel s-a întâmplat și cu promisiunile ei vagi de a acționa când era oportun momentul, dar ele nu reprezentau decât tactici de amânare menite să ascundă adevărul că ea se hotărâse că nu se va mărita niciodată. Totuși, dacă examinăm faptele, ele nu prea susțin această teorie. Deși teoretic ideea că regina trebuia să se căsătorească și să aibă copii era simplă, în practică nu s-a dovedit așa. Niciodată nu exista un partener potențial potrivit, care să fie acceptat de majoritatea claselor politice engleze. Se poate spune cu siguranță că Elisabeta niciodată nu a refuzat un soț considerat a fi în interesul țării. Și de două ori (în 1560 și 1579) ea s-a reținut de la a face pasul decisiv, de dragul țării, deși dorințele ei personale o îndemnau să acționeze altfel. Mai mult decât atât, către sfârșitul deceniului al patrulea al vieții, ea era pregătită să facă față perspectivei de a deveni mamă (i s-a spus că era încă posibil, întrucât nu ajunsese la vârsta menopauzei), în ciuda faptului că s-ar fi pus pe ea însăși în mare pericol. Se spune că la mijlocul anilor 1560 ambasadorul spaniol ar fi mărturisit că ea ar fi declarat:

> „Dacă aș putea să numesc un succesor la tron care să fie pe placul meu și al țării, eu nu m-aș mărita, întrucât acesta este un lucru pentru care eu nu am înclinație."

Subtextul vorbelor de mai sus era că Elisabeta se afla încă pregătită de căsătorie de dragul țării ei. Există un argument solid să credem că vorbea serios și că nereușita de a-și alege un soț și de a face un moștenitor a fost generată de faptul că întotdeauna o astfel de decizie provoca țării mai multe pierderi decât câștiguri. Se pare că regina merită mai mult credit pentru felul în care a încercat să rezolve problema căsătoriei și a succesiunii decât i s-a acordat în ultima vreme.

***Să luăm notițe despre** „Elisabeta I, problema căsătoriei și a succesiunii la tron”*

Prima voastră sarcină este să rețineți factorii cheie despre căsătorie și ascensiune. În problema căsătoriei, trebuie să vă faceți un plan de idei despre fiecare dintre pretendenții reginei Elisabeta. El ar trebui să conțină: i) principalele evenimente care au avut loc în decursul peținii respective și ii) motivele pentru care nu s-a finalizat căsătoria.

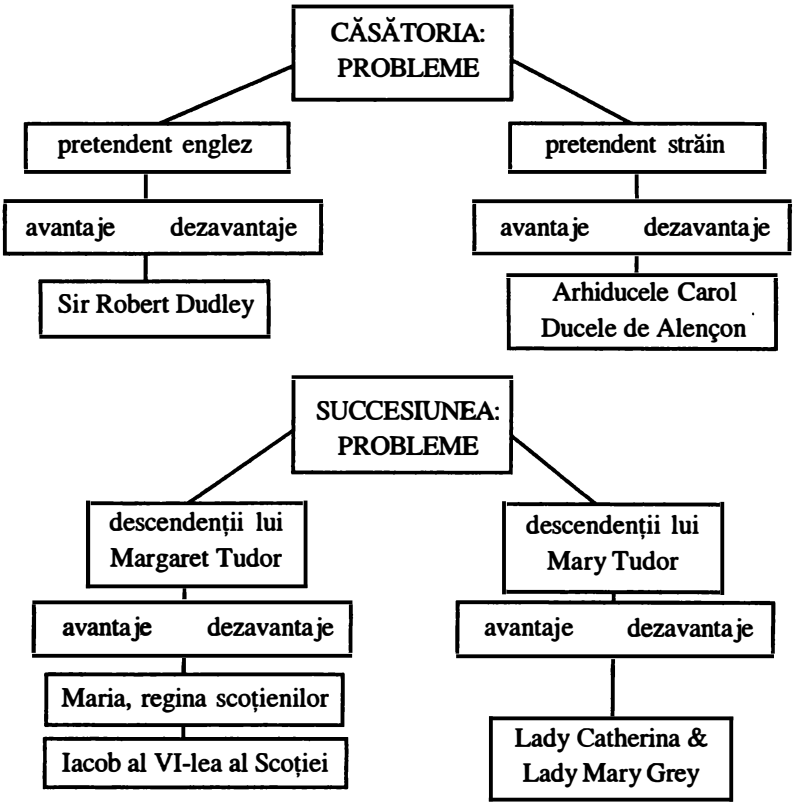

Rezumat – Elisabeta I, problema căsătoriei și a succesiunii la tron

Aveți grijă să puneți și datele, astfel încât să vă puteți construi în minte o linie cronologică clară a evenimentelor. Cea mai bună cale de a reține ideile generale despre succesiune ar fi să copiați tabelul genealogic de la pagina 152. O să fie nevoie să luați notițe și despre prezențiile la tron ale Mariei, regina scoțienilor.

O sarcină care vă va pune mai greu la încercare este cea cu adevărat importantă – să luăm notițe despre ceea ce putem învăța despre Elisabeta din felul în care a acționat în cazul celor două probleme tratate în acest capitol. Notițele v-ar putea fi de mare ajutor dacă ați reușit să descrieți concluziile la care ați ajuns și de ce, mai degrabă decât să puneți cap la cap ideile din text. Dar dacă este ceva prea greu pentru voi în acest moment, probabil că puteți să rețineți doar propriile voastre concluzii în timpul etapei de recapitulare a cursului vostru. Ca să puteți să meditați asupra acestor probleme poate că v-ar fi de ajutor să vă împărțiți notițele în două părți – ce putem învăța despre: i) personalitatea și caracterul reginei Elisabeta și ii) performanțele Elisabetei în calitate de regină.

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Elisabeta I, problema căsătoriei și a succesiunii la tron”*

Examinatorii pun câteodată întrebări care se referă strict la problema căsătoriei și a succesiunii, dar dacă răspundeți la o gamă mai largă de întrebări despre Elisabeta și/sau performanțele ei ca regină veți avea o ocazie mai mare de a învăța din ceea ce ați citit în acest capitol. De aceea, a doua sarcină privitoare la luarea notițelor, descrisă mai sus, este atât de importantă.

Studiați titlurile-eseu următoare, care reprezintă o combinație a ambelor tipuri de întrebări.

1. De ce a rămas nemăritată Elisabeta I?
2. De ce a stârnit asemenea controverse aprige în Anglia problema succesiunii, în prima jumătate a domniei reginei Elisabeta I?

3. Analizați performanțele realizate de Elisabeta I ca regină a Angliei.
4. Cântăresc mai greu calitățile reginei Elisabeta I decât defectele ei?
5. De ce au manifestat istoricii un interes atât de mare față de posibilii soți ai reginei Elisabeta I și față de posibilii succesori la tron?
6. „Succesele înregistrate de Elisabeta I ca monarh au fost mult exagerate". Sunteți de acord cu acest punct de vedere?

Știți probabil deja că pot apărea pe bilet trei întrebări „specifice" la o perioadă limitată de timp, cum ar fi anii 1558–1603, pe când întrebările „generale" pot fi tratate în lucrări mai ample, acoperind, de exemplu, întreaga perioadă Tudor și Stuart. Una dintre aceste întrebări vă solicită profunzimea cuoștințelor și înțelegere, pe când celălalt tip vă cere capacitate de sinteză și multe date. Toate cele trei întrebări „specifice" încep cu cuvântul „de ce". După cum știți, modul standard de abordare a unor întrebări de acest fel este să vă faceți un plan în funcție de diferitele paragrafe, fiecare tratând altă idee. Câteodată, felul în care este concepută întrebarea vă permite să adoptați o altă metodă de tratare. Uneori puteți să spuneți: „Unii zic așa, alții zic așa, dar eu cred că" sau o variantă după acest plan. Doar pentru una din întrebările 1, 2 sau 5 funcționează această sugestie de lucru. Pentru care dintre ele? Unul dintre avantajele acestui tip de plan este că vă ajută să vă concentrați pe diferitele interpretări propuse de istorici – o metodă care duce întotdeauna la acumularea unor puncte bune dacă e bine făcută. Dar aveți grijă! Majoritatea examinatorilor îi vânează pe cei care aruncă cu nume fără acoperire, și au tendința să reacționeze negativ când găsesc astfel de studenți. Așa că nu încercați să dați impresia că știți mai mult și nu vă referiți la un istoric dacă nu ați citit ceva de el sau cel puțin nu ați înțeles în mare parte ce a făcut el. Situația e valabilă și invers, când spuneți numele unui istoric aveți grijă să folosiți un citat din opera sa sau să demonstrați că există cunoștințe și înțelegere în spatele acestei trimiteri. În acest fel nu veți mai fi socotit un student care doar jonglează cu nume.

Planul cu „unii spun așa..." merge cu una din întrebările de profil „general", care anume?

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Elisabeta I, problema căsătoriei și a succesiunii la tron"*

1 Elisabeta și parlamentul din 1563

Citiți cu atenție citatul din discursul rostit de Elisabeta în fața membrilor din parlament, în 1563, de la pagina 155. Răspundeți la următoarele întrebări.

a) Structura acestui discurs este complexă și înțelesul ei este vag și obscur. De ce este așa? (6 puncte).
b) Care este implicația propoziției: „Dintre cele două, consider că cel mai potrivit este să mă refer explicit la al doilea?" (3 puncte).
c) Care este sensul conținut în cuvintele „întrucât eu gândisem... că nu am refuzat acest rod" (rândurile 5–7) (2 puncte).
d) Ce ar fi înțeles probabil contemporanii ei dacă li s-ar fi citit ultima propoziție din citat? (3 Puncte).
e) Ce concluzii pot fi trase din faptul că discursul a fost general bine primit? (6 puncte).

2 Pamfletul lui John Stubbs, 1579

Citiți cu atenție titlul și extrasul din pamfletul lui John Stubbs, de la pag. 165. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Care erau „semnele că se opune" la care se face referire în titlul pamfletului?
b) Alegeți două cuvinte sau sintagme din titlu și explicați de ce este susceptibil ca ele să o fi ofensat pe Elisabeta?
c) Ce se sugerează sau la ce se face referire în expresia „în Franța unealtă a necurăteniei"? (2 puncte).
d) Ce motiv s-ar fi putut să aibă Stubbs ca să-l descrie pe Alençon drept vrăjitor?

Ce concluzie se poate trage despe starea de spirit a Elisabetei în perioada respectivă după atitudinea avută în chestiunea pamfletului lui Stubbs?

3 Atitudinea Elisabetei față de propria ei căsătorie

Citiți cu atenție declarația făcută de Elisabeta către Parlament, în 1559 (pag. 169) și comentariul făcut de ea ambasadorului Spaniei (p. 170). Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Parafrazați declarația făcută Parlamentului, astfel încât să se înțeleagă limpede mesajul (4 puncte).

b) Ce implicații are comentariul făcut de Elisabeta ambasadorului spaniol despre intențiile ei și motivațiile lor? (5 puncte).

c) Ce implicații are comentariul făcut de Elisabeta ambasadorului spaniol despre concepția ei referitoare la modul de alegere a succesorului ei? (2 puncte)

d) De ce interpretează cu mare precauție istoricii declarațiile făcute de Elisabeta ambasadorilor? (4 puncte).

CAPITOLUL 7

Ultimii ani de domnie

1 Introducere

Din 1930 până aproape în 1980 interpretarea ortodoxă asupra istoriei Angliei elisabetane, bazată pe operele lui J.E. Neale și Conyers Read au rămas în mare parte necontestate. În timpul acestei perioade, aproape toată lumea a acceptat faptul că ultimul deceniu și ceva din lunga domnie a reginei (denumită vag drept „anii 1590") a fost o perioadă de crescândă instabilitate politică, care a marcat un declin întristător de la admirabilul echilibru care domnise până atunci. S-a făcut diferența între starea „bună" care existase în mod special la jumătatea perioadei de domnie și situația „rea" care a apărut în ultimii ani și care a pătat frumoasa imagine, altfel, a reginei. Începând cu 1980, un mare număr de istorici interpreta critic numeroase aspecte ale unghiului „ortodox" de vedere. Ei au aruncat o umbră de îndoială asupra concluziilor impuse de vechea „ortodoxie". Cum și studiile recente au cam aceleași puncte de vedere în general, a intrat în uz referința la cercetările lor drept „interpretarea revizionistă." Aceasta a devenit o practică obișnuită în ciuda faptului că folosirea acestei sintagme ar încuraja părerea că ideile revizioniștilor au o coerență unitară, ceea ce nu e cazul. Este adevărat că mulți dintre cercetătorii despre care se susține că aparțin acestei școli revizioniste împărtășesc anumite linii generale de interpretare asupra perioadei, dar majoritatea au lucrat complet independent în domeniul detaliilor și nu ar subscrie obligatoriu la punctele de vedere avansate de aceia care cercetează diverse aspecte ale vieții politice din ultimii ani ai domniei reginei

Elisabeta. Prin urmare, cel mai sigur mod de raportare la interpretarea revizionistă asupra perioadei 1590–1603 este să o considerăm o colecție de studii înrudite, dar lipsite de un factor coordonator unic, despre o dezbatere aprinsă ce continuă încă, și nu drept o viziune radical nouă față de „vechea ortodoxie", unitară și completă.

Așa că sarcina studentului este mult mai complicată atunci când alege între două interpretări bine articulate ce se contrazic. Ceea ce se cere este o evaluare a măsurii în care dezvăluirile făcute de membrii școli revizioniste au discreditat vechea „ortodoxie" și au înlocuit-o cu un unghi de vedere mult mai convingător asupra perioadei respective. Pentru a putea să ajungeți la această judecată de valoare este necesar să înțelegeți vechea „ortodoxie" și să apreciați modalitățile prin care a fost pusă la îndoială. Acest capitol a fost alcătuit având în vedere aceste cerințe.

2 Vechea „ortodoxie": anii 1570 și 1580

În centrul interpretării vechi „ortodoxe" se află contrastul dintre situația politică existentă în timpul anilor 1570 și 1580 pe de-o parte și a anilor 1590 pe de altă parte. Prima perioadă reprezenta epoca stabilității elisabetane, când regimul prezenta siguranță întrucât era popular și forțele politice se aflau într-o stare de echilibru. S-a susținut că regimul se bucura de popularitate la nivelul tuturor straturilor sociale. În parte, popularitatea regimului se datora reginei, ce era considerată un conducător demn de sprijinul și afecțiunea poporului. Există foarte multe dovezi care ilustrează devotamentul supușilor față de regină. Probele directe sunt furnizate, de exemplu, de multele relatări care s-au păstrat, scrise de cei care au fost martorii atenției respectuoase acordate de regină poporului ei. Aparițiile ei publice erau puse în scenă cu grijă pentru a o înfățișa în întreaga ei măreție – îmbrăcămintea elegantă era obiectivul principal al celor care se ocupau de aceste manifestări de protocol, iar ceremonialul era astfel gândit încât să creeze maximum de impresie. Capacitatea ei de a detecta momentele potrivite pentru abandonarea protocolului în

favoarea unor mesaje pline de căldură constituia o trăsătură uimitoare a ieșirilor ei în afara Curții.

Mărturiile indirecte despre stima de care se bucura Elisabeta sunt încă și mai ușor de furnizat și aceasta pentru că regina a fost obiectul celui mai timpuriu cult al personalității. Din momentul în care și-a făcut intrarea în Londra, după moartea reginei Mary în 1558, a devenit ceva obișnuit ca ea să fie omagiată în versuri, piese și tablouri drept salvatoare a nației. Binecuvântarea oficială dată acestor eforturi era aceea că tipograful de la tiparnița regală primea indicații să publice cele mai bune bucăți literare, în special lucrările aceloa care o prezentaseră pe regină într-o lumină bună. În cazuri excepționale, cei care o glorificaseră pe Elisabeta erau recompensați fiindu-le oferită anual o parte dintr-o pensie pe viață. Cel mai cunoscut dintre acești beneficiari de pensii era Edmund Spenser, autorul poemului „The Faerie Queen". Acest amplu poem epic, neterminat – Spenser a murit în 1598 după ce a finalizat și publicat (în 1590 și 1594) numai 6 din cele 12 „cărți" plănuite – este considerat în general opera poetică cea mai remarcabilă a secolului al XVI-lea, în ciuda faptului că stilul ei arhaic (chiar la vremea respectivă se considera că fusese scrisă într-o versiune veche a limbii) și caracterul ei extrem de elaborat o face inaccesibilă majorității cititorilor, cu excepția celor mai hotărâți. În „Faerie Queen" se povestește despre peripețiile pline de îndrăzneală ale cavalerilor de la imaginara curte a Glorianei, regina tărâmului fermecat, într-o formă alegorică. Pentru oamenii din epoca ei era limpede că regina cu pricina, ce întruchipa toate virtuțile, era Elisabeta, întrucât în toate compozițiile alegorice ea avea numele de Gloriana, fapt obișnuit până prin anii 1590. Ceva la fel de obișnuit, cel puțin în casele nobililor de țară, erau portretele ei. Faptul că aproape toate erau identice, înfățișând-o pe regină tânără și majestuoasă, nu era deloc o coincidență. Încurajarea oficială privind cultul personalității prevedea în parte existența unui portret standard al Elisabetei, aprobat oficial, așa încât cei care doreau să-și manifeste public patriotismul, atârnându-și o pictură cu portretul reginei în casă, puteau să obțină o copie la cerere făcută de un artist plastic. O procedură asemănătoare s-a descoperit că s-a folosit în

privința manifestărilor publice de pe 17 noiembrie, aniversarea urcării pe tron a reginei. Ele au început să aibă loc din 1570. Din 1576, data aceasta devenise o sărbătoare națională, cu ocazia căreia se trăgeau și clopotele. Majoritatea comunităților organizau manifestări populare, pentru a marca această zi.

Vechea „ortodoxie" nu sugerează în nici un fel că echilibrul politic din anii 1570 și 1580 fusese o întâmplare. După opinia lor, meritul principal îi revenea reginei Elisabeta. S-a spus că succesele ei importante se datorau faptului că se asigurase ca nici o clasă politică să nu fie trecută cu vederea, pentru a nu se înstrăina de regim și a încerca să comploteze împotriva lui. Dată fiind natura sistemului politic în acea vreme, nu exista nici o cale legală cu o minimă șansă de succes pentru a se opune reginei, astfel că nemulțumirile ieșeau când și când la suprafață. Echilibrarea vieții politice se realiza prin impunerea unui curs de mijloc în problemele religioase, în mod special prin refuzul de a-i persecuta pe membrii numeroaselor familii catolice influente, care nu-și trădaseră credința timp de multe decenii, după ce avusese loc instituționalizarea Bisericii protestante în 1559. Nerespectarea legii de către mulți dintre ei nu era aspru pedepsită, doar că cei care nu frecventau Biserica engleză urmau să fie amendați, iar celor care pledau pentru desprinderea Bisericii anglicane de rădăcinile catolice li se dădea de înțeles că nu vor avea succes. Elisabeta luase în mod premeditat hotărârea ca acei supuși credincioși ai „vechii" confesiuni să nu fie stârniți să intre în opoziție față de regim din cauza unor probleme de ordin religios.

Vechea „ortodoxie" a susținut de asemenea că o parte fundamentală a echilibrului politic din anii 1570 și 1580 l-a reprezentat felul în care au fost ținute sub control facțiunile politice. Încă o dată, meritul pentru a fi contribuit la această situație și a o fi menținut îi aparținea reginei. S-a spus că ea a încurajat facțiunile, ca să aibă mereu posibilitatea de a alege miniștri și strategii politice de sprijin din rândul lor și de-a conduce bine, recompensându-i pe liderii lor suficient de substanțial ca aceștia să aibă sentimentul că în viitor puteau înregistra succese și mai mari, dacă ei continuau să joace jocul după regulile nescrise impuse de regină. Cea mai importantă

dintre aceste reguli presupunea ca în ultimă instanță – când repertoriul complet de dezamăgiri și evaziuni de sub tutelă fusese epuizat – autoritatea reginei trebuia respectată, iar ordinele ei urmate. S-a spus că această capacitate de conducere a facțiunilor reprezenta rodul exprienței acumulate de ea în timpul anilor 1560, când situația îi scăpase de sub control. Îi fusese pusă la încercare experiența în 1569, când curajul și perseverența ei împiedicaseră să se ajungă la căderea regimului. Interpretarea „ortodoxă" spune că de aici încolo în mod special facțiunile lui Cecil și Leicester fuseseră răsfățatele sistemului de protecție și influențaseră viața politică îndeajuns ca să se mulțumească acum doar cu păstrarea *statu quo*-ului.

3 Vechea „ortodoxie" despre anii 1590

În interpretările vechii „ortodoxii" există un contrast flagrant între echilibrul și stabilitatea perioadei de mijloc a domniei Elisabetei și dezechilibrul și instabilitatea potențială din ultimii ani. Se spune că linia de demarcație între ele ar fi reprezentată de perioada din jurul lui 1590. S-a ales această dată pentru că atunci au murit mulți dintre liderii politici ai perioadei anterioare – dintre cei mai de seamă fiind Leicester, ce a murit în 1588, Walsingham în 1590 și Sir Christopher Hatton în 1591 – și când au apărut în luminile rampei două personalități majore ale ultimei etape a domniei Elisabetei, contele de Essex și Sir Robert Cecil. S-a argumentat că în acest moment s-a pierdut influența moderatoare a lui Leicester în mod special, fiind înlocuită cu nechibzuința periculoasă a lui Essex, ceea ce a dus la o schimbare de accente în climatul politic, la care s-a adăugat faptul că gloria reginei pălea tot mai mult, ea fiind tot mai bătrână și mai puțin competentă. Popularitatea ei scădea din variate pricini. S-a considerat că această scădere a popularității a avut loc atât la nivelul cercurilor de la Curte, cât și în general în țară. Cauza acestei slăbiri a puterii la nivelul centrului politic al țării a fost generată de incapacitatea beneficiilor financiare asigurate de sistemul de protecție de a ține pasul

fie cu inflația, fie cu numărul tot mai mare al acelora care încercau să-și mărească veniturile din punga generozității regale. S-a considerat, de asemenea, că prin impozitele impuse de Parlament elita socială a națiunii a fost ținta unor presiuni sporite de natură financiară, ele devenind de acum un fapt obișnuit, și nu ca în trecut, când erau folosite în împrejurări excepționale. La nivelul populației în general, cauzele nemulțumirii au fost de două feluri: unele inerente, altele putând fi evitate. Cele inerente erau determinate de acțiunile guvernului, între care cea mai importantă a fost creșterea prețului unei mari părți a mărfurilor curente, generată de împărțirea monopolurilor (vezi pag. 48), după care urma teama bărbaților de a nu fi recrutați ca soldați sau marinari într-una din numeroasele expediții externe, organizate în anii 1590. Pe bună dreptate, toată lumea considera că alegerea cuiva în serviciul militar era echivalentă cu o condamnare la moarte. La aceste rele, generate de guvern, se adăugau greutățile provocate de cele trei recolte proaste succesive dintre 1594–1596 – de obicei se întâmpla ca după un an cu recoltă proastă să urmeze un an bun sau satisfăcător, ceea ce făcea suportabilă situația, dar o astfel de serie de recolte proaste provoca o adevărată foamete în rândul părții sărace a populației, iar unii chiar mureau din această pricină. Și era caracteristic firii umane ca vinovații să fie „ei" (autoritățile), pentru că nu fuseseră capabili să remedieze situația.

Uneori s-a sugerat că datorită faptului că atât de mulți oameni deveniseră deziluzionați până la sfârșitul anilor 1590 este de presupus că regimul se afla într-o condiție atât de proastă încât a fost comparat cu un organism. Conform estimărilor, se întâmpla cu un deceniu în urmă, când se credea că majoritatea celor din clasa proprietarilor de pământ erau pregătiți să reacționeze în cazul unei tentative de lovitură de stat, ce ar fi reprezentat interesele Mariei, regina scoțienilor. S-a susținut, de asemenea, că regimul aproape că nu mai exista pentru cei care își pierduseră încrederea în el. Aceasta concluzie se baza pe studiile care îl aveau în centru pe un om remarcabil, Robert Devereux, al doilea conte de Essex.

4 Contele de Essex

a) Originile

Robert Devereux a devenit conte de Essex la vârsta de nouă ani, în 1576, când tatăl său a murit, într-o perioadă când el făcuse o tentativă nereușită de a-și redresa situația financiară, întemeind așezări mari englezești pe terenurile confiscate din Irlanda. Familia Devereux era mândră de originea ei, chiar dacă se născuse pe baza unor căsătorii avantajoase, ce aduseseră sânge regal în venele membrilor ei. Aceștia se considerau a aparține foarte selectului grup de descendenți ai aristocrației medievale engleze.

La doi ani după moartea tatălui său, mama lui Essex s-a căsătorit cu contele de Leicester. Aceasta a făcut ca tânărul aristocrat să crească chiar în centrul vieții politice engleze. În 1587, la vârsta de 20 de ani, când devenise un adevărat curtean, el își făcuse deja un nume. Pe când servea într-o funcție înaltă în armata engleză deplasată în Țările de Jos, sub comanda tatălui său vitreg, el a fost înălțat la rangul de cavaler pentru actele sale de curaj. În câteva luni el nu numai că a reușit să devină unul dintre favoriții cercului de apropiați ai reginei și își asigurase numirea în postul de Maestru de Echitație al reginei, când Leicester a părăsit postul, dar a primit unul dintre cele mai importante onoruri pe care avea să le acorde regina. A fost ales membru al Ordinului Jartierei. Obligațiile legate de echitație îi asigurau un venit de 1500 de lire pe an și o întrevedere zilnică cu regina. De aceea, nu este surprinzător că atunci când a murit Leicester în 1588, Essex a fost considerat moștenitorul său natural.

b) Omul

J. E. Neale l-a descris pe Essex cu niște cuvinte memorabile: „încarnare a poeziei, un tânăr aristocrat exercitând o atracție irezistibilă, impulsiv și generos, cavalerul curtean tipic pentru romanele de aventuri ale epocii." Și era într-adevăr o persoană carismatică. Îi influența pe toți deopotrivă. Femeile aproape că îi cădeau la picioare

și majoritatea bărbaților cu care aveau afaceri de rezolvar rămâneau vrăjiți de aerul superior pe care îl inspira, care radia o atitudine firească, lipsită de îngâmfare. În general, pentru popor – la început doar pentru oamenii din capitală și apoi pentru tot mai mulți – el îl întruchipa din cap până în picioare pe liderul natural. Reprezenta aceea figură publică

Contele de Essex, după o pictură de Marcus Gheeraerts cel Tânăr, aprox. 1596

în jurul căreia oamenii puteau să viseze la ce voiau. Mulți ar fi murit pentru el, din propria dorință. Dacă ar fi existat pe vremea aceea reviste de scandal și curiozități el ar fi apărut în fiecare zi în ele. Îi atrăgea pe oameni într-un fel unic pentru secolul al XVI-lea.

Totuși, dacă cineva s-ar fi gândit să-l asemene pe Essex cu un zeu grec, atunci ar fi trebuit să-l imagineze cu picioare de lut. A doua propoziție din descrierea lui Neale este un exemplu strălucit de coborâre de pe soclu a cuiva. El scrie că: „Avea toate calitățile pentru o carieră strălucită, cu excepția unei puteri de judecată sănătoase, a unui temperament echilibrat și a discreției." El ar mai fi putut să adauge și că Essex avea o tendință evidentă de a se autodistruge. Cei care cred în zodii și în soartă, sau par să creadă în ele, ar spune că el se născuse pentru a deveni o figură tragică, și că drumul carierei lui era marcat de acest lucru implacabil. Mai mult decât atât, cei care studiază ocultismul și semnele vor avea satisfacția să constate o anumită simetrie în caracterul său, fiecărei trăsături pozitive corespunzându-i una negativă. Era pe de-o parte generos cu cei care îi solicitau sprijinul, iar pe de altă parte, îi trata cu o indiferență iresponsabilă pe cei cărora le datora bani. Acumula datorii cu viteza fulgerului – în medie, el cheltuia în fiecare an echivalentul venitului mediu al unui nobil, deci mai mult decât câștiga și nu se gândea deloc cum urma să-i plătească pe cei care îi dădeau bunuri sau îi făceau servicii pe credit. Autorității sale pline de firesc și de grație, manifestată asupra acelora care îi recunoșteau superioritatea, îi corespundeau în negativ, tentative pline de susceptibilitate, vindicative și necugetate față de cei care nu se purtau cu servilism față de el. Chiar prietenii săi erau șocați deseori de reacțiile sale de maximă nervozitate față de aceia care nu reacționau cum se aștepta el. Un exemplu tipic, deși extrem, al acestui comportament paranoic, a fost încercarea sa de a-l executa pe Sir Walter Ralegh care avusese îndrăzneala să conducă un asalt asupra unei poziții inamice când el, în calitate de comandant, nu fusese de față, deci îl jefuise de gloria victoriei. Până la urmă, Ralegh a scăpat, dar din ordinul de luptă a fost omisă menționarea faptei sale. În relația cu regina, Essex, supusul conștiincios și sclavul devotat al dragostei curtenești, devenea

câteodată un copil răsfățat care făcea ce voia chiar dacă i se spunea răspicat că totul are o limită. Așa cum mereu comportamentul său altruist pe câmpul de luptă îl determina să persevereze, în ciuda aparentei lipse de șansă, tot așa nu se lăsa învins nici pe scena politică de acasă. Totuși, se întâmpla ca o atitudine descrisă drept curajoasă în război să fie cu totul nepotrivită dacă avea loc la întrunirile Consiliului de Coroană sau în încercările de a câștiga favoruri de la regină. Se poate spune că Essex era brav în bătălii, dar când se afla implicat în negocierile politice se comporta ca o brută ineficientă.

c) Cariera

Între douăzeci și treizeci de ani, în deceniul de după 1587, Essex și-a întemeiat și menținut reputația de *enfant terrible*. Acționa mai totdeauna scandalos, exagerând cu nechibzuința deseori, dar reușind (datorită norocului și nu judecății) să evite ultimul dezastru, moartea sau dizgrația. El se baza pe faptul că datorită afecțiunii mari pe care i-o purta regina – în multe privințe ea îl considera fiul cu care nu o hărăzise soarta – va scăpa de consecințele faptelor sale, și s-a dovedit de fiecare dată că avusese dreptate. În 1589 a plecat de la Curte și împotriva ordinelor explicite ale reginei Elisabeta s-a alăturat expediției navale menite să-i împiedice pe spanioli să-și organizeze o a doua armată împotriva Angliei. Planurile pe care le făcuse din timp și viteza cu care s-a deplasat spre vestul țării și avansul corabiei sale față de restul flotei a făcut ca ordinul reginei prin care era rechemat să ajungă prea târziu, ceea ce i-a întărit reputația de brav om de acțiune. Când a revenit în țară, Elisabeta i-a acceptat căința cu un amuzament de abia ascuns care părea să spună că „bărbații rămân bărbați orice ar fi". În 1591, când se organiza o expediție spre Franța, menită să-l sprijine pe Henry al IV-lea în eforturile sale de a câștiga controlul asupra țării, pentru a învinge pe adversarii săi catolici și pe aliații lor spanioli, Essex a izbutit să-și impună punctul de vedere asupra reginei și să o convingă să-l lase să fie singurul comandant al acestei aventuri. Deși a desconsiderat fățiș ordinele date de regină privitoare la condițiile de instrucție ale armatei pe care o conducea,

revenind la Curte pe neașteptate, a reușit apoi să o determine să-i mai acorde o șansă și să extindă perioada de serviciu militar al armatei peste graniță. În ciuda faptului că nu s-a realizat nimic nici în această a doua perioadă, și că singurul câștig l-a avut Essex, consolidându-și reputația de om de acțiune, nu s-a luat nici o măsură împotriva comandantului care cheltuise cu atâta inconștiență puținele resurse ale monarhului său. În 1595, 1596 și 1597, au fost organizate expediții militare combinate, terestre și navale, împotriva Spaniei, Essex aflându-se la comanda acestor forțe dar, în ciuda capturării portului Cadiz într-o primă incursiune, nu ar fi incorect dacă am spune că aceste expediții au reprezentat niște eșecuri costisitoare. Sentimentele patriotice erau așa de puternice în țară încât printr-o publicitate atentă Essex a apărut într-o lumină eroică. Era în general considerat drept un lider militar de marcă, și de departe cel mai bun comandant pe care îl avusese Anglia. Aici se înșelase și pe sine, îi înșelase și pe mulți alții.

Nu e nici o îndoială că la începutul anilor 1590 Elisabeta spera să realizeze în politica internă ceea ce făcuse cu 30 de ani înainte când izbutise să facă din Leicester un politician puternic, cu adepți pe măsură. Așa cum îl pregătise cu o generație în urmă pe tatăl său vitreg, așa a făcut și cu Essex, pentru a-i oferi răspunderi în guvern. În 1593 ea a considerat că el era pregătit să joace un rol politic important, drept pentru care l-a făcut membru în Consiliul de Coroană. În timpul cât a durat instruirea lui Essex, ea a încercat să limiteze puterile facțiunii lui Cecil, astfel ca tânărul ei favorit să aibă o șansă egală cu ceilalți. În 1590, când a murit Sir Francis Walsingham, Burghley a solicitat postul de secretar principal pentru a-l oferi unui susținător de-al său, deși el ar fi preferat să i-l dea fiului său, Sir Robert Cecil. Elisabeta l-a refuzat și după obiceiul său n-a luat nici o hotărîre. Prin urmare postul a rămas neocupat. Singurul și cel mai bun aranjament pe care l-a putut negocia Burghley a fost acela de a face el cea mai mare parte a muncii secretarului (deși avea peste 70 de ani și o sănătate șubredă), dar el ar fi vrut să fie ajutat de fiul său, într-o manieră semi-oficială.

Timp de câteva luni de la numirea sa în Consiliul de Coroană, Essex s-a comportat mai responsabil și părea că strategia reginei dă rezultate. Dar s-a dovedit curând că lupul putea să-și schimbe părul dar năravul ba. Paritatea cu facțiunea lui Cecil era un lucru pe care Essex nu putea să îl accepte. El dorea să conducă și să se vadă acest lucru. Una dintre căile pe care le-a ales pentru a-și atinge acest scop a fost să anunțe public persoanele pe care le dorea numite în posturile vacante, aflate sub influența reginei, și de fiecare dată se întâmpla că cei pe care îi prefera el nu se aflau pe lista de favoriți a lui Cecil. El a refuzat toate propunerile de compromis și, în ciuda faptului că Elisabeta amâna luarea deciziilor pentru a nu fi nevoită să aleagă între bătrânul ei consilier și tânărul ei favorit, și-a riscat reputația numind persoane despre care regina îi spusese că nu îi plăceau sau nu le considera potrivite. Essex a lăsat să se înțeleagă de către cei apropiați lui – și de fapt întreaga Curte bănuia ce se petrece – că intenționa să o forțeze pe regină să facă așa cum dorea el. În ciuda acestor împrejurări, regina a rămas incredibil de calmă și a făcut tot ce i-a stat în putință să nu aducă atingerea statutului lui Essex, dar era hotărâtă să nu se lase călcată în picioare de el tot timpul. Ea a cedat în anumite privințe care se refereau personal la favoritul ei, inclusiv referitor la numirea lui în funcția de conte mareșal (comandantul titular al forțelor armate), în 1597, astfel încât el să-și păstreze întâietatea față de lordul amiral, recent avansat, fiindu-i acordat rangul de conte, dar nu aprobase nici una din numirile pe care le susținea el public. De fapt, după un timp îndelungat, în care presupunea că Essex își schimba părerea, ea alegea invariabil candidatul preferat de Burghley. În parte, se pare că ea făcea acest lucru ca o tentativă de a-l pune la punct pe Essex, deși în general persoana aleasă pentru un post era și cea pe care o prefera regina – motiv pentru care o susținuse și Burghley în primul rând. Excepția de la această regulă a constituit-o numirea târzie a lui Sir Robert Cecil în funcția de secretar principal în 1597. Istoricii citează felul în care a avut loc numirea ca pe un exemplu tipic al slăbiciunii pe care o avea Elisabeta față de părerea lui Essex – Cecil primise premiul pentru care se străduise atât, în timp ce Essex nu era în țară, plecat fiind în așa zisa Expediție

din Insule, tot așa cum se întâmplase când Cecil fusese numit consilier în cadrul Consiliului de Coroană, în 1591, pe când Essex se afla în Franța. Totuși, se poate la fel de bine argumenta că acest fel de a proceda ne furnizează dovada că regina se temea destul de tare de reacțiile favoritului ei, așa cum, bineînțeles, își dorea și el.

Oricare vor fi fost motivele acestei manere de a proceda a reginei Elisabeta, rezultatul nu avea cum să fie pe placul ei, pentru că Essex în loc să învețe din această lecție, devenea din ce în ce mai hotărât să arate lumii cât de puternic era el ca om politic. Datorită în special istoricilor care au cercetat ce se întâmpla pe cuprinsul țării în timpul anilor 1590, a devenit mai limpede decât înainte că asupra membrilor nobilimii de țară se făceau presiuni pentru a se declara de partea uneia sau alteia dintre părți. Imboldul era dat fără îndoială de Essex (se pare că Cecil acționa doar defensiv), ai cărui oameni foloseau tactica „băieților bătăuși." Împotriva acelora asupra cărora Essex avea influență financiară erau folosite amenințări transparente, în timp ce alții, care erau independenți economic, erau puși să aleagă între a fi de partea lui Essex, sau a fi împotriva lui. Nu există un consens despre cât de „politizate" erau localitățile, dar este limpede că în anumite districte, aliații lui Essex adoptaseră o adevărată tactică de război împotriva adversarilor lor.

Nu există mărturii directe despre etapele când a avut loc schimbarea de atitudine a reginei Elisabeta față de Essex, dar se pare că cea mai importantă decizie a fost luată în iulie 1598. Până atunci, regina fusese gata să-i ofere la nesfârșit șanse și să-i treacă cu vederea toate indiscrețiile, cu speranța că el se va potoli, așa cum făcuse tatăl său vitreg.

Dar evenimentele care au avut loc în jurul alegerii comandantului care să conducă o expediție pentru a reinstaura controlul Angliei asupra Irlandei, după revolta organizată de contele de Tyrone, au determinat-o pe regină să hotărască, evident în pofida sentimentelor ei, că favoritul ei nesupus mai avea doar o singură șansă de a se dovedi demn de încrederea ei. Date fiind circumstanțele în care a fost luată această decizie, este foarte surprinzător că i s-a acordat și această șansă. Conflictul a apărut cu prilejul unei discuții între regină

și un grup mic de consilieri militari de-ai ei, din care făcea parte și Essex, despre cum trebuia rezolvată problema din Irlanda. Elisabeta voia o armată de proporții mai modeste sub comanda unui general de „linia a doua", în timp ce Essex susținea cu tărie să se trimită cea mai mare armată cu putință, pe care să o conducă el. Când i-a fost limpede că regina nu va ceda în fața argumentelor sale, Essex a început să o apostrofeze în modul cel mai violent cu putință. În acest moment, Elisabeta și-a ieșit din fire și s-a repezit la el – mărturiile timpului descriu și amănuntul că „l-a tras de urechi". La rândul său, Essex a făcut și el o criză de nervi și a dat să-și scoată spada. Oprit să facă acest lucru, ce ar fi fost considerat un act de trădare, el a plecat ca o furtună de la Curte, spunând că nu accepta să fie insultat în acest fel de nimeni, nici măcar de regină.

După ce lucrurile s-au potolit, părea că el câștigase din nou. Nu numai că i s-a oferit conducerea expediției militare din Irlanda, dar i s-a permis să pună pe picioare cea mai numeroasă forță armată (16 000 de infanteriști și 1 300 în cavalerie) trimisă vreodată în afara granițelor, în timpul reginei Elisabeta. Proporțiile acestui succes făceau însă ca totul să fie în esență mult mai periculos pentru el. Este probabil că Elisabeta a vrut să vadă dacă el este în stare să-și dovedească capacitatea de a fi un supus loial și obedient în Irlanda sau nu. A plecat în martie 1599, primind ordine foarte clare despre ceea ce trebuia să facă și ce nu. Dar chiar din prima clipă el a încălcat aceste ordine. Faptul cel mai semnificativ dintre toate este că nu s-a îndreptat spre nord de Dublin ca să ajungă în Ulster să se lupte cu contele de Tyrone. A pierdut timpul ducând o campanie ce a încercat să penetreze centrul și sudul Irlandei, îndreptându-se spre nord când armata era prea istovită și după ce trecuse prea mult timp ca să mai poată realiza ceva important. La aceste greșeli de omisiune, s-au mai adăugat două de acțiune. În loc să se lupte cu Tyrone, ele a încheiat un armistițiu cu el, și contrar ordinelor clare primite, a părăsit Irlanda în septembrie întorcându-se la Londra ca să-și justifice acțiunile în fața reginei. De această dată, Elisabeta nu mai era deloc dispusă să fie iertătoare. Probabil că Essex se aștepta ca la început să fie primit cu răceală, dar cum săptămânile deveniseră luni de așteptare, a trecut

apoi aproape un an fără ca regina să-i zâmbească, el a ajuns la concluzia că ea trebuia forțată să-l reprimească în grații.

Se pare că Essex nu s-a gândit bine cum anume trebuia făcut acest lucru și nici nu luase în calcul implicațiile posibile ale unei coerciții fizice asupra reginei. Pentru că nu i s-a mai permis accesul la Curte, el a ajuns la concluzia că trebuia să o cucerească prin forță și să o oblige pe regină să-l aleagă pe el drept singurul ei consilier. Dar, din momentul în care a realizat că planul său nu mai era pentru nimeni o surpriză, l-a înlocuit, fără să-i mai acorde atenție, el având acum în gând să dea o lovitură militară. Essex a crezut că de îi va pune pe câțiva dintre cei mai buni prieteni să alerge pe străzile Londrei, strigând că viața sa e în primejdie și cerând ajutor, ar putea aduna în curând o masă suficient de mare de oameni pentru a da un atac asupra Curții. Pe 8 februarie 1601, când a vrut să-și pună în aplicare planul, a descoperit că nu răspundea nimeni la strigătele sale de ajutor. Autoritățile din Londra blocaseră accesul către Curte, drept pentru care a fost nevoit să se întoarcă acasă, unde a fost arestat. Spre sfârșitul lunii, a fost acuzat, spre marea sa surpriză, de trădare, judecat și executat. La vârsta de 34 de ani, el a trebuit să plătească acest preț pentru că nu a gândit corect asupra problemelor pe care le putea rezolva singur și a acelora pe care nu putea să le decidă el.

d) Analiza făcută de „vechea ortodoxie"

Pentru istoricii care acceptau concluziile vechi „ortodoxii" despre anii 1590, Essex era personificarea limpede a aceluia care înșfăca înfrângerea din fălcile victoriei. Sensul acestei judecăți era că lui îi era cu mult mai greu să piardă decât să câștige. Conform acestei interpretări, strategia sa de a domina pe regină era eficientă și lucrurile au luat o întorsătură tragică doar pentru că nu a reușit să-și impună în țară avantajele obținute în afara granițelor între 1599 și 1601. Dovezile care pot veni în sprijinul acestei concluzii sunt impresionante numeric. Au existat numeroase împrejurări între 1589 și 1598 când el a reușit să-și impună voința asupra reginei, deseori

acționând într-un fel care contrazicea ordinele primite și drept urmare, fiind iertat pentru neascultare, sau, într-un mod și mai spectaculos, forțându-i reginei mâna, cum s-a întâmplat cu pregătirile pentru expediția din Irlanda, când se știa că ele sunt contrare politicii reginei. Un punct central în această argumentare este considerarea reginei în anii 1590 drept o forță politică consumată, incapabilă de altceva decât de rare răzvrătiri pentru a se elibera de atracția pe care o avea față de omul în care investise ultimele ei resurse emoționale. Conform acestei interpretări, la fel de important este că s-a crezut despre Essex că ar fi fost capabil, și probabil ar fi reușit, să conducă o lovitură militară după ce devenise conștient că felul în care rezolvase treburile în Irlanda avea să ducă la căderea sa în dizgrație. S-a sugerat că pe când se afla în Irlanda el ar fi putut să decidă ca un număr de câteva mii din oamenii săi să se deplaseze pe coasta Țării Galilor și apoi spre Londra, adunând astfel un efectiv considerabil de tineri nobili sub comanda sa (mulți dintre suporterii săi cei mai devotați erau din Țara Galilor sau din comitatele învecinate ale Angliei) și dacă ar fi procedat așa, nimeni nu i s-ar fi opus. S-a susținut de asemenea că, întrucât nu profitase de această ocazie, el ar fi putut aduna în jurul său în Londra un număr suficient de mare de susținători tineri, provenind din alte părți ale țării, ca să nu mai fie nevoie să se bazeze pe „ucenicii" din capitală – aceștia din urmă fiind considerați cauza eșecului său. Faptul că nu a realizat nici unul din aceste lucruri a fost pus pe seama incompetenței și unei prea mari încrederi în sine.

5 Concepțiile revizioniste despre anii 1570 și 1580

Contribuția adusă de cercetarea revizionistă la înțelegerea vieții politice a anilor de mijloc ai domniei reginei Elisabeta a fost relativ modestă. Nu a existat nici o interpretare radical nouă, ci mai degrabă o necesitate de a schimba total accentele. S-a sugerat că atât de des invocata „stabilitate elisabetană" a fost exagerată și reprezentată greșit

– exagerarea referindu-se atât la gradul de coeziune al elitei proprietarilor de pământ în sprijinul regimului cât și la acela al cooperării dintre oamenii politici importanți. Reprezentarea greșită se referea la rolul reginei în stabilirea și menținerea echilibrului între facțiuni. Deși nu s-a devedit acest lucru, și probabil că nu se va întâmpla astfel niciodată, din cauza absenței dovezilor relevante, se poate specula asupra faptului că miniștrii principali intrau câteodată în panică dacă o minoritate semnificativă dintre nobilii de țară ținea cu aceia, mai ales cu Maria, regina scoțienilor, care doreau să modifice echilibrul (dacă nu chiar natura) regimului și e neîndoielnic faptul că susținerea acestor miniștri „pro-protestanți" (în special Leicester și Walsingham) vizavi de ideea de consens politic devenea din când în când foarte problematică, mai ales atunci când regina îi „înghesuia la colț" pe activiștii protestanți din țară sau refuza să acorde sprijin financiar sau militar protestanților rebeli de peste hotare. Fusese criticată și ideea conform căreia regina ar fi avut meritul de a fi alcătuit și implementat un plan riguros premeditat de „echilibrare" a forțelor politice din jurul ei. Deși aceste păreri nu au avut un total câștig de cauză, ele totuși au pus în lumină posibilitatea ca istoricii din vechea „ortodoxie" să fi crezut câteodată că găsiseră dovezi despre o strategie concepută cu anticipație, când nu era vorba de fapt decât de decizii luate după o reacție de moment.

Totuși, nu trebuie să ne imaginăm că cercetarea revizionistă asupra acestei perioade este lipsită de consecvență. Poate că nu ar fi fost nevoie să se reevalueze fundamental concepția ortodoxă, dar a fost comentată critic o parte a marelui contrast, devenit tradițional, între politica anilor 1570 și 1580 și aceea a anilor 1590, și aceasta este semnificația sa în acest capitol. Se poate demonstra că nici perioada precedentă nu a fost așa de echilibrată cum s-a crezut odată și că nici regina nu a fost chiar acel maestru păpușar de mare popularitate la vârsta tinereții, ceea ce face ca nici anii din urmă să nu mai reprezinte acel declin trist de care au vorbit interpretările tradiționale.

6 Interpretarea revizionistă despre anii 1590

Deşi mai sunt încă multe lucruri de cercetat, istoricii revizionişti au stabilit că regimul elisabetan nu a fost în nici un moment al ultimilor ani pe punctul să se destrame. Se poate susţine această idee întrucât au fost aduse dovezi convingătoare care au pus la îndoială principalele sentinţe sumbre avansate de istoricii care au susţinut vechiul curent ortodox. O parte dintre factorii despre care se poate spune că ar fi slăbit regimul au fost scoşi din cauză cu surprinzătoare uşurinţă. S-a demonstrat, de exemplu, că asprele condiţii economice de la mijlocul anilor 1590 nu au condus decât la tulburări minore şi acolo unde se sugerase că pătura săracă urma să se ridice la luptă la a înlătura guvernul, întrucât el nu contribuise suficient pentru ameliorarea situaţiei, faptele nu susţin decât în foarte mică măsură ideea. În mod asemănător, nemulţumirea publică generată de monopoluri între 1597 şi 1601 se pare că s-a destrămat repede, de îndată regina a revocat monopolurile care exercitau opresiunea cea mai mare. De fapt, se pare că fiecare dintre cauzele de nemulţumire generală împotriva regimului – condiţii economice grele, impozite mari, decimarea populaţiei ţării prin războaie – a generat foarte multe proteste, dar nu au condus decât câteva persoane la acţiuni menite să înlocuiască guvernul.

Se obţine un tablou asemănător dacă se cercetează problemele cheie referitoare la politică. Cele trei concluzii centrale ale vechii ortodoxii în acest domeniu – că o regină tot mai bătrână pierdea controlul asupra evenimentelor, că rivalitatea mare dintre facţiunile lui Cecil şi Essex ducea la destabilizarea regimului în centrul său şi în ţară şi că Essex ar fi putut avea succes cu lovitura militară din 1601 dacă ar fi făcut mai puţine greşeli – s-au dovedit a fi toate până la urmă discutabile, în cel mai bun caz. Ele nu au fost convingător discreditate, dar au fost puse serios la îndoială. Deşi e posibil ca cercetările viitoare să le certifice din nou valabilitatea, şansele sunt totuşi mici.

Au fost aduse o mulţime de argumente în sprijinul ideii că în ultimii ani de domnie, Elisabeta nu şi-a pierdut în mod semnificativ iscusinţa politică. După cum se poate bănui, ele s-au axat pe reinterpretarea felului în care ea a rezolvat cazul Essex. În forma ei cea mai

elogioasă, această linie de argumentare a susținut că regina a rezolvat foarte bine această situație dificilă, dând dovadă de înțelepciune atunci când a lăsat o ușă deschisă pentru favoritul ei, acordându-i cât mai mult posibil șansa de a deveni un ministru responsabil – ar fi fost o mare pierdere dacă cel mai atrăgător lider al acestei generații nu s-ar fi aflat în serviciul reginei – dar în același timp s-a asigurat că mașinăria guvernului nu este pusă în dificultate de comportamentul lui nechibzuit. În mod special, interpretările au atras atenția asupra tăriei de caracter de care a dat dovadă regina în numeroase ocazii, rezistând cererilor insistente ca dorințele sale, de exemplu în privința numirilor în posturi, să fie împlinite. Un element important în cadrul acestei perspective de interpretare îl constituie argumentul că ea a condus treburile cu extremă abilitate în mod special între septembrie 1599 și februarie 1601, când a avut grijă să nu-i dea temei lui Essex să facă apel la simpatia poporului ca cineva care este rău tratat, și apoi când a strâns coarda în jurul său – de exemplu, refuzând să-i mai acorde ferma de vinuri dulci care reprezenta sursa lui cea mai importantă de venituri – încât el s-a confruntat cu pespectiva fie să nu mai aibă ce face și să-și vadă toată puterea destrămându-se, ori să adopte o atitudine necugetată de pe poziția inferioară în care se afla și să se distrugă.

Oricât de plauzibile sunt aceste interpretări revizioniste ale acțiunilor întreprinse de Elisabeta în timpul anilor 1590, ele nu sunt în nici un fel certe. Pot fi considerate posibile sau chiar probabile, depinde de intuiția celui care analizează, dar nu se poate spune în nici un caz că sunt sigure. În cele din urmă, n-ar fi greu să se ajungă la interpretări mai puțin pozitive despre acțiunile reginei, care să justifice toate faptele cunoscute. Cel puțin, însă, pare imposibil să se susțină că ea rămăsese doar umbra reginei puternice care fusese în tinerețe. Chiar dacă cei care ar dori să ne facă să credem că ea era în aceeași formă bună ca pe timpuri s-ar face vinovați de a fi văzut consecvență și premeditate într-o situație când ea reacționa doar sub imboldul evenimentelor, ei totuși ar arunca o umbră de îndoială asupra părerii că Elisabeta se afla într-un declin semnificativ în ultimii ei 15 ani de viață.

La fel, nu mai pare atât de convingătoare ca la început nici vechea interpretare ortodoxă că scena politică în perioada anilor

1590 era caracterizată de lupte interne destabilizatoare ce făceau ca facțiunea lui Cecil să-și asigure monopolul puterii și să nu-i lase lui Essex decât puține posibilități de a-și salva poziția, anume prin violență. Se acordase în special mare atenție dovezilor multiple că Essex și Cecil cooperau și felului în care Cecil făcea un efort conștient de a nu închide ușa rivalilor săi. De exemplu, Cecil și facțiunea sa erau deseori pregătiți să se întâlnească cu Essex la jumătatea drumului, în multe chestiuni, în special cele privitoare la protecție, unde era recomandată frecvent numirea unui candidat neutru. Mai mult, cercetarea asupra ceea ce se întâmpla la nivelul localităților i-a făcut pe istorici să se întrebe dacă împărțirea nobilimii de provincie în grupuri pro-Cecil sau Essex, în mare parte mai ales cei din Țara Galilor, de exemplu nu era mai degrabă excepția decât regula. Chiar dacă la un moment dat s-ar ajunge la concluzia că această interpretare diminuează prea mult ideea de „împărțire în tabere" în viața politică, este foarte puțin probabil că se va accepta vreodată faptul că înmulțirea sciziunilor existente la Curte și în comitate reprezenta un fenomen general al anilor 1590. Prin urmare, părerea conform căreia pe la 1600 Anglia era o țară pândită de războiul civil se pare că a fost total discreditată. Nimeni nu a negat că la răstimpuri rivalitatea dintre facțiuni era mai intensă decât de la mijlocul anilor 1560 încolo, dar s-a sugerat că este o exagerare să se spună că ar fi subminat regimul.

Revizioniștii s-au îndoit și că Essex s-ar fi aflat vreodată în poziția care să-i permită să conducă o lovitură militară cu succes. Datorită naturii sale, bineînțeles că acesta nu este un caz care să poată fi aprobat sau dezaprobat. Întrucât este vorba despre o situație ipotetică, rezultatele cele mai bune nu pot fi obținute decât pe baza unor speculații din surse documentate. Cu toate acestea, problema este de importanță istorică, fiindcă prin ea se va ajunge la anumite concluzii ce vor influența interpretarea problemei stabilității regimului elisabetan în ultima perioadă. Cei care sunt pentru o interpretare revizionistă asupra acestui punct recunosc și ei că Essex a exercitat o forță de seducție extraordinară, în mod special în rândul generației tinere și că își constituise cea mai numeroasă clientelă din epocă. Totuși, ei resping părerea că o astfel de poziție i-ar fi permis să vină

la putere prin forță. Dovezile care pot fi aduse în sprijin se referă la fel în care era perceput Essex de numeroși oameni, inclusiv de mulți dintre suporterii săi. Se pare că în aceeași măsură în care ispira admirație și teamă respectuoasă, exista și credința la fel de răspândită că era necugetat și perseverent în greșeală. De exemplu, prietenii săi au încercat de multe ori (dar zadarnic) să-l convingă de faptul că strategia sa de a o nesocoti pe regină putea să se termine catastrofal și că era mai bine să i se supună și să se folosească de dragostea ei pentru el ca de o pârghie pentru a-i stimula generozitatea. Această atitudine ambivalentă este pusă în lumină de o declarație făcută de Sir Robert Cecil în timpul procesului lui Essex în februarie 1601:

„Mărite Lord de Essex, diferența dintre domnia ta și mine este mare. În ceea ce privește inteligența, recunosc că îmi ești superior: ai minte din belșug. La fel pot să spun și despre originea nobilă, ești mai presus de mine: eu nu sunt nobil, totuși sunt un gentleman. Nu sunt nici viteaz spadasin, aici mă întreci. Dar am bunul simț, conștiința, onestitatea de a mă apăra de calomnie și de otrava limbilor ascuțite, iar în acest tribunal eu sunt considerat un om de caracter, iar domnia ta un infractor.

Se pare că mulți dintre cei care erau gata să-l urmeze în împrejurări obișnuite nu mai erau alături de el în situații extreme, când se comporta nesocotit. Se susține că s-ar putea exemplifica acest lucru cu ceea ce s-a întâmplat în Irlanda în septembrie 1599, când, așa cum indică mărturiile indirecte, Essex dorea să se întoarcă la Londra însoțit de o armată puternică, dar a fost convins să renunțe de aceia care nu erau pregătiți să-și pună gâtul în laț ca să fie cu el. Și binînțeles, ceea ce s-a întâmplat cu prilejul tentativei sale de lovitură militară, când nu a câștigat deloc susținători, pare să susțină același punct de vedere. Pare mai chibzuit să spunem că membrii „importanți" din suita sa nu erau pregătiți să-și unească forțele cu el odată ce depășea granițele legii.

Dacă însumăm toate interpretările revizioniste despre viața politică a anilor 1590 observăm că ele subliniază ideea de continuitate și nu de schimbare. Bineînțeles că asta nu înseamnă că nu au avut

loc modificări importante pe scena politică – au murit principalele personalități ale perioadei anterioare și au apărut altele care le-au luat locul, ceea ce a făcut ca peisajul să nu rămână neschimbat – dar există elementul de continuitate prin aceea că e vorba de același monarh, a cărui pricepere politică a rămas la fel de mare și care a continat să se bucure de sprijinul claselor politice, elemente cu mult mai semnificative. Totuși, în ciuda numeroaselor lucruri spuse despre guvernare și viața politică în Anglia elisabetană, dezbaterea continuă. Și întrucât rămâne această notă de incertitudine, există numeroase ocazii pentru studentul bine documentat să-și formuleze propriile puncte de vedere.

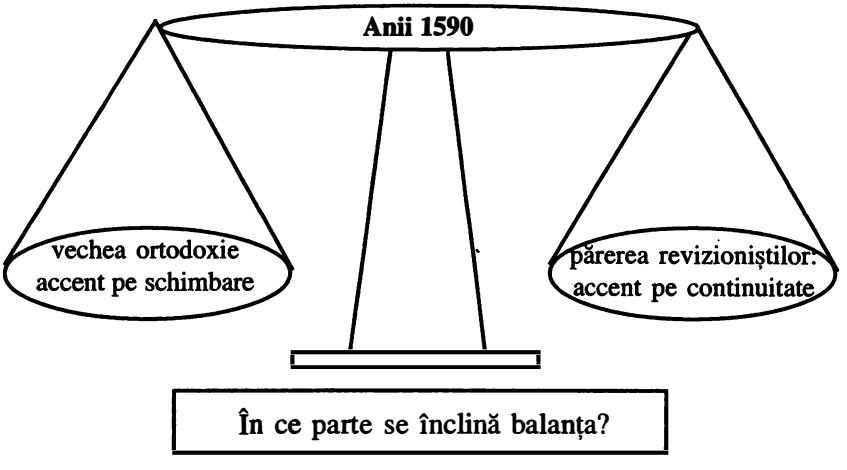

Rezumat – Ultimii ani de domnie

***Să luăm notițe despre** „Ultimii ani de domnie"*

Notițele voastre despre acest capitol pot fi împărțite în două secțiuni – „interpretarea ortodoxă veche" și „interpretarea revizionistă", alcătuite după un plan simplu de tipul „sumarul informațiilor citite". Așa cum

se procedează întotdeauna cu notițele de acest tip, cea mai bună cale de a evita încărcarea planului cu prea multe detalii și de a păstra totul între niște limite rezonabile, este să vă întocmiți reguli despre cât de mult să scrieți despre acest subiect. Cu cât sunteți mai experimentat în luarea de notițe, cu atât vă veți gândi la niște reguli mai stricte. De exemplu, o sarcină realistă pentru cineva care se apropie de capătul unui astfel de curs avansat în problemă ar fi să opereze cu generalizări (sub forma unei propoziții simple) și să dea un singur exemplu într-un paragraf. Cu toate regulile normale, și acestea trebuie încălcate din când în când, dar numai într-un sens bine intenționat.

Când ajungeți la a treia secțiune a notițelor voastre (ce ar putea avea un titlu în genul „părerea mea"), trebuie să alocați un timp mai lung luării deciziei despre ceea ce scrieți decât redactării propriu-zise, aceasta pentru că sarcina voastră aici este să hotărâți cât din interpretarea veche ortodoxă a fost înlocuită de concluziile revizioniștilor. La fiecare etapă în parte a argumentării, trebuie să scrieți ce credeți și de ce v-ați oprit la acea concluzie. Nu vă faceți probleme în legătură cu dimensiunea acestei părți. De fapt, n-ar fi rău dacă aceste notițe ar arăta mai degrabă ca un eseu.

Să răspundem la întrebări-eseu despre „Ultimii ani de domnie"

Este posibil – mai ales dacă ați studiat domnia Elisabetei I în profunzime și nu ca pe o parte a unui curs sintetic – să aveți la examen și o întrebare despre Essex. Dacă doriți să fiți pregătiți pentru o astfel de întrebare, recitiți sfatul dat aici pentru răspunsurile despre Burghley și Leicester de la pag. 112 și aplicați aceleeași idei și în cazul lui Essex. Există însă probabilitatea să aveți o întrebare eseu din capitolul „Ultimii ani de domnie" care să vă ceară să vă referiți la controversa privitoare la criza politică existentă în această perioadă. Și, așa cum s-a întâmplat cu întrebările despre „Elisabeta și Parlamentul" discutate la pag. 141, chestiunea centrală ar trebui să o constituie punctele pozitive ale interpretării „vechi ortodoxe" și ale aceleia revizioniste.

Pentru a vă dezvolta capacitatea de analiză mai aprofundată a întrebărilor de acest tip – sau pentru a vă verifica această capacitate – luați în considerare fiecare dintre întrebările următoare și identificați cu precizie ce anume vă cere examinatorul. În întrebarea 4 ce presupunere trebuie analizată în amănunțime?

1. A fost în vreun moment al intervalului 1590–1603 regimul elisabetan în pericol de a se prăbuși?
2. Cât de mult a pierdut controlul Elisabeta I asupra scenei politice în ultimii 15 ani de viață?
3. „Un regim obosit". Cât de exactă este această caracterizare a regimului politic al Angliei în anii 1590?
4. În ce măsură a fost Elisabeta I răspunzătoare pentru instabilitatea politică din ultimii ei ani de domnie?

***Întrebări bazate pe izovare despre** „Ultimii ani de domnie"*

1 Contele de Essex

Studiați portretul care i se face contelui de Essex la pagina 182 și citiți cu atenție comentariul lui Sir Robert Cecil despre el, citat la pag. 195. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Alegeți trei aspecte ale personalității sau caracterului lui Essex care sunt evidențiate în descrierea lui Neale. Comentați cele trei exemple alese. (6 puncte).
b) Ce înțelege Cecil prin i) „inteligență" și ii) „infractor"? (4 puncte)
c) Cecil enumeră 7 abilități sau calități. Pe care o apreciază cel mai mult? Explicați de ce considerați că se referă la ea. (3 puncte).
d) Ce argumente se dă în citatul respectiv în sprijinul ideii că Cecil continua tradiția familiei? (2 puncte).

Să ne pregătim să răspundem la întrebări despre istoria politică a domniei reginei Elisabeta I în general

Când v-ați încheiat studiul asupra perioadei 1558–1603 – dacă folosiți cărțile din seria „Acces la istorie" înseamnă că ați citit și volumul lui John Warren – trebuie să vă puneți cap la cap toate concluziile. Vă va solicita multă muncă, concentrare și timp această sarcină, iar dacă nu evitarea ei o veți face pe riscul vostru. Numai aceia care gândesc repede vor putea finaliza acest lucru, contra cronometru, la examen. În trecut, majoritatea celor care au încercat să facă așa au rămas cu buzele umflate.

Când veți ajunge să citiți aceste cuvinte va trebui să aveți deja notițe despre 8–10 subiecte distincte despre istoria politică (internă și externă) și cea religioasă a Angliei elisabetane. Va trebui de asemenea să fiți destul de bine pregătiți să aveți niște concluzii despre personalitatea, caracterul și performanțele înregistrate în calitate de regină ale Elisabetei I. Cu atât mai mult trebuie să se întâmple așa dacă ați urmat sfaturile date la sfârșitul cap. I. Dacă nu ați făcut acest lucru, ar fi bine să-l faceți înainte să mergeți mai departe.

Acum este timpul să puneți laolaltă ideile voastre despre Elisabeta. Probabil că va trebui să alegeți mărturiile culese din alte cărți – mai ales despre relațiile externe și religie – și să le așezați în cadrul pe care l-ați creat deja. După ce veți face acest lucru, veți descoperi că aveți câteva dovezi care vin în sprijinul generalizărilor din interpretarea voastră. Asta înseamnă că aveți la dispoziție un material mult mai amplu decât ar putea fi folosit în eseul vostru. Acesta este și cel mai puternic argument posibil în sprijinul ideii că trebuie să gândiți cu atenție la ce cunoștințe anume v-ar solicita o anume întrebare. Cum altfel ați putea să luați o decizie înțeleaptă despre ce să includeți și ce nu în răspuns? Acest lucru înseamnă că va trebui să vă deprindeți să includeți o generalizare și dovada ei într-o singură propoziție. Cum altfel să acoperiți asemenea cantitate de informație într-un răspuns la o întrebare foarte generală? O cale utilă pentru a vă pregăti în acest sens este să alcătuiți o serie de notițe recapitulative despre Elisabeta I,

formate din mai multe propoziții, exprimate standard cam așa: „Elisabeta era (generalizare) așa cum se înfățișa (aici dați două sau trei exemple cât mai apropiate de subiect, despre comportarea ei)".

Concentrarea pe persoana și performanțele Elisabetei I reprezintă cea mai eficientă și simplă cale de a dezvolta un tablou mai amplu și mai coerent asupra domniei ei, dar nu va fi suficient. Majoritatea studenților vor simți nevoia să aibă în minte un tabel cronologic. Dacă ați citit pag. 74-76 din această carte aveți deja un model de împărțire în patru perioade în interiorul căruia puteți dispune evenimentele politice interne ale domniei ei. Acum este vremea să decideți dacă acest model vă este de vreun ajutor când vă referiți la relațiile externe și religie. Vă va îngrijora dacă veți descoperi că două periodizări diferite sunt mai utile pentru a înțelege și aceste teme? Ce sugerează acest lucru despre statutul acestor perioade?

Istoricii au fost interesați să găsească subiecte mai cuprinzătoare decât Elisabeta singură. Cel mai des întâlnit se referă la conceptul de „amenințare" – amenințarea la adresa regimului și a țării. S-a întâmplat așa pentru că una dintre căile de a vedea domnia ei ca întreg era prin distingerea unei părți inițiale, când a luat ființă regimul politic, (instituțiile politice și religioase), și o perioadă principală de 40 de ani în timpul căreia s-a aflat constant sub amenințări interne sau externe. În studiile de acest tip principalele sarcini ale istoricului sunt de a identifica amenințările și de a explica de ce au persistat. O astfel de abordare furnizează studentului o structură alternativă interesantă pe care o poate folosi când privește în ansamblu perioada. Pot fi întocmite liste cu amenințările respective. Ele pot fi organizate cronologic sau pe tipuri (de exemplu, interne și externe, sau politice și religioase – cum ne descurcăm cu cele care se suprapun?). În fiecare caz în parte pot fi indicate natura și proporțiile pericolului și motivele pentru care a persistat. Pe măsură ce se răspunde la aceste întrebări pot apărea altele, la fel de interesante. De exemplu, care au fost efectele asupra populației în general ale unei amenințări de durată dinspre exterior? Are acest lucru ceva în comun cu faptul că tradiția britanică a considerat regimul politic și țara ca fiind aproape sinonime?

Tabel cronologic

1553 – 7 septembrie, se naște Elisabeta
1558 – 17 noiembrie, Elisabeta vine pe tronul Angliei – Sir William Cecil este numit secretar permanent, Lordul Robert Dudley este numit Maestru de Echitație
1559 – prima sesiune parlamentară – este votată religia oficială.
1562 – Dudley și ducele de Norfolk sunt numiți în Consiliu de Coroană
1563 – a doua sesiune parlamentară – controverse în legătură cu căsătoria și succesiunea
1564 – Dudley este făcut Lord de Leicester
1565 – Contele de Sussex este numit în Consiliul de Coroană
1566 – a treia sesiune parlamentară – alte controverse în legătură cu căsătoria și succesiunea
1568 – Maria, regina scoțienilor, fuge în Anglia
1569 – revolta conților din Nord
1571 – a patra sesiune parlamentară – Cecil este făcut Lord Burghley
1572 – a cincea sesiune parlamentară – controverse privitoare la Maria, regina scoțienilor, iar ducele de Norfolk este executat. Burghley nu mai este secretar principal și devine Lord trezorier
1573 – Sir Francis Walsingham este numit secretar
1576 – a șasea sesiune parlamentară
1579 – probabilitatea căsătoriei cu Alençon
1581 – a șaptea sesiune parlamentară
1584 – a opta sesiune parlamentară
1586 – a noua sesiune parlamentară
1587 – Maria, regina scoțienilor, este executată
1588 – Invincibila armada, moare Leicester
1589 – a zecea sesiune parlamentară
1590 – moare Walsingham

1591 – moare Sir Christopher Hatton, Sir Robert Cecil ales în Consiliul de Coroană
1593 – a unsprezecea sesiune parlamentară – Essex numit în Consiliul de Coroană
1597 – a douăsprezecea sesiune parlamentară – discuții despre monopoluri aplanate de Elisabeta care promite să rezolve problema, Sir Robert Cecil numit secretar principal
1598 – moare Burghley
1599 – expediția lui Essex în Irlanda
1601 – 8 februarie, tentativa de lovitură militară a lui Essex, pe 25 februarie este executat Essex, a treisprezecea sesiune parlamentară – „Discursul de aur" rostit de Elisabeta
1603 – 24 martie, moare Elisabeta

Lecturi suplimentare

Dacă luăm în considerare numărul mare de cărți scrise despre această perioadă, este suprinzător faptul că nu pot fi recomandate decât puține volume studenților dornici să sondeze mai adând în subiectul istoriei politice a Angliei elisabetane.

Dintre sutele de bibliografii despre Elisabeta și de istorii ale domniei ei care există în circuitul public de biblioteci, doar trei pot fi considerate accesibile și demne de a fi citate din scoarță în scoarță.

Regina Elisabeta I de **J. E. Neale**, deși publicată în anii 1930, continuă să fie considerată drept cea mai bună biografie sintetică din literatura engleză de specialitate. Este o lectură esențială pentru toți aceia care vor să cunoască felul în care a fost interpretată istoria politică elisabetană. Firesc că studentul trebuie să-și păstreze facultățile critice în timp ce o citește, întrucât imaginea prezentată de Neale este mai evident favorabilă reginei decât ar trebui, dar o seamă de concluzii rămân încă valabile.

Elisabeta I (Longman, 1988) de **Christopher Haigh** adună laolaltă concluziile primei serii de interpretări revizioniste. Haigh este de departe cel mai lucid și mai îndrăzneț dintre cei care au criticat curentul vechi ortodox, întemeiat de J.E. Neale și Conyers Read.

Elisabeta I (Edward Arnold, 1993) de **Wallace McCaffrey** este o lucrare academică de foarte bună calitate. Acest autor american a sintetizat opera sa de o viață închinată acestei perioade și cele mai recente dezvăluiri, editând o carte care reprezintă un text esențializat foarte valoros pentru cei care studiază în amănunt domnia reginei Elisabeta.

Mai există, bineânțeles, multe cărți care merită cercetarea pentru a vedea felul în care au abordat autorii lor acest subiect. Ar putea fi citate oricare dintre scrierile lui **Conyers Read**, deși mai accesibile și mai relevante pentru acest subiect ar fi cele două volume ale sale despre Sir William Cecil *Domnul Secretar Cecil și Regina Elisabeta*

(1955) și *Lordul Burghley și Regina Elisabeta* (1960). Dacă vreți să vă dați seama de atmosfera dezbaterilor despre relația dintre Elisabeta și Parlament puteți face ușor acest lucru dacă citiți *Elisabeta I și Parlamentele ei* (2 volume, 1953 și 1957) de J. E. Neale și *Parlamentul Angliei*, 1559–81 (Cambridge 1986) de **G.R. Elton**.

Cititorii care doresc să cerceteze aspecte particulare ale acestei perioade ar face bine dacă ar începe cu bibliografia amplă din *Anglia Tudorilor* de **John Guy** (OUP 1988).

INDEX

Atunci când căutați o anumită informație, vă va fi de ajutor să consultați Cuprinsul, Tabelul cronologic, precum și acest Index.

Alençon, duce de, 165
Arundel, conte de, 151
Burghley, Lord, 16, 27, 45, 47, 51, 74, 80, 83, 89, 90, 92, 121, 127, 131, 136, 196
Corul puritan, 122, 124
Edmund, 180
Elisabeta I, 11, 12, 14, 15, 18-21, 23, 24, 97, 119, 160, 175, 203
Eric, prinț al Suediei, 150
Essex, conte de, 16, 20, 30, 47, 100, 106, 108, 118, 168, 183-192, 195-198
Exchequer-ul, 53, 59
Faerie, 180
Ferdinand, arhiduce, 149, 165
Filip al II-lea al Spaniei, 12, 72, 109
Grey, Lady Catherine, Lady Jane și Lady Mary, 100, 146, 147, 155
Hatton, Sir Christopher, 49, 51, 74, 81, 183
Tribunalele de pace, 50
Knox, John, 146
Leicester, conte de, 16, 28, 46, 51, 71-75, 81, 82, 88, 95, 100-109, 151, 159, 164, 167, 183, 185
Lords, Lieutenant, 67
Maria, regina scoțienilor, 21, 22, 24, 35, 38, 57, 72, 99, 105, 122, 124, 125, 129, 133, 157, 159, 161, 163, 173, 184, 194
Neale, N.E., 12, 15, 120, 122, 123, 126, 138, 178, 185
Northumberland, conte de, 72, 146, 151, 155
Oxford, conte de, 81
Parr, Catherine, 36, 37, 170
Pickering, Sir William, 151
revolta, 73
Robsart, Amy, 94, 153
Seymour, Lord Thomas, 36
Shakespeare, 11, 18, 43
Simier, Jean, 166
Sir Robert, 19, 183, 188, 189, 198, 201
Smith, Sir Thomas, 90
Stubbs, John, 167, 168
Sussex, conte de, 71, 93, 108
Șerifi, 65
Tyrone, conte de, 190, 191
Walsingham, sir Francisc, 74, 75, 88, 90, 109, 183, 188
Westmoreland, conte de, 72, 73, 79, 106
Wyatt, Sir Thomas, 38

acces la istorie

Editorul colecției: Keith Randell

Colecția *Acces la istorie* oferă o introducere concisă și foarte accesibilă în studiul perioadelor importante ale istoriei europene. Fiecare titlu este o lectură plăcută adresată elevilor, studenților, dar și publicului larg. Toate capitolele includ planuri de studiu pentru elevi și studenți.

Pereche a cărții *Elisabeta I: Religia și politica externă*, lucrarea de față tratează personalitatea reginei Elisabeta I în calitate de conducătoare a Angliei. O atenție specială este acordată celor patru componente ale vieții și domniei ei care i-au interesat cu precădere pe istorici: Elisabeta și slujitorii săi; Elisabeta și Parlamentul; problema căsătoriei Elisabetei; ultimii ani de domnie. Studiul este îmbogățit cu surse documentare de natură să furnizeze informații cât mai exacte despre această perioadă a istoriei.